Tom. XI.

DE
CURANDIS HOMINUM MORBIS
EPITOME

EX

JOANNIS PETRI FRANK

PRAELECTIONIBUS

IN CLINICO VINDOBONENSI HABITIS

A NONNULLIS INTER AUDITORES CONTINUATA

EDITIO TAURINENSIS

EX

VINDOBONENSI RECUSA

QUAM

ANNO 1805 CURAVIT ET PRAEFATUS EST

JOSEPHUS EYEREL M. D.

LIBER VII
DE NEUROSIBUS

SECTIO II.

AUGUSTAE TAURINORUM

RECUDEBANT CHIRIO ET MINA TYPOGRAPHI

VIA PADI N.° 54.

1819.

ORDO II.

CONVULSIONES.

Convulsionibus infantes, ac impuberes in febribus magis subjiciuntur, quam adulti; interdum tamen et hi tum adstantes, tum Medicum convulsi terrent.

Convulsio definitur: contractio, et relaxatio reciproca morbosa musculorum, praecipue voluntati pridem subjectorum. Adeoque in convulsione duo contingunt, et contractio musculorum voluntariorum involuntaria, et relaxatio eorumdem a voluntate non imperata.

Contractio musculi cujuscumque morbosa *spasmus* dicitur, qua durante, musculus contractus durior redditur, interdum dolens, si praesens scilicet aeger sibi fuerit.

Contractio morbosa diutius perstans *spasmus tonicus* salutatur. Contractio morbosa cum alterna, brevique relaxatione saepius repetens *spasmus clonicus* appellatur.

Ad convulsiones a spasmo nonnisi passus ha-

betur sat exiguus ; nam non raro haec mala inter se commutantur, alternantia : ab iisdem nascuntur causis, iisdemque cedunt remediis.

Motus alternus, non voluntarius, vacillans musculorum *tremor* est, qui vel in parte quadam, capite, manu, crure comparet, vel in universo corpore, ut sub febrium intermittentium frigoris stadio.

Convulsiones dividuntur :

A. Ratione extensionis.

a) In *universales*, quae omne fere musculorum genus exercent. Huc pertinet *tetanus*, rigor corporis in situ recto detenti. Hujus varietatem *emprosthotonus*, *opisthotonus*, *pleurosthotonus* sistunt.

Epilepsia, totius corporis convulsio cum sensuum obliteratione incedens.

Eclampsia, epilepsia puerilis, a priori differt, quod acuta sit, incedens cum febre continua, interdum cum intermittente.

Raphania, convulsio clonica, inducias hinc inde concedens, cum pruriente artuum dolore juncta, a secali depravato nata.

b) In *particulares*, certis partibus proprias, pro quarum varietate varia traxerunt nomina ; hinc

Trismus, obrigescentia musculorum maxillae utrique, ac collo adhaerentium, cum stridore dentium juncta.

Risus sardonicus, oris spastice affecti ea distractio, qualis ridentium esse solet, saepe cum dolore, interdum cum delirio juncta.

Spasmus cynicus, oris cum rictu quodam perversio, qualis in canibus iratis conspicienda est, musculis illius, ac faciei versus originem contractis.

Singultus, sonus per simultaneam oesophagi, ac diaphragmatis convulsionem natus.

Subsultus tendinum, musculorum digitos tum extendentium, tum flectentium convulsio.

B. Ratione decursus.

a) In *acutam*: huc tetanus, eclampsia pertinet.

b) In *chronicam*: huc chorea sancti Viti, epilepsia.

C. Ratione accessionis.

a) In *periodicam*, dato tempore redeuntem, quae modo ad febrium intermittentium familiam pertinet, ut febris tetanica Tortii, Werlhofii, Casimiri Medicus; modo ad illam non spectat, ut asthma illud periodicum, quod in foemina nobili Mediolanensi ter de die per annos accessit.

b) In *erraticam*, absque certo ordine corripientem.

D. Ratione regiminis, quod exercent.

a) In *sporadicam*, ex causis singularibus privatis invadentem.

b) In *endemicam*, ex causa quadam communi

plures sub eodem loco degentes simul vexantem: huc tetanus in India, inter Nigritas praesertim frequens. Febres quoque intermittentes, ubi epidemicae occurrunt, ac perniciosae, convulsionibus saepe stipantur.

E. Ratione superficiei affectae.

a) In *internas*, et *b*) in *externas*, quae alternare interdum observantur.

Convulsionum internarum existentiam probat tussis convulsiva, a fibris bronchiorum etc. spastice constrictis oriunda, dolor cardialgicus, colicus, flatus, borborygmi, affectio renum, ac vesicae nephritica.

Illarum existentiam, licet externis minus violentae sint, ideoque in oculos vix cadant, pueri probant, qui cum pulsu parvo, spastice contracto, trismo, oculorum contorsione, ac delirio decumbunt, ut nec parentes agnoscant, donec subito exclamantes convulsiones externas patiantur, ubi parentes agnoscere incipiunt.

Illarum porro existentiam comprobant casus sequentes:

Ante triennium Frank foeminam vidit spasmis pridem subjectam, nunc peripneumonia gravissima correptam cum pulsu frequenti, spastice contracto, ludentibus hinc inde tendinibus, urinis pallidis excretis. Opposuit se venae sectioni ab affinibus flagitatae. Post mediam ho-

ram subsultus tendinum augentur, convulsiones externae comparent, peripneumonia jam nulla est.

Ante 4 annos consultus est pro puella nubili, quae a 15 mensibus tussi spasmodica laboravit gravissima, inducias paucas hinc inde concedente. Aliquando cum suffocanda videretur, post mediam noctem vocatur. Cum puellae convulsiones per balneum excitari a Medico ordinario haberet cognitum, pediluvium ordinat, ut, si posset, diaphragmatis convulsiones commutaret in externas, quae pedibus vix intinctis accesserunt cum subitanea tussis convulsivae cessatione.

Post 3 menses eadem haec puella dentium duorum dolorem gravissimum est experta per 5 dies, ac noctes sine mora durantem. Dentista vocatus abscessum latere putans dentium extractionem proponit, cui consilio Medicus uterque restitit, quod inflammatio non esset praegressa; quod sanae gingivae, ipsorumque dentium sanus esset color. Dolor per biduum continuat. Toto hoc tempore clysmatibus nutrienda fuit aegrotans, quod nil omnino cibi deglutiret. Adhibetur pediluvium, convulsio universalis externa succedit, dolor dentium illico cessat.

F. Ratione sedis causarum.

a) In *idiopathicam*, quae oritur ab irritatione nervi partis convulsae, vel ad originem in

cerebro, vel per decursum. Huc convulsio a calvariae impressione, cerebri abscessu nata.

b) In *symptomaticam*, *consensualem*, quae ab irritatione partis remotae succedit, v. g. a vulnere, calculo felleo, urinali, saburris, ingestis venenis, remediis drasticis, podagra in viscera agente.

Optimam vero Frank divisionem putat in eam,

1. Quae ex vitio locali succedit.

2. Quae ex totius systematis affectione pendet, sive sthenica, sive asthenica.

Illius exemplum dat robustus ille, qui post suppressam epistaxin ipsi familiarem dysphagia 9 dierum affectus est liberatus, ubi per 4 hirudines naribus applicatas duae sanguinis librae fuissent detractae.

Causae convulsionum eaedem, quae neurosium in genere sunt, et quidem:

A. Locales, organicae, mechanicae etc.

Spina ossea cerebrum, et nervos laedens. In puella nobili, quae post tineam cito exsiccatam hemicraniam diram, serius vomitum, ac convulsiones experta est, spinam a morte Frank detexit ex bregmate sinistro protuberantem, et in cerebrum impactam, circa quam, ut circa sellam turcicam erosam, conspicienda fuit inflammatio.

Vulnera partium tendinosarum, nervosarum,

quae trismum, tetanum, oesophagi constrictionem etc. inducunt. Visa convulsio ab incauta unguium resectione; visa ab ipsa venae sectione. Convulsio, quae nata ex nervi plantaris per spinam infixam laesione, habetur in *actorum naturae curiosorum* Tom. I.

Acidum primarum viarum, vermium reptatus, calculi in pueris praesertim convulsiones inducunt. Canthariides priapismum induxisse sunt observatae.

Dolor gravis quiscumque, cardialgicus, colicus, per luxationem, tormentorum cruciatum, operationem chirurgicam, dentitionem difficilem, partum laboriosum in sensibilioribus excitatus saepe trismum, convulsionem excitat. Enatis in parturiente convulsionibus cum dolores partus cessent, per artem fere partus est absolvendus.

Plantarum pedis titillatio risum sardonicum, ipsamque mortem causasse fuit visa.

Ipso sub coitu epilepsia sensibiliores interdum corripiuntur. FRANK quoties pede per pulicem etc. pungitur, tympanum auris oppositi lateris convulsum experitur.

B. Totius systematis affectio.

a) *Hypersthenica*, a qua, licet BRUNO negaverit, convulsiones nasci posse docent pueri sani, robusti, qui discretas, optimae notae variolas habituri convulsiones ante illarum eruptionem

experiuntur. Docet ille, qui dysphagiam passus, ac per hirudines restitutus habetur.

b) *Asthenica*, ut hystericae, hypocondriaci, sedentarii, literati docent, qui convulsionibus, ac spasmis potissimum subjacent. Affectionem hanc asthenicam causae quaecumque debilitantes inferre valent.

Subita sanguinis jactura, unde convulsiones tum in animalibus mactandis, tum in militibus vulneratis, et puerperis largam uteri haemorrhagiam expertis.

Multa seminis per onaniam, venerem immodicam jactura, emeticorum, purgantium, praesertim drasticorum etc. abusus.

Refrigerium, unde in calidis vel maxime regionibus, praesertim in recens natis Aethiopibus saepe tetanus. Qui aquas natandi causa subito ingrediuntur, aut convulsi, aut tetanici saepe obeunt, ut Landaviae contigisse Frank novit. Sub febrium intermittentium frigore tremores continui, ac tantae interdum convulsiones, ut lectus concutiatur, ossaque frangantur.

Metus, terror, ut paralysin, ita et convulsionem, immobilitatem, aut tremorem omni vita durantem inducere valet; vide *sammlung praktischer abhandlungen für aerzte*, *band IX*, *seite* 513 (practicorum pro Medicis tractatuum collectionem, Tom. IX, pag. 513). Animalia

quoque terrefacta non raro tremunt, aut immota haerent.

Prognosis. Juxta HIPPOCRATEM spasmus saepe solvitur febre superveniente.

Convulsio saepe solvitur haemorrhagia, vomitu, diarrhoea, exanthemate, si scilicet auferantur, quae stimulando convulsiones induxerunt. Haemorrhagia solvet illas convulsiones, quae natae sunt in robustis post spirituosorum abusum, post suppressam evacuationem sanguineam consuetam: vomitus, ac diarrhoea solvere valent convulsiones, quae natae sunt a fungis, aliove ingesto veneno.

Convulsiones universales deteriores sunt particularibus.

A convulsionibus validis, aut protractis vitia nascuntur organica, inflammatio etc., extravasationes ob vascula per tantam violentiam, tantumque circulationis impedimentum distracta, rupta, unde ecchymoses in facie etc. licet non contusa pro scorbuticis imponentes incautis.

Spasmus, convulsio ex vulnere, licet id nullius ad adspectum momenti videatur, fere pejores sunt, praesertim si in parte quadam remota contigerint. Sic a spina sub digiti cujusdam ungue infixa saepe trismus, nec ita post tetanus facile lethalis.

Senes spasmis insuetis correpti in apople-

xiam, paralysin, catarrhum suffocativum facile incidunt.

Recens natorum convulsiones a causa leviori, moeconio, acido primarum viarum saepe oriundae, sat periculosae sunt.

Facilius fere a pueris convulsiones feruntur, praesertim quae variolarum eruptionem praecedunt; hae, nisi diuturnae sint, saepiusve repetant, magni momenti non sunt.

Cerebrum si occupaverit causa, vel medullam spinalem, pejor prognosis, quam si nervum quemdam singularem tenuerit. Sic ab hydrope cerebri puerorum, ab hydrorachia natae convulsiones facile lethales.

Convulsiones, tetanus sub febre intermittente comparentes perniciosam illius indolem loquuntur.

Quae in morbo acuto post subitam exanthematis fugam corripiunt convulsiones, fere lethales sunt, nisi exanthema ad cutem cito redeat.

Symptomatica cum saepe sit convulsio, prognosis illius ex morbo principali desumenda.

Cura pro causarum varietate variat.

A vitio locali si fuerit convulsio, id ipsum sua methodo auferendum, auferri si possit.

Ex sthenia universali si pendeat, methodo debilitante tractanda.

Astheniam pro causa si agnoverit malum, corroborantibus erit debellandum.

Genus I.

Tetanus (a τείνω, *extendo*), *rigor nervorum.*

Non homines solum, sed etiam equi, cervique tetano laborant cum summa cutis tensione, ac duritie, unde *elaphia, catochus cervorum* Sauvagesii.

Sprengelio tetanus definitur : continuata plurium musculorum morbosa contractio, seu crampus cum rigiditate corporis, et immobilitate.

Plerumque per tetanum intelligitur corporis totius extensio rigida, ac spastica. Interdum tamen pars quaedam simili modo affecta, ut maxilla in trismo, laborare tetano dicitur.

Ad tetanum pertinere videtur tunicae cellularis induratio, in quibusdam recens natis observanda, circa quam vide *l'histoire de la Société royale de médecine*, *Paris* 1786, pag. 21, 22; et ejusdem Societatis *mémoires*, pag. 228, 403, 407. Blanc, *von den Krankheiten der Seeleute*, *seite* 368 (Blanc, de nautarum morbis, pag. 368).

Indurationem hanc non tam raro conspexit Moscati in aede parturientium Mediolanensi, junctam cum deglutitione impedita, quibus inter ejulatus corporis universi rigiditas, morsque

sensim accesserunt. Fructum qualemcumque habuit ab ingesto aethere vitriolico, et a cataplasmate emolliente universo corpori infantili circumvoluto.

Tetanus frequentior est in zona torrida, in calidioribus Indiae regionibus, potissimum tamen Aethiopibus, praesertim recens natis infestus; vide STARKE, *tractatum de tetano*, et HILLARY, *Beobachtungen von den Veranderungen der Luft auf der Insel Barbados* (HILLARY, observationes de aëris varietatibus in insula Barbados).

Nec tamen in Europa rarissimus est. In locis humidis, ac calidis, in profundis Italiae, ac Tyrolis vallibus, si aquae stagnantes per reflexos solis radios ebulliunt, cum febribus intermittentibus non raro jungitur, easque perniciosas efficit. Sat frequens est maxillae tetanus, trismus apud infantes; vide BRENDEL, *de spasmo maxillae inferioris infantili*, Goettingae 1757.

Nec adultis, senibus parcit; leviori interdum vulneri propter frigus, rerum egestatem, aëris impuritatem in nosocomiis militaribus accedit, circa quem ibidem imminuendum THEDEN meruit. Quid quod vulneribus diu consolidatis interdum succedat.

Magna inter tetanum, eclampsiam, ac epile-

psiam affinitas habetur, cum interdum haec mala inter se commutentur.

Tetani quibusdam tres, quatuor aliis constituuntur species, sive potius varietates a forma desumptae.

Tetanus proprie dictus, ubi homo statuae instar rigidus jacet.

Emprosthotonus, si collum, dorsum etc. ad anteriora flectuntur.

Opisthotonus, si corpus velut in semicirculum ad posteriora incurvatur, interdum vertici, et calcibus insistens.

Pleurosthotonus, si corpus ad latus alterutrum inflexum riget. An pleurosthotonus, qui habetur apud VALSALVAM, apud FERNELIUM lib. V, cap. 3, apud HAENIUM, *rationis medendi* Tom. X, cap. 3, in lateris alterius paralysis sistit, qua fit, ut musculi lateris oppositi praevalentes corpus incurvent?

Tetanus dividitur:

A. Ab extensione,

a) In *generalem*; *b*) in *specialem*, maxillae inferioris etc.

B. A febris praesentia, vel absentia.

a) In *febricosum*, qualem habet STOERK, *anno medico* II, pag. 163.

b) In non *febrilem*, qualis plerumque occurrit.

Ille subdividendus in *continuum*, et *periodicum*, cum febre intermittente incedentem; hujus exempla habet Casimirus Medicus, *von periodischen krankheiten*, *Theil I*, *s.* 16. (Casimirus Medicus, de morbis periodicis, T. I, pag. 16), et in ejusdem *sammlung von beobachtungen aus der arzneywissenschaft*, *band I*, *II* (collectione observationum ex scientia medica, Tom. I, II).

Frank dividitur in eum,

1. Qui pendet a vitio locali.

2. Qui pendet ex totius systematis affectione aut sthenica, aut asthenica.

Tetani sthenici existentiam probat Sauvagesii hortolanus, juvenis robustus, qui corpore calente in puteum descendens tetano est affectus, ac per iteratam venae sectionem est sanatus; probat oesophagi spasmus per 9 dies durans, applicatisque ad nares 4 hirudinibus a Frank sanatus.

Tetanus ab Hippocrate describitur, *de morbis* lib. III, cap. 12. Exactissime vero describitur Aretaeo, *de morbis acutis* lib. I, cap. 5: omnes subito, ac affatim afficit, labor, ac intensio tendinum adest, et dorsi, et musculorum, qui in maxillis, et pectore sunt etc.

Opisthotonus vero retrorsum incurvat hominem, ut reflexum caput inter scapulas locetur,

guttur exstat, maxilla inferior plerumque dehiscit etc. At si in priorem partem contrahuntur convexa quidem his terga sunt aequaliter cum parte pectori opposita etc. mentum ossibus pectoris affigitur, etc.

Dolores omnium atroces, vox omnium flebilis, respirant autem mussantes profundius etc.

At subito, ut vult ARETAEUS, haud semper invadit; in quibusdam tumor faucium, et deglutiendi difficultas praecedit secundum MORGAGNIUM *epist.* X, num. 2, 3: in aliis tractatio ad nucham: in nonnullis cardialgia vehementissima: in neonatis cutis durities cum deglutitione impedita, aut maxillae inferioris diductae immobilitas. Verumtamen si non solum rigorem universalem per tetanum intellexeris, sed etiam mox dicta, ut decet, pro tetano habueris, vera erit ARETAEI adversio.

Symptomata tetani sunt: contractio musculorum subitanea, et universalis, sed per gradus sensim aucta. Incipit fere a molesta nuchae tensione, rigiditate, aut a dolore cardialgico saepius repetente, ad dorsum protenso. Jam musculorum maxillarium tanta jungitur contractio, ut aperiri os nequeat, aut oris apertura non claudenda. Musculi porro dorsales rigent, ut erigi corpus nequeat. Denique musculi extremitatum ita contrahuntur, ut motus voluntarius

quivis cesset. Interea facies rubet, lentus fere tangitnr pulsus. Interdum motus convulsivi junguntur, in mortem scilicet si transit malum.

Duplex in tetano status distinguendus est, alius communis semper praesens, alius in exacerbatione consistens frequentius, rariusve accedente, dolentissima, nisi mens deliret. Exacerbatio nuntiatur facie quoad lineamenta per spasmum cynicum, risum sardonicum, palpebrarum constrictionem, frontis corrugationem mutata, lacrymabunda, dolore cardialgico aucto; vide Bang, *praxeos medicae* pag. 349.

Deliria non in quovis tetano adsunt, licet illa praetendat Beaumé, *in dissertatione de tetano*, Giesae 1776 edita.

Appetitum, qui in tetano fere deficit, in puero 9 annorum constitisse vidi. In eodem puero testiculi dextri retractio habetur, Frank hactenus numquam visa. An forte calculus renalis tetani causa est?

Idem puer, tamen sat raro, pedis oedemate laborat. Nec tamen adeo mirum, si per diuturnum circulationis impedimentum accedat.

Causae secundum Bang, duae sunt:

Nervorum laesio, partialis eorumdem dissectio; inaequalis tum inter se, tum partibus vicinis concretio.

Ab hac inaequali concretione sub certis quibusdam motibus insolitam tensionem, irritatio-

nem contingere, tetanumque, vulnere licet pridem sanato, succedere posse Auctor putat.

Probabilitas huic opinioni accedere videtur ex Angli cujusdam casu, qui interdum inter ambulandum, sub certo pedis motu, sed non observando, post dolorem, auramque sic dictam epilepticam perceptam convulsione corripiebatur epileptica. Quo cognito causam localem Monro subesse putans, musculos surales incidit, spinamque ad tibiam percipit, qua nervum cruralem sub certis motibus pridem pungente mox ablata, non amplius revertebatur epilepsia.

Quam tamen Bangii opinionem dubia quaedam premere videri possunt. Inaequalis enim concretio dici potest gratis assumpta. Nervi vero pro parte dissectio, secundum Soemmering, tam mala non est, ac multis creditur; nam pluribus fasciculis nervi constant, hinc quibusdam licet discissis reliqui non magis tenduntur, nec majores dolores, unde tetanus venire possit, excitant. Quaeri tamen ex Soemmeringio potest, quasnam experientias habeat ad assertionem hanc suam stabiliendam.

Refrigerium in terris praesertim calidis.

Sed plures, quam hae a Bang allatae, sunt tetani causae, quarum tres Hillary posuit.

Parvam utcumque laesionem extremitatum, capitis cutem vix penetrantem.

Frigus corpori calenti, ac sudanti admissum. Milites, messores etc. per noctes dierum canicularium frigidas humi decumbentes tetanici saepe expergefiunt.

Moeconium, vel aliud irritans in neophytorum intestinis stabulans.

Duo posteriora, secundum Auctorem, frequentissimam in India tetani causam sistunt; illo enim vitato, hoc vero educto, praecaveri tetanus saepe potest.

Juxta Aretaeum, *de morbis acutis* lib. I, cap. 6, tetani causae infinitae sunt; nam ob vulnera fieri solet: membrana, aut musculis, aut nervis punctis. Convellitur et ex abortu mulier. Et ab aliquo vehementi cervicis ictu nonnulli convelluntur. Et frigus longe excellens horum vitiorum causa esse potest. Tetanus ex abortu praesertim malus, si per abortiva fuerit inductus.

Ex allatis facile colligitur, tetani causas referri posse

A. Ad vitia localia.

Huc vitia partium sensibiliorum, magis tensarum: nervorum scilicet, tendinum, aponeurosium per inflammationem; nam licet tendines juxta Hallerum sensibilitatem in sanitate non prodant, eam inflammati contrahunt; per luxationem, vulnus aut casu acceptum, aut operatio-

ne chirurgica illatum, sub amputatione, castratione, sarcoceles ablatione, per puncturam acicula etc. factam, per contusionem etc., a quibus singulis, in aëre nosocomiorum depravato vel maxime, frequens tetanus esse solet. Ob malam tendinum etc. affectionem, doloremque validum inde natum tetano interdum afficiuntur, tormentis qui subjiciuntur.

Tetanus vulneri superveniens explicari vix potest ex nervorum consensu; interdum enim a ramorum minimorum laesione nascitur, dum alias magni nervi laesionem non sequitur. An laesio nervorum in dispositis, irritabilibus nonnisi occasionalem sistit causam?

Signum tetani ex vulnere instantis est suppuratio minus laudabilis, licet hanc ille non semper sequatur.

Mirum opisthotoni exemplum Ticini FRANK vidit in puella rustica, quae falci minori casu insistens suram sibi vulneraverat, consolidatoque jam vulnere correpta fuerat. Huic scilicet ad ultimam cervicis, primamque dorsi vertebram kyphosis nascebatur, costae vero nonnullae pulmonem versus adeo incurvabantur, ut foveae pugnus imponi posset. Aliquot dies sic affecta febricitare coepit, et miliaribus albis per omne corpus efflorescere. Incisione supra cicatricem surae transversa facta, et volatilibus ingestis,

intra mensem circiter restituta discedit, costis quidem emendatis, kyphosi vero omnino nondum ablata.

In puero quodam ex tetano in clinico mortuo repertum est ossiculum pungens ex glandula indurata enatum, et in nervum intercostalem adactum. In alio puero, qui a lapide impacto contusionem ad os maxillare superius passus ex tetano post triduum decessit, ossiculum separatum, laedens nervum infraorbitalem, fuit repertum. An, hoc ossiculo detecto, et ablato, puer fuisset salvatus? Nam non semper ejusmodi causa ablata tetanus aufertur.

Tetani causa saepe in medullae spinalis affectione habetur. Ab acu medullae spinali infixa rana incurvatur velut opisthotono correpta; saepe in ipso capite haeret, ut oculorum contorsio, maxillae affectio etc. docent.

Sordes primarum viarum, monente Whytt, et Trnka. Tetanum a vermibus habet Plouquetus.

Tetanus a pulmento immodico ingesto habetur apud Zimmermannum, *von der Erfarhung, Band II, s.* 425, 520 etc. (de experientia, Tom. II, pag. 425, 520 etc.).

Huc fungi venenati, venena alia ingesta. Quae quantum in producendo tetano possint, vide apud Haenium, *rationis medendi*, Tom. X,

p. 136. Tetanus lethalis ex plumbo natus habetur apud eumdem, Tom. X, cap. 3, in quo casu piae matris vasa sanguine turgebant, serum super cerebrum haerebat effusum.

B. Ad totius systematis affectionem,

a) sthenicam per stimulos spirituosos etc., evacuationes solitas sanguineas restitantes exasperatam. Huc pertinet tetanus epistaxi sanatus, quem ex plenitudine, sanguine largius in caput irruente repetit AETIUS, *tetrabiblio II*, serm. II, cap. 4; huc ZACUTI Lusitani lib. I, hist. 41; SAUVAGESII hortolanus allatus; huc oesophagi tetanus per hirudines a FRANK sanatus.

b) asthenicam. Huc tetanus, qui in fine febrium asthenicarum lethalis saepe accedit.

Causae hanc conditionem inducentes sunt frigus, terror, aër corruptus nosocomiorum etc. Vide THEDENS *neue Beytrage und Erfarhungen zur Bereicherung der Wundarzneykunst, Theil I, abteil* 24 (THEDENI recentes additiones, et experimenta ad artis chirurgiae augmentum, T. I, divisione 24).

An et sanguinis jactura? Puerperam anno elapso FRANK amisit, quae constitutionis debilioris magnam sub partu haemorrhagiam passa illico febre est correpta, ex qua decumbens, fenestra per vim venti aperta, refrigerium patitur, horrore valido corripitur, cui mox ma-

xillae spasmus, serius opisthotonus, ac die sequenti mors succedunt.

Praeter alios, qui apud PLOUQUETUM habentur consignati, circa tetanum legendi sunt PLENK in *Abhandlungen der Josephinischen Akademie, Band I, seite* 67 (in Josephinae Academiae tractatibus, Tom. I, pag. 67) - HEINEKEN, *de morbis nervosis.*

Prognosis. Spasmus, ac tetanus solvitur per febrem. HIPPOCRATES, *aphorismorum*, sect. IV, aphor. 57.

Opisthotonus solvitur febre cum urina alba, et crassa. Idem, *coacarum praenotionum*, n.° 362.

Attamen visi sunt tetani lethales, licet febris accessisset: visi sunt FRANK, aliisque.

Tetanus nisi 4, 5, 7, 14 die lethalis fit, aeger evadit juxta eumdem. Interdum tamen mors post 30.um diem FRANK etc. est visa. Cutem praevio rigore calidam, madentem MOSELEY vidit ubique bonam.

Puerperis tetanus est periculosissimus.

Vulneri accedens fere lethalis secundum HIPPOCRATEM. Lethalis in India occidentali semper fuit, observante MOSELEY.

Curam ARETAEUS, *de morbis acutis*, lib. I, cap. 6, ita exponit: In praesentia lectum mollem, tractabilem, levem, calidumque esse ne-

cesse est. Aegroti domicilium calidum esto, si aestas sit, citra sudorem, aut resolutionem. Neque vero ad alia magna remedia cunctanter accedendum. Quapropter sive ob refrigerationem absque manifesta causa rigor invaserit, sive ex vulnere, sive ex abortu mulieri accesserit, venam in cubito aperito. Neque inedia aeger maceretur: propinentur pultes etc. Omne corpus lanis involvito oleo imbutis. Oblinere autem corpus convenit unguine, cui castoreum adjectum etc.

Pro cura facienda inquirendum:

An ex vitio locali sit: quod auferri si possit, sua methodo erit auferendum.

A vulnere si fuerit, examinandum, an non haereat peregrinum, vestimentorum particula, ossis fragmentum etc.

Si nervi pro parte dissecti suspicio fuerit, sectionem transversam, profundam supra vulnus faciendam quidam praecipiunt, ut in totum nervus resecetur, quo facto vulnus unguento digestivo tractandum.

Plenariam nervi discissionem Frank unica vice suscepit in puella Ticinensi, et frustra fors suscepit; nam diu post duravit malum.

Hillary in tetano traumatico opium exhibet, quod universum systema in consensum cito trahatur.

In sordibus primarum viarum, in vermibus, veneno ingesto si fuerit causa, haec sua methodo debellanda.

In tetano ex universi systematis hypersthenia oriundo methodus debilitans adhibenda.

In tetano asthenico a stimulis minoribus ad majores sensim transeundum.

Pro usu externo maxime laudantur:

Balnea tepida quibusdam vituperata. CULLENIO adeo non profuerunt, ut mox ab illorum usu mortem interdum viderit. Idem testatur HILLARY, licet balneum, quod non calebat ultra 25 thermometri Fahrenheitiani gradum, per 20 tantum minuta adhibuisset. An damnum balneo adscriptum fors natum est ex accepto refrigerio, quod hieme praesertim tam facile accipitur? Hoc vero periculum fomentationes quoque cum unguentis ab HILLARY laudatas premit. FRANK, certe fructum ab iisdem saepe habuit, interdum irritationem majorem vidit inductam, ubi sensibilitas pro hoc stimulo nimia fuisse censenda videtur: irritatione vero observata ab ulteriori balneorum usu destitit, ut in puero tetanico nuperrime fecit.

Frigidae adspersionem laudat HIPPOCRATES, *de morbis* lib. III. Adhibetur a multis retro annis in India occidentali, nec sine abusu, ut MOSELEY refert. FRANK adhibere numquam est

ausus. An fors in regionibus calidis tantum conducere potest? An non apud nos quoque conducere posset, ubi nimia corporis pro balneo tepido sensibilitas habetur, ut interdum vomitus sistitur frigida, vel adeo glaciali assumpta, sisti qui stimulantibus non poterat?

Laudantur frictiones mercuriales, quae in India occidentali primum sunt adhibitae; vide Monro *in sammlung praktischer abandlungen für aerzte, band V, stük* 2, *seite* 219 (Monro, in practicorum tractatuum pro medicis collectione, Tom. V, part. 2, pag. 219). His Moseley parum favet, contendens, sanitatem sub earum usu fors secutam non esse, nisi fortuitam, sub quibus ipse mali augmentum, ac mortem observasset, sub quibus adeo tetanum vidisset enatum, si ob morbum quemdam alium adhiberentur. Frank tamen casus felices plures novit, licet non diffiteatur, difficile esse decernere, quodnam potissimum juverit remedium, cum ubique plura simul adhibeantur.

Cullen quoque frictiones mercuriales laudat, licet oleorum foetentium, bituminosorum inunctionem fere praeferat, commendans non expertus ol. asphalti, cui Moseley expertus non confidit.

Laudatur assa foetida per clysteres adhibita, conduxisse in puero nostro videtur.

Interne stimuli volatiles adhibendi, inter quos opium, ac moschus eminent.

In opii usu, a parva dosi incipiendo, tamdiu adscendendum, donec recedere sopor obortus suadeat. Quidam sat largas illius doses, tincturae anodynae guttas 200, adeoque opii gr. xx cum fructu per diem exhibuerunt.

Quare Frank non consentit cum Moseley, dicente: magnas opii doses non profuturas, si parvae illius doses non profuerint. Et miratur de Ruyschio, dicente: opium sine fructu ipsi semper esse adhibitum. Efficacissimum est opium cum moscho unitum. In puero 9 annorum auxilium intra paucos dies vidi ab opii gr. j, ad iij, cum moschi granis xij junctis. Opii cum moscho *combinationem* Frank vidit longe optimam non solum in tetano, sed etiam in gangraena Pottii, tussique convulsiva. Ab externo opii usu nil Moseley expectat.

Vinum quibusdam laudatum, ut in quavis asthenia, ita in tetano conducere potest.

Alcali fixum vegetabile (An aëreatum, an causticum?) cum opio a Stutz laudatur *in* Hufelands *journal der praktischen Heilkunde, band X*, 2, *seite* 4 (in Hufelandi practicae curandi artis ephemeride, Tom. X, pag. 4). Proposuit vero remedium ex Humboldt experimentis, qui irritabilitatem muscularem

deleri vidit per solutionem alcalinam, restitui vero conspexit cum aëris carbonici extricatione per affusum acidum nitri dilutum. Quod phaenomenon quinquies in eadem parte Auctori fuit observatum. Solvit vero Stutz alcali dicti drach. j in aquae distillatae unciis xvij, atque in unciis totidem opii grana viij, ad x. Liquida haec ita adhibet, ut solutionis alcalinae dosi ingestae, illico liquidi opiati portionem subjungat.

Laudat vero Auctor remedium vel maxime in tetano traumatico, vel ex haemorrhagia puerperali nato. In hoc remedio, quod multis non satisfecit, an opium prodest? An et alcali stimulo suo quidquam confert? Frank nunquam usus est. Ex quodam tamen Medico insultum tetanicum instantem saepius arcitum fuisse cognovit per liquorem terrae foliatae tartari, quem secum ferre aegrotus solebat.

In India tetanum Moseley saepe vidit praecautum, si vulneratis, vel operationem chirurgicam passis illico corticem, atque hinc inde opii dosin exhiberet.

Ceterum cum morbum tam dirum, tam saepe lethalem tetanus sistat, ut arceatur vel maxime adlaborandum est. Arceri vero saepe potest, si in recens natis moeconium diligenter evacuatur, refrigeriumque praecavetur: in nosocomiis autem aëris conservandae puritati studetur.

Genus II.

Epilepsia.

Morbus Divinus Platonis,
quasi Deorum ira immissus.
Morbus Herculeus Aristotelis,
ob magnitudinem, atrociam.
Morbus comitialis Plinii,
quod in comitiis, conventibus publicis sit frequentior.
Morbus sonticus Auli Gellii,
Morbus caducus,
quod correpti plerumque concidant.

Epilepsia Sauvagesio, est spasmus clonicus universalis, chronicus, et periodicus, cum sensuum feriatione in paroxysmo, et ante actorum oblivione.

Cullenio, est musculorum convulsio cum sopore, quae definitio Frank non placet.

Swietenio, est morbus sensorii communis, per quem sensibilitas deletur, vis motrix musculorum in immensum augetur, quin voluntas, aut conscientia participet.

Ex quibus patet, omnes circa epilepsiam definiendam convenire in convulsione, et sensuum absentia.

Frank definitur: corporis, vel partis ejus convulsio, plerumque cum sensuum, et memoriae circa res in paroxysmo peractas jactura.

Paroxysmi epileptici plurimum differunt:

α) Extensione; modo enim omne corpus convellitur, modo pars quaedam singularis. Brachium sinistrum per duos annos Frank vidit epileptice convulsum, antequam universalis convulsio compareret.

β) Intensitate; quidam fortissimos experiuntur, sat leves patiuntur alii. Hominem Tissot vidit, qui velut apoplecticus jacuit: linguae tamen convulsio epilepsiam subesse ipsum docuit. Leviores qui patiuntur insultus, in iis omnis sensus haud aboletur. Interdum enim correpti manum capiti admovent, doloris sensum ibidem perceptum indicantes, qualem casum in juvene 20 annorum robusto Boerhaavius habet, *epist.* 6.

γ) Numero intra datum tempus; quidam omni anno, tempore verno, autumnali etc.; alii quovis mense, circa novilunium, aut plenilunium, non pauci quotidie semel, decies corripiuntur. Plures vero si intra diem paroxysmi accesserint, fere leviores sunt, nec ultra 20 minuta singuli durant.

Ante 5 annos Frank tractavit juvenem nobilem 17 annorum, ex onania, cui ab aetatis 13 anno deditus fuit, epilepticum, 5, 6 paroxysmos per annum antehac passum, frustraque, vitio non misso, ab aliis Medicis hactenus tractatum, nunc vero octies intra diem correptum. Proposita patris, avorumque laude, qui ipsi et no-

men, et opes comparassent, quorum seriem cum ignominia clausurus esset etc. conterruit hominem, ut desistere FRANK rogaret, nisi paroxysmo epileptico se illico correptum vellet. Continuat FRANK per indignationem ipsi optans, ut e vivis per illum eripiatur, cum aliunde post breve tempus, post multas perpessas miserias, sine haerede etc. vitam esset relicturus. In genua provolutus emendationem vitae juvenis pollicetur, in cujus rei fidem dextram affert tangendam. Quam FRANK recusat increpans fidem Medicis, quam prioribus dederat, violatam. Cum porro juvenis, ut sui misereret, FRANK obsecraret, obtestareturque, eum allevavit, sponsionemque accepit, quam in foeminae honestae, ac sacerdotis prudentis exsolvit consortio. Qua soluta, adhibitisque remediis ab acido HALLERI incipiendo, intra 6 menses ita restituitur, ut florens post 3 annos in FRANKII conspectum veniret.

Quoad epilepsiae frequentiam aetas differentiam facit. Saepius illa laborant infantes delicatuli intra 12 annum constituti, tinea capitis etc., vermibus etc. affecti, diaeta prava utentes, ut TISSOT monet.

Differentiam et sexus efficit. Ad annum fere septimum aequalis puerorum, ac puellarum numerus laborare videtur. Ab illo vero tempore

plures foeminae, quam mares juxta TISSOTUM laborant. Contrarium BAUMÉ defendit, cui adsentiendum FRANK putat, nisi fors hystericas pro epilepticis habere velis.

Epilepsia non raro simulatur a mendicis etc., quorum quidam nec ad acum sub ungue adactum doloris sensum edunt. Fraus tamen detegitur per pupillam ad lucem mobilem, ac per sternutationem tabaco fortiori Hispanico naribus indito excitatam.

CULLENIO dividitur, divisione non optima,

a) In *cerebralem*, quae sine causa manifesta subito invadit absque sensatione, si forte dolorem capitis, scotomiam, vertiginem excipias.

b) In *symptomaticam*, quae quidem sine causa manifesta, sed cum sensatione aurae a parte quadam remota ad caput adscendentis corripit.

c) In *occasionalem*, ab irritatione manifesta oriundam, eaque ablata cessantem.

Aliis epilepsia dividitur

A. Ratione sedis causarum.

a) In *idiopathicam*; *b*) in *sympathicam*.

B. Rationis originis.

a) In *haereditariam*; *b*) in *acquisitam*.

Quae divisio ob prognosin notanda, cum haereditaria vix sanetur.

C. Ratione decursus.

a) In *acutam*, *eclampsiam* dictam, et *b*) in *chronicam*.

D. Ratione accessionum.

a) In *vagam*; *b*) in *periodicam*.

E. Ratione extensionis.

a) In *universalem*; *b*) in *partialem*.

F. Ratione dominii, quod exercet.

a) In *sporadicam*; *b*) in *endemicam*, qualis in quibusdam ditionis Florentinae locis esse videtur juxta Forestum, in libro de cerebro, observatione 57. An ob majorem hominum sensibilitatem?

G. Ratione modi concidendi.

a) In *caducam*, ubi correptus illico collabitur sibi inscius.

b) In *cursoriam*, si affectus aliquot passus procurrit, antequam corruat.

c) In *gyratoriam*, si ante lapsum aeger in gyrum agitur; vide Krigelii, *dissertationem de epilepsia rotatorum*, Lugduni Batav. 1722, *praeside Osterdyk Schacht*.

Frank dividitur in eam,

1. Quae a vitio locali pendet.

2. Quae pendet ab universi systematis affectione aut sthenica, aut asthenica.

Haec dividenda in *vagam*, et *periodicam*: haec vel febris intermittentis perniciosae symptoma constituit, vel aliunde certis temporibus, circa lunae phases redit. Vide Mead, *de imperio solis, et lunae*.

Symptomata,

a) *Prodroma* sunt: lassitudo, oscitatio frequens, lingua titubans, stupor, vertigo, dolor capitis, insomnia horrifica, pavor ab irruente fera, aut spectro, aurium tinnitus, sonorum rariorum, fragorum insignium perceptio, scintillarum oculis obvolitantium sensus, quae in jubar immensum interdum expanduntur; oculi lacrymantes, palpebrae tumentes, vena frontalis turgens; facies turbata, arteriarum temporalium vibratio, cordis palpitatio, anxietas, respirationis difficultas; cardialgia gravis, singultus, borborygmi, tumor abdominis; extremitatum frigus, formicationis sensus; urina multa, pallida, aquosa. Foeminam Schenk habet, in qua micturitio paroxysmum praecessit, ut ante ceteras partes vesica videatur convulsa; sensus aurae frigidae a parte remota versus caput adscendentis.

Aura frigida, contrarium licet Cullen defendat, per nervos propagari, eorumque viam legere videtur; nam si aura illa percepta pars cito ligatur, paroxysmus saepe pervertitur. Mirum vero illud est, quod insultu sic impedito adeo interdum aegrotantes angantur, ut ligaturae solutionem expetant insultus epileptici cruciatus praeferentes.

Notandum vero, dicta symptomata interdum comparere, quin paroxysmus epilepti-

cus sequatur, qui alias sine prodromis corripit.

Epilepsiam licet optime descripserit Tissotus, *in tractatu de morbis nervosis*, errasse tamen videtur dicens: symptomata prodroma, et aurae versus caput adscendentis sensum in epilepsia symptomatica tantum haberi; in idiopathica vero aut nulla praecedere, aut nonnisi ad caput comparentia. At potest insultus incipere videri a parte remota, licet causa in cerebro haereat, quemadmodum vomitus excitari potest, licet caput per vulnus etc. sit affectum; quemadmodum ex pede jam resecto dolere sibi quidam videntur.

b) *Concomitantia* sunt:

Lapsus subitus cum clamore saepe contingens, ut musculi vocis formationi inservientes primum affici videantur. Quidam antequam labantur, in gyrum aguntur; alii currentes, terramque calcitrando tundentes corruunt, quam tundere saepe pergunt collapsi. Epilepticam nobilem Frank vidit, quae collapsa pedibus, dein recurvata capiti quoque insistebat cum singultu, interdum cum vomitu, ac risu, serius accedente convulsione universali.

Lapsus tamen ad epilepsiam non requiritur, ut Foresti observatio 56 docet. Frank quoque novit hominem, qui quovis fere anno insultum

epilepticum validum est passus, ut collapsus sui immemor jaceret etc. Sed tempore intermedio leves aliquot est expertus, sub quibus, ubi praesens ad fenestram inclinatus esset, leviter secundum brachia convellebatur, post momentum fere liberatus. Majorem vero post leviorem ejusmodi paroxysmum percepit debilitatem, quam post illum longe graviorem.

Oculorum contorsio, varia oris deformatio, digitorum manus contractio, pollicis intra reliquos digitos retractio, quae tamen ad epilepsiam non requiritur.

Tissot digitos pedum ita diductos vidit, ut duplo fere longiores apparerent; alio in casu vix non ad calcaneum recurvatos.

Lingua saepe mirum agitatur, versus fauces retrahitur, circumvolvitur, inter dentes protenditur, quibus intercepta facile sauciatur, unde sanguis cum saliva mixtus spumam circa os rubram efficit. Spuma tamen ad epilepsiam necessaria non est. Ad praecavendam linguae laesionem optime interponitur strophiolum in nodum ligatum.

Respiratio gravis, stertens ob musculorum pectoris, diaphragmatisque violentam agitationem. Interdum tam violens strangulatio, ut suffocandus videatur affectus, emergit tamen, per annos bene multos interdum cruciandus.

Truncus incurvatur, recurvatur, circumvolvitur.

Artus in omnem partem agitantur, ut sine luxationis, aut fracturae periculo aeger contineri vix possit. Plerumque unius lateris artus magis convelluntur, quam alterius.

Dentes interdum diffracti cadunt.

Crus utrumque in Aethiope fractum refertur *in Göttingischen gelehrten anzeigen* 1771 *stück* 8. (in doctis exemplis Gottingensibus, 1771 T. 8).

Maxilla inferior adeo nonnunqnam distrahitur, ut ad anteriora luxetur. Quae, quam citius fieri potest, reponenda, cum illius repositio serius tentata in puero non successerit, referente Swietenio. Sub qua tamen cavendum, ne lingua propendens, aut Chirurgi digiti laedantur intercepti.

Priapismus, ac seminis ejaculatio viris interdum contingit.

Urina quibusdam cum impetu ad magnam distantiam expellitur foetens, interdum cum simili evacuatione alvina, quae non mox de latente saburra, aut humoribus depravatis testantur; sed secretionis depravatae effectu comparent.

Sudor largus, ac foetens non raro manat, qualem Frank conspexit, et Haen, *rationis medendi*, Tom. V, cap. 3, § 5, habet.

Pulsus fere contractus, frequens, inordinatus, interdum vix percipiendus est, sub remissione tamen nonnunquam plenus. Nam non eadem vi per omnem decursum paroxysmus tenet; sed inducias hinc inde concedit, resumptis mox viribus furens. Internae quoque partes convelli videntur, ut singultus, borborygmi, violenta docet urinae excretio.

At non semper tot symptomata comparent; vidit FRANK hominem, cujus paroxysmus in eo constitit, ut collapsus sterteret, et ad se rediens nesciret, quae sub insultu secum fuerint acta. Dantur, qui sub insultu epileptico velut apoplectici decumbunt: cognoscitur vero epilepsiae praesentia per linguae, vel partis alterius convulsionem.

Febris intermittentis si typum observat, more tertianae sive simplicis, sive duplicis, vel quartanae incedens, aliud saepe symptoma non observatur, quam ipse insultus epilepticus stato tempore corripiens.

In hydrophobiam interdum epilepsia transit, cujus rei exempla tria TISSOT, unum lethale VAN DOVEREN habet.

TISSOT puellam epilepticam habet, quae ex insultu epileptico restituta sermonem vel in media voce interruptum continuavit. An quondam fuit cataleptica? An in epilepsiam ex catalepsi transitus?

Swieten puerum vidit quatuor continuo vicibus epileptice convulsum, dum *Pater noster* recitaret.

c) *Subsequentia* sunt:

Somnus profundus 8, 10 horarum, ut apoplexia subesse videatur, eo magis, cum haec interdum revera succedat. Distinguitur vero a sopore apoplectico epilepticus, quod in hoc pulsus sit pacatior, mollior, cutis tractabilior, perspirans, respiratio sat placida, nec tam lenta, ac profunda, ut in apoplexia.

Memoria sub paroxysmo actorum ablata. Evigilantes enim, ubi degant, quidve sibi factum sit, ab adstantibus exquirunt.

Debilitas summa, saepe diu persistens cum hebetudine, dolore capitis, deliriis; ecchymoses faciem integram etc. occupantes interdum comparent. Unde haud mirandum, si quandoque mors apoplectica, aut ob aliam haemorrhagiam internam oriunda epilepsiam excipiat.

Causae:

1. Locales, organicae, mechanicae, chemicae.

A. Saburra, quae frequentissimam epilepsiae causam sistit juxta Hippocratem, *epidemicorum* lib. VI, ubi dicit: epilepsiae pars maxima ex abdomine, stomachi irritatione est.

Huc moeconium, acidum primarum viarum ex lacte, pulte male parata oriundum; vermes,

ingluvies, crapula continuata, venena ingesta, mercurius sublimatus corrosivus, arsenicum, plumbum, fungi venenati, belladonna, cicuta aquatica comesta, unde pueris in pluribus epilepsiam Wepfer vidit.

B. Vitia capitis. Huc valida illius in foetu compressio, impressio per pelvim angustiorem, vectem, forcipem adhibitam; vulnera, fracturae, concussio per alapam inflictam etc., praematura suturarum concretio juxta Rinauld; ossificatio membranarum cerebri, sinuum. In processu falciformi spinas osseas vidit Boerhaavius, quibus epilepsiam putat inductam, quoties sanguine caput magis repleretur.

Exostoses calvariae internae, unde natam habet Morgagnius, *epist.* IX, num. 13. Huc Frank puella pertinet, cui sella turcica fuit erosa, et spina ex bregmate sinistro enata cerebrum pungebat; globi plumbei cerebro inhaerentes.

Ulcus cerebri, serum acre, gelatina ibidem collecta, hydatides plexum choroideum obsidentes, polypi, cerebri gelatinosa secundum Tissotum mollities, aut morbosa induratio; glandula pinealis justo major, ac durior apud Dupart *in Göttingischen gelehrten anzeigen* (Dupart in doctis exemplis Göttingensibus).

C. Partium aliarum vitia.

Huc ulcus ventriculi, pylori cancrosum; a calculo hepatico natam habet FABRICIUS epilepsiam per 2 annos in puella durantem, et extracta ex aure sphaerula sanatam habet HILDANUS, centuria I, observatione 4. A pulmone suppurato natam habet HAEN, *rationis medendi* Tom. III, cap. 2. Sub graviditate natam, quae post partum cessavit, FERNELIUS observavit.

D. Dolor quiscumque validus capitis, dentium, a dentitione difficili, tormentorum cruciatu, operatione chirurgica dolorifica oriundus.

Insultum epilepticum per partum difficilem inductum vidit FERNELIUS, *pathologiae* lib. VI, cap. 3. Quo in casu, nisi partus arte mox absolvatur, mors sequi potest. Epilepsiam per titillationem plantarum pedis in pueris excitatam habet SWIETEN etc.

2. Universi systematis.

A. Hypersthениam inducentes.

Epilepsiam sthenicam jam agnovit HIPPOCRATES dicens: nervorum convulsiones, vel ob plenitudinem fiunt, vel ob vacuitatem; agnovit GALENUS, *de locis affectis* cap. 6.

Multum ad insultum epilepticum aut praevertendum, aut imminuendum venae sectionem valere ex HELLWIGIO etc. collegit TRALLES, *de usu opii*, sect. III, § 2.

Plethoram frequentem esse epilepsiae causam TISSOT putat, quod saepe viderit sanguinem in cerebro effusum, aut vasa illius sanguine turgentia. Effectum vero a causa esse distinguendum jam ACHERMANN monuit. Nec certe quaevis repletio localis de sthenia universali mox testatur. Quo, licet probe monito, dubium tamen non est, quin epilepsia in robustis sthenica esse possit, si stimulis majoribus usi fuerint.

a) Huc diaeta lautior, largior spirituosorum usus, a quo in homine 30 annorum robusto epilepsiam TISSOT vidit. Certe potatores antequam in debilitatem indirectam incidant, epileptici saepe fiunt. A nimio *punch* epoto epilepsiam in puella BANG observavit.

b) Motus major per saltationem etc., insolatio apud milites, praesertim si galeis metallicis tecti itinera majora sub sole ardente conficiunt. Vide MONRO, *über die krankeiten der soldaten, Band II* (de militum morbis Tom. II).

c) Major seminis copia in robustis caste viventibus collecta, ut ZIMMERMANN habet, *von der erfakrung* (de experientia).

An his epilepticis denegandum matrimonium? An non spes est fore, ut per idipsum persanentur?

d) In ipsa febre sthenica stimulantibus male tractata visa est convulsio epileptica. Rarius ta-

men sthenia peccabit in hoc malo diutius jam durante, et certe pars major epilepsiae pendet.

B. Ex asthenia, saepius quidem directa, quam indirecta. Illam inducunt

a) Humorum jactura per galactirrhoeam, diarrhoeam chronicam, drasticorum abusum etc., per onaniam, venerem immodicam; per venae sectionem male indicatam, vulnus, abortum etc. Primus epilepsiae insultus saepe natus habetur sub onaniae, vel veneris exercitio, quod ipsum convulsionis speciem sistit.

Hominem et venerem colentem, et onaniae deditum Frank novit, qui vertiginem, stuporem aliquandiu sub onania percepit, sensim absque dolore, aut tabe dorsali epilepticus est factus, aura ex pede adscendente. Adeoque non omnis aura ex vitio locali, ut Tissot innuit.

b) Animi pathemata, ira, gaudium, moeror diuturnus, maxime terror summe debilitans.

A terrore imaginato epilepsiam Tissot habet. Quot non pueri epileptici sunt facti sub sancti Nicolai festum! Puerum per validam sub somno inclamationem terrefactum, et epileptice expergefactum infuso foliorum aurantiorum sanavit Gesner, *in sammlung vön bemerkungen aus der arzneywissenschaft, Band I, seite* 189 (Gesner, in observationum ex scientia medica collectione, Tom. I, pag. 189).

Ab epileptico conspecto epilepsiam terrefacti saepe trahunt alii. Huc epilepsia in orphanotrophio Harlemensi a Boerhaavio sanata per alterum terrorem, quem incussit allato ferro candenti, quo ad caput inurendum declaravit, epilepticus quicumque cecidisset. Quapropter epileptici a publico arcendi; etenim quanta per ipsos damna fieri possunt gravidis, menstruantibus etc.!

Vel unica per terrorem incussum facta in corpore mutatio sufficit ad insultum producendum, quoties causa similis illi redit, per quam terror quondam fuit incussus. Puellam a cane conterritam, et epilepticam factam, quae deinceps corripiebatur, quoties canem quemcumque conspexisset, habet Swieten, *commentariorum* Tom. III.

c) Studia immodica, praesertim abstracta, austera; vide Tissot *von der gesundheit der Gelehrten* (Tissot, de Doctorum sanitate).

d) Exanthemata totum systema afficientia; ante variolarum non solum asthenicarum, sed et sthenicarum eruptionem frequens satis eclampsiam, epilepsiam relictura, si regimen nimis frigidum etc. fuerit adhibitum.

Prognosis secundum causas instituenda, quae si auferri possint, sanabilis epilepsia, et contra.

Quaecumque affectio comitialis post 25 aeta-

tis annum prehendit, cum aegro consenescit juxta HIPPOCRATEM. Haec quidem difficilis, nec tamen impossibilis sanationis est secundum FRANK.

Tenera quae corripit aetate, tempore pubertatis saepe solvitur juxta eumdem. Sed exceptiones et hic habentur.

Hydropi superveniens lethalis secundum eumdem. FRANK tamen piscatorem novit, qui epilepticus factus convaluit.

Eclampsia periculosa quidem per se affectio est, saepeque lethalis; sed epilepsiam aetate provectiore ipsis futuram non minatur illico, nisi saepius redierit.

Tractat FRANK puellam 7 annorum semper sanam, quae ante 2 menses, ac nuperrime insultum epilepticum est passa; quare dubiam in illa prognosin existimat.

Epilepsia saepe transit in maniam, fatuitatem, oblivionem, paralysin, kyphosin, amaurosin; eclampsiam, strabismum non raro relinquit ex debilitate musculi cujusdam ocularis oriundum; in apoplexiam lethalem et transit, ut aedes maniacorum Viennenses docent. Quidam tamen epilepsiam per 20 etc. annos passi tale non experiuntur.

Insultus epilepticus cum seminis jactura incedens pejor est; magis enim debilitat. Nata ex onania inter pessimas pertinet, nec tamen conclamata censenda.

Paroxysmi quo magis distant, eo magis rebelle malum, et contra, juxta BOERHAAVIUM, *in consultationis epistolaris* epist. VI, pag. 23. At interdum quo saepius paroxysmus redit, eo periculosior, multosque FRANK novit, qui paroxysmos saepius repetentes, licet leviores, magis metuebant, quam validos, cum per illos magis debilitarentur.

Quae cum febre intermittente incedit, ea facilioris fere per corticem sanationis est. Febris quartana epilepsiae superveniens eam solvit, juxta HIPPOCRATEM, sectionis V, aphorismo 70. Exceptiones FRANK vidit; novit epilepsiam, quae durante quidem quartana siluit, sed hac fugata denuo rediit.

Epilepsia haereditaria vix sanatur.

Quae a mala capitis conformatione in aetate tenera nata pendet, ea medelam vix suscipit.

Interdum solvitur accedente impetigine, ulcere cutaneo. An si nata fuit ex iisdem praepopostere quondam tractatis?

Pejor est idiopathica, quam symptomatica; ibi enim difficilius aufertur causa in cerebro haerens.

Quae sine nuntio ingruit, timorem merito incutit; suspicionem enim haerentis in cerebro causae haud iniquam movet. Nec tamen omnis epilepsia cum aura incipiens symptomatica est.

Haerens circa labia spuma periculum majus haud indicat. In genere inveterata, quae per annos jam duravit, sat raro sanatur.

Cura alia est. 1. Sub paroxysmo.

Insultu epileptico correpto cito vestes laxandae, vincula solvenda, prospiciendumque, ne caput laedat, artus contundat, aut linguam commordeat. Validius tamen aegrum coërcere noli, ne aut ipsi os frangas, aut efficias, ut anxietate plurimum cruciatus graviori paroxysmo afficiatur.

Ad praecavendam linguae laesionem optime strophiolum dentibus interponitur in nodum revinctum; alia enim interposita aut cito comminuuntur, aut duritie sua dentes desilire faciunt.

Remedia sub paroxysmo, qui intra 10 minutos fere detonat in somnum profundum 8, 12 horarum transiens, vix adhibenda: non alcali volatile naribus admovendum; nam plerumque illud non percipiunt aegrotantes, si vero perceperint, irritari nimis possunt.

Opium, si exceperis epilepsiam ab animi pathemate natam, nec ante paroxysmum ad eumdem praecavendum, nec sub paroxysmo ad illum imminuendum, nec etiam post paroxysmum est adhibendum juxta Tralles, *de usu opii*, sectione III, pag. 25. Fructum ab opio Frank vix habuit, nec tamen videtur omnino rejiciendum, cum Mediolani plures epileptici

sanati sint electuario quodam *de Brera* dicto, ab aedibus, in quibus paratur, quod inter alia corticem, valerianam cum theriaca continet.

Ubi aura paroxysmum epilepticum praecedit, praecavetur interdum insultus parte illa ligata, ex qua aura provenit. At ligatura ne nimis arcta fiat, nec in homine suscipiatur, qui insultu per illam impedito pejus habet.

In nobili Polono insultum epilepticum Golz saepe vidit imminutum, aut omnino praecautum, ita ut illius loco nonnisi levis vertigo manente conscientia accederet, si aeger, aura epileptica percepta, salis alcalini fixi vegetabilis in duabus aquae partibus soluti guttas xxx, xl assumeret. Certior erat effectus, si stomacho jejuno esset assumendum hoc remedium.

2. Extra paroxysmum.

Epilepsiae cura difficilis, quia difficillime saepe causa detegitur in hominibus, qui per menses interdum sani quoad aspectum incedunt; nec detecta facile semper aufertur, praesertim si aegri, ut saepe fit, minus obsequiosi fuerint.

Est vero instituenda secundum causas:

A. Ex totius systematis affectione.

a) Sthenica si fuerit in juvenibus robustis, bene nutritis, ac exercitatis, diaeta lauta, vinosiori utentibus, methodo debilitante, ipsaque venae sectione erit tractanda. Hanc sub ipso pa-

roxysmo Tralles commendat. Quod vero consilium Frank vix putat sequendum, cum nil magni sub paroxysmo moliendum arbitretur.

At licet epilepsia sthenica non repugnet; satis tamen rara est, et ubi diutius jam duravit hoc malum, vix erit sthenicum, quidquid pulsus dixerit.

b) Asthenica si fuerit, quae praesertim ex onania oriunda nostris temporibus longe frequentior est, stimulantia astheniae aut directae, aut indirectae, earumque gradui accommodata erunt adhibenda.

Cortice tractanda, febris intermittentis si habuerit indolem. Vide Werlhof, *de febribus*, sectione I, § 4, et sectione II, § 4.

In reliquis epilepsiis a debilitate pendentibus prae ceteris stimulantibus tamquam specifica sunt laudata

Flores zinci, in quos a Gaubio, et Professore quodam Ticinensi laudatos minor hodie fides ponitur. Profuerunt interdum Frank, ad gr. j, ij cum saccharo, aut magnesia ter de die adultis exhibiti. Dosi majori vomitum interdum movent. An ob diversam fors praeparationis rationem?

Valerianae sylvestris radicem, sed ex montibus desumptam, cum in locis paludosis minus efficax crescat, non adeo quidem Frank laudare valet, ac Tissotus laudavit; interdum ta-

men fructum habuit, atque insignem in foemina delicata, hysterica, frustra diu tractata, dum eam a dr. ss., ad j ter, quater intra diem exhiberet.

Hyosciami extractum a dr. j, ad x ter de die laudat Stoerk, et Rossi *in tractatu* Mediolani 1792 edito. Frank fructum ab eo non vidit, atque extractum hoc in mania, epilepsia, non solum sine fructu; sed etiam cum periculo adhiberi ex 40 experimentis Greding concludit. Vide Ludwigii, *adversariorum medico-practicorum* Tom. I, parte 1, pag. 71 etc.

Stramonii extractum a Stoerk item laudatur, quo ex 14 aegris 8 integrum restituti, 5 vero levati referuntur, Holme, *in medizinischen kommentarien, Band I, stück 4, seite* 48. (Holme, in medicis commentariis, Tom. I, part. 4, pag. 48). Greding, atque Frank usum ab eo non habuerunt.

Cardaminae pratensis flores, qui recentes acrimoniam quandam produnt, a scr. j, ad dr. ss. bis in die dati laudantur *in abhandlungen de Londner aerzte, Band I, n.° 19*. (in Medicorum Londinensium tractatibus, Tom. I, n.° 19). Experientiam circa hoc remedium Frank nullam habet.

Belladonnae folia, ut in mania, hydrophobia, ita in epilepsia laudata sunt a gr. ss., ad iij ter, quater de die; vide Mick, *dissertationem*, Goet-

tingae 1783 editam. Greding, et Frank a remedio, quod ad magis venenosa pertinet, magnamque ideo circumspectionem requirit, successum non viderunt. Stoll quidem extractum illius ad gr. j omni hora porrectum felici cum successu in puero 13 annorum adhibuit; at unicus hic casus nil certe evincit, cum sponte cessare malum potuerit.

Galii lutei succus expressus ad unc. iv ventriculo jejuno assumptus quibusdam laudatur; vide Gesner, *entdeckungen in der arzneywissenschaft*, *Band II*, *seite* 332 (Gesneri, explorationes in scientia medica, Tom. II, pag. 332). Lieutaud illum contra eclampsiam adhibuit. Frank nunquam usus est, quod ipsi non satis confidat.

Oleum animale Dippelii laudari certe meretur a guttis vj, ad xij bis, ter de die datum. Laudat Werlhof, sectione II, pag. 88. Per hoc plures epilepticos se sanasse Bang refert: per hoc et Frank quosdam sanavit. Incommodum circa hoc remedium est, quod haberi difficilius possit, difficiliusque assumatur.

Mercurius utilem hinc inde se praestitit. Adhibendus praesertim, si luis symptomata epilepsiam praecesserint.

Agaricus muscarius Linnaei laudatur in Wislingii *dissertatione*, *praeside* Grunero, Jenae

1778 habita. Colligitur vero hic fungus mense augusto, vel septembri, decorticatus, ac depuratus filo trajecto siccatur, vel solis, vel clibani calore, et in pulverem redactus in vitro servatur. Exhibetur a gr. xv, ad xx bis, ter in die. Frank expertus non est remedium, cujus nostris diebus mentio vix amplius injicitur.

Cuprum ammoniacale, ens veneris, non sine fundamento laudatum a Balfour, et Roussel, *in actis Edinburgicis* 1759. Frank cum fructu interdum adhibuit a gr. ss., ad ij; ad gr. ix adhiberi, ut Vogel fecit, nemini Frank consulit, cum a gr. ij irritationem majorem, et diarrhoeam largam observaverit. Juxta Cullen vix ultra mensem exhibendum, cum suspectissimum hoc remedium fatalia inducere valeat symptomata.

Pœoniae radix amara, acri, volatilique principio donata, cum jam esset a medicis relicta denuo a gr. x, ad dr. j est laudata ab Alstong, *in Gôttingischen gelehrten anzeigen* 1771, *seite* 500, (Alstong, in doctis exemplis Gottingensibus 1771, p. 500). Experientiam Frank nullam habet.

Nux vomica a gr. j, ad xv in die laudatur a Sidren, qui epilepsiae aut sanatae, aut mitigatae exempla adfert in *actis Medicorum Suecicis* vol. I; laudatur in Murray *apparatus medicamentorum*, vol. I. Frank non adhibuit, quia suspectissimam habet, cum multis animalibus deleteria sit visa.

Aëris mutatio inter consilia pertinet meliora; habentur enim non pauci, qui longinquis sub itineribus liberabantur. An ob immutatam sensibilitatem?

Aquae minerales a paucis epilepticorum feruntur, inebriantur fere principio carbonico, et in paroxysmum facile conjiciuntur.

Ad electricitatem quod spectat, experimentum felix FRANK non habet cognitum, nec eam commendare audet, cum nimis stimulando reducere paroxysmum possit.

Quid censendum sit de more plebi quondam usitato, quo epilepticus epoto detruncati sanguine a carnifice propinato, inter duos equos cursu citato, non raro ad mortem usque agitatabatur, facile patet. An nausea, terror etc. juvare quosdam potuit?

In sananda epilepsia ex debilitate directa oriunda sic fere FRANK incedit, a stimulis volatilibus ad fixos transiens.

Incipit cum infusi valerianae sylvestris ab unc. ix, ad x, et cal. arom. dr. ij paratis, quibus aut aquae naphae unciam addit, aut foliorum aurantiorum dr. j infundit; serius aetherem vitrioli, aut liquorem mineralem HOFFMANNI eidem infuso addit; denique ad infusum serpentariae, oleum animale Dippelii transit.

Ad stimulos fixiores dum accedit, aut vale-

lerianam corticis decocto infundit, aut illius pulverem a dr. ss., ad j ter in die vel solum exhibet, vel cum corticis pulvere unitum.

In malo pertinaciori cuprum ammoniacale, sensibilioribus tamen vix praescribendum, exhibet.

℞. Cup. ammoniacal. optime parati a gr. iij ad vj. Elaeo-sacchari macis dr. j.

M. f. pulvis, dividatur in 6 partes aequales, capiatur talis bis, sensim ter de die.

Si ad certam quamdam partem signa prodroma compareant, illi quoque stimuli sunt applicandi.

Si caput occupat, opus est etiam ignem capiti inferre, osque perforare ad secundam usque laminam etc., inquit Aretaeus, *de curatione morborum diuturnorum*, lib. I, cap. 4, pag. 229. An non periculosum est hocce consilium? An in morbis gravioribus persanandis feliciores fuerunt Veteres, quod plus ac nos auderent, ut Tissot innuit?

Foeminas Florentinas cauterium, aut carbonem ignitum capiti applicare, auxiliumque praestare in malo idiopathico testatur Forestus, observatione 61, pag. 393.

Cum malum ad tendinem Achillis sumsisset

initium, ferrum candens, aliis non juvantibus, ad illum putavit applicandum BOERHAAVIUS, *in consultatione epistolari*, epist. 3, pag. 10.

Ulcera artificialia, quae ad locum mali incipientis et SELLE laudat, FRANK quoque comprobat.

B. A vitio locali si fuerit nata, ut hoc ipsum aut tollatur, aut imminuatur, erit conandum. Nec tamen eo ablato semper cessabit epilepsia, si diu duravit, ut consuetudinem cum illius periodicitate corpus jam contraxerit.

A dentitione in infante si fuerit, densque gingivam jam attollat, haec ipsa erit discindenda, tensio ut aboleatur.

A saburra, vermibus originem si traxerit, haec sua methodo removenda.

A graviditate si fuerit, et non cessaverit circa tertium mensem, vix cessabit ante foetus exclusionem.

Sub partu ipso si contigerit, partus, ne lethale reddatur malum, arte erit absolvendus.

Spina ossea si forte in causa sit, haec abscindenda, ut ad os tibiae in Anglo quodam MONRO fecit.

Genus III.

Catalepsis (ex κατὰ, et λῆψις, *prehensio*), *deprehensio*, *detentio*, *congelatio*, *catochus*, *catoche*.

Rarum hoc malum, ultra 6 vices Frank vix conspectum.

Boerhaavio, est morbus, quo laborans repente immotus, nec sentiens illum situm retinet, quem primo mali accedentis momento habebat.

Sauvagesio, est sensuum, motuumque voluntariorum suppressio, superstite pulsu, et respiratione obscurissimis, et membrorum ad situs tum suscipiendos flexibilitate.

Cum hac definitione fere consentit Cullenius, qui, quam non vidit catalepsin nisi simulatam, ad sopores, apoplexiamque refert, indeque apoplexiam catalepticam dicit.

Sed commune cum apoplexia catalepsis vix quidquam habet; nam immoti jacent apoplectici: cataleptici vero impulsi tum antrorsum, tum retrorsum aliquot passus faciunt etc.; vide Delii, *de catalepsi diatriben medicam*, Bergami 1753, altera vice editam.

Tissoto, est absoluta sensuum, et motuum voluntariorum jactura sine febre, et cum apti-

tudine musculorum manendi in eo situ, sub quo fuerant sub accessione, et alium suscipiendi.

Sprengelio definitur: perfecta abolitio, et suspensio sensuum, motuumque voluntariorum cum certa partium flexibilitate.

Frank definitur: subitanea plerumque hominis in eadem positione, in qua versatur, deprehensio cum novae sensationis suspensione plus minus perfecta, continuante musculorum actione suscepta, vel alia non propriae, sed alienae voluntati sub cerea flexibilitate subjecta, cum habitus, faciei, respirationis, ac pulsus mutatione vix ulla, ac denuo repentino ad pristinam functionum libertatem cum reditu.

Per hanc definitionem catalepsis differt a sopore, ab apoplexia, epilepsia, tetano etc., ab extasi, quae secundum Tissotum morbus non est, sed mentis cum objecto quodam tanta occupatio, ut a rebus aliis non afficiatur; in catalepsi vero exquisita omnimodo mentis suppressio habetur, sed cum cerea membrorum flexibilitate.

In malo cataleptico leviori non omnis nova sensatio suspensa est. Sauvagesius hystericam habet, quae catalepsi correpta admoto naribus alcali volatili caput retorsit, vel et nomine illius pronunciato sibi jam cavit: naribus vero per plumam irritatis exclamavit. Tissot catale-

pticam habet, quae sermones adstantium percepit, atque ex iis quosdam horum cognovit. Quidam GALENI condiscipulus objecta catalepticus vidit etc. In clinico Viennensi anno 1799 degens puer catalepticus jusculum ori immissum deglutiit, illius hinc sensum habuisse censendus est.

Facies, quae fere immutata est, rubicunda, tumida, sed etiam collapsa habetur in SWIETENII *commentariorum* Tom. III, § 1036.

Pupilla, quae saepe immobilis observatur, mobilis interdum est visa.

SAUVAGESIO catalepsis dividitur in *hystericam*, *verminosam*, *delirantium*, *a fumo*, *menesthesia*, *melancholia* oriundam.

FRANK dividitur:

A. Ratione causarum in eam,

a) quae a vitio locali, a vermibus etc. pendet; *b*) quae ex totius systematis affectione nata est aut sthenica, aut asthenica.

B. Ratione accessionum;

a) In *erraticam*, quae per intervalla incerta redit; *b*) in *periodicam* cum febre intermittente tertiana, quartana accedentem. Hujus exempla habentur apud Casimirum MEDICUS, *von der periodischen krankheiten* (de morbis periodicis); et *in ephemeridibus naturae curiosorum*, decade II, anno 1, observ. 1; quae et in cane observata habetur ibidem, anno 5 observ. 1.

C. Ratione extensionis;

a) In *universalem*; *b*) in *partialem*.

Nam ut epilepsia, chorea sancti Viti, ita et catalepsis interdum corpus dimidium corripit, cujus exemplum habetur in *Abrégé* etc. De-la-Métrie pag. 278. Exemplum hominis, cujus brachium alterum per 2 menses catalepticum fuit, Tissot habet.

Paroxysmorum duratio variat. Plerumque quidem intra 3, 15 minuta absolvitur; Swieten tamen habet per 18 horas durantem: per triduum continuantem habet quidam alius.

Numerus item paroxysmorum dato tempore redeuntium variat; decem paroxysmi sunt visi per diem.

Symptomata:

a) *Prodroma*, quae tamen rarius comparent, cum subito fere corripiat malum, sunt:

Dolor occipitis, apud Forestum, lib. X, observat. 42: rigor colli, apud Heers, observ. 3, pag. 48.

Stupiditas quaedam apud juris studiosum in clinico Viennensi visa.

b) *Concomitantia*, juxta Fridericum Hoffmannum, *praxeos medicinae rationalis*, Tom. IV, part. 4.

In quo situ sunt, in eo subito manent immoti: sedentes, sedent etc.: clausi si fuerint oculi, clausi manent, et contra.

Si per diem invadit malum, ut fere fit, oculi manent aperti, in unum quemdam locum defixi. At in clinico de nocte quoque insultus successisse est visus, et licet de die accederet, cum oculis tamen clausis detinuit.

Nec connivent oculis irritati, aut periculis intentatis, nec compuncti etc. quidquam percipiunt. Sub leviori tamen malo, aut collum reflectitur, aut facies avertitur, et pro varia luce admissa, pupilla aut contrahitur, aut remittitur.

Color faciei modo sui similis, modo floridus, aut subpallidus. Artus flecti possunt varias in directiones, quas retinent. Corpus loco moveri potest; lecto exemti, pedibusque immissi iisdem insistunt; quidam protrusi passus aliquot faciunt.

Nec automatici quidquam contingit; respiratio facilis, pulsus vix mutatus.

Quidam deglutiunt, ut puer in clinico decumbens fecit.

Convulsionem abdominis circa costas spurias contingentem habet Forestus; convulsivi quid et Tissot observavit.

Deliria hinc inde junguntur.

Alvus juxta Heers interdum obstructissima.

Inter suspiria sibi redduntur plerique, et velut exstatici mira, quae aut viderint, aut audiverint, narrant; quidam sub medio sermone

correpti, eum redeuntes continuant; non pauci perpessorum immemores evigilant. Nobilem Swieten habet catalepticum, qui Medicum accessurus in januae limine correptus constitit, liberatus domum suam abivit, inscius et mali perpessi, et consilii habiti. Juris tamen studiosus in clinico decumbens inter suspiria non rediit, sed cum vultu hominis velut attoniti in circumstantes directo.

c) Post paroxysmum observatur,

Appetitus vix ullus, aut plurimum imminutus, qui tamen in utroque aegro in clinico decumbente satis viguit.

Catalepsis saepe fingitur, et fingitur quidem sat facile a mendicis, ab iis, qui militiae adstringuntur, aut carceri includuntur. Fraus fere patet, si pupilla ad lucem fuerit mobilis, aut affectus alio quodam stimulo irritandus.

Cautus esto in testimoniis circa morbos nervosos tradendis, ne deceptus fors sontem poenis eripias, aut fide non solum tua, sed aliorum quoque Medicorum pessumdata efficias, ut vere aegrotans durius habeatur a judice, ut Frank contigisse novit sacerdoti, qui, rejecto Gattenhofii consilio, ex carcere subterraneo non est exemptus, atque post biduum decessit.

Quam facile Medicus falli possit, casus sequens docere potest. Hebraeus epistolam, quae

nisi pecunias deposuisset ad locum destinatum, fore minabatur, ut aedes illius incendio tradantur, ad magistratum defert, factique suspectum assignat juvenem nec obaeratum, nec moribus dissolutis viventem, quod mutuas a se pecunias petiisset. Carceri inclusus fatetur factum, serius maniacum se fingit, talemque Medicus quidam declarat. Jam Frank ad inquirendum reum mittitur, qui illi, quod jam pridem usus esset Medico ordinario, fraudem fatetur, sanaque per triduum ipsi loquitur. Re renuntiata ad Principem Spirensem causa Heidelbergam mittitur, reusque ad mortem damnatur. Qua sententia comperta, universa in Frankium concitabatur civitas. In aedes correctionis defertur juvenis, ex quibus aedes matris tenerae, amatae conspicere poterat. Post aliquod tempus maniacus denuo comparet, cibos oblatos recusat, foeces suas devorat, emaciatur pallidus. Frank fidem nunc habens habitationis mutationem proponit. Interea per carceris praefecti filiam a se gravidam Argentoratum fugit, unde litteras demittit, quibus fraudem patefacit.

Circa scriptores vide Plouqueti, *initia bibliothecae medicae*, et Baldingers, *neues magazin für Aerzte, Band XV, stück* 4 (Baldingeri, recens pro Medicis promptuarium).

Causae: causa proxima Friderico Hoffmanno,

est spasmodica fibrillarum nervearum ad originem constrictio, qua influxus liquidi nervei, actioque nervorum impeditur.

Sententiam aeque hypotheticam profert Boerhaavius, cui causa proxima est immobilitas sensorii communis, prout primo insultus momento habebat. Ignorantiam suam in statuenda causa proxima Frank lubens fatetur.

Causae remotae Boerhaavio sunt: febres intermittentes diuturnae, maxime quartanae: febres validae continuae in succi plenis: melancholica, sicca, strigosa corporis cònditio: menstruorum, haemorrhoidum retentio: terror validus: protracta, profunda mentis cum certo quodam objecto occupatio.

Juxta Frank causae remotae consistunt:

A. In vitio quodam locali.

Huc vermes. Exempla catalepsis ab hac causa natae, Frank nunquam conspectae, habentur apud Marcellum Donatum, *Medicinae mirabilis* lib. II, cap. 2; apud Berends, *in* Baldingers, *magazin*, *Band IX*, *seite* 301 (in Baldingeri promptuario, Tom. IX, pag. 301); apud Swietenium, qui foeminam, cum castaneis torrendis occupata corriperetur, vidit liberatam, ubi binum ascaridem lumbricoidem vomitu reddidisset.

Varia cerebri vitia. Vasorum cerebralium san-

guine infarctorum dilatatio habetur apud HOLLERIUM, *de morbis internis* lib. I. Serum in cerebrum effusum apud SCHENKIUM, lib. I. Cerebri suppuratio, induratio juxta SPRENGELIUM.

B. In totius systematis affectione.

a) *Hypersthenica*, exasperata per diaetam largiorem, vinosam etc. Ex hac causa laborare possunt foeminae robustae, virique similes, si mensium, haemorrhoidum suppressione laboraverint.

Huc juvenis pertinet, qui largo per nares effuso sanguine a catalepsi est liberatus apud AETIUM, *tetrabiblio* II, sermone 2, cap. 4.

Catalepsin ex vini abusu natam habet Felix PLATNERUS, lib. I, pag. 27.

Ex ebrietate, iracundia natam habet DOLAEUS, *encyclopediae medicae* pag. 16.

b) *Asthenica*, quae frequentior, per causas quascumque debilitantes inducta, huc

Febres intermittentes diuturnae, maxime quartanae.

Animi pathemata.

Terror summus. Quo qui percelluntur, catalepticis similes omnes se habent juxta SWIETENIUM; nam loqui, moveri nequeunt, mente turbantur.

TULPIUS, *observationum*, lib. I, cap. 22 juvenem habet, qui ob matrimonii repulsam illico

catalepticus est factus per diem integrum, subito dein liberatus, cum uxorem desideratam concessam iri ipsi acclamaretur.

Amor infelix. Exemplum habetur in *ephemeridibus naturae curiosorum*, decade I, 6, 7, observatione 136; apud SCHILLING, *in dissertatione* Giesae 1676 edita; apud TULPIUM lib. I, cap. 7. Juris item studiosus in clinico decumbens per amorem infelicem, catalepticus est effectus.

Odium. RONDELETIUS habet foeminam, quae, conspecto, quem odio habebat, marito, cataleptica est facta.

Ira, indignatio. Exemplum catalepseos ex ira in puella 5 annos natae habetur in *actis naturae curiosorum* decade II, anno 1. Puer in clinico quondam decumbens affectus est, quod a puero alio, quem ad certamen provocaverat, esset devictus.

Puellam FRANK vidit catalepsi correptam, quoties nomen *Jesus* pronuntiaretur. An quod majori quadam reverentia de illo cogitabat? Mediolani anno 1791 puella est visa catalepsi correpta, quoties se crucis signo muniret.

Prognosis. Ex vitio locali si fuerit, idque auferri possit, ut vermes, fausta erit prognosis; infausta vero erit, si auferri hoc vitium nequeat, v. g. ossificatio cerebri.

Interdum subito cessat, v. g. si ex amore

nata, et persona desiderata in matrimonium conceditur.

Lethalis Frank numquam est visa.

Gravem quidem hunc morbum: at non periculosum Tissot pronuntiat. Quae tamen fausta prognosis multum restringenda videtur, cum transire possit in apoplexiam, in epilepsiam apud Marcellum Donatum, cap. 8, pag. 286: in maniam, ut Piso testatur, lib. I, cap. 13. Marx novit famulum, qui cum aedes domini flammis correptas videret, illico catalepticus, serius hebes, tandemque maniacus est factus.

Curam Frank paucis absolvit, cum in *tractatu de neurosibus generali* satis sit exposita, qui igitur consuli poterit.

Instituenda erit secundum causas, quae vel auferendae, vel imminuendae sunt.

A vitio locali si fuerit malum, id ipsum sua methodo oppugnandum.

A vermibus si pependerit, hi ipsi erunt abigendi.

A vasorum capitis repletione si fuerit, pro diversa repletionis causa erit incedendum.

Ab universi systematis sthenia si fuerit, methodo debilitante, diaeta tenui, abstinentia a vino, eccoprocticis erit tractanda.

Ab asthenia si fuerit, volatilia potissimum conducunt, inter quae maxime Frank pro-

fuerunt moschus, castoreum, assa foetida tum ore assumpta, tum ano injecta, sensim cum amaris jungenda.

Per amorem infelicem, matrimonium negatum, aut aliud pathema gravius si fuerit inducta, persuasione, indulsione etc. mens est componenda.

Si febris intermittens catalepseos sub forma incedat, cortice erit fuganda.

Genus IV.

Asthma, *difficultas spirandi.*

Haec adesse dicitur, ubi aër atmosphaericus cum molestia, nisuque majori attrahitur.

Multi quidem morbi sunt, qui respirationem difficilem inducunt; magna tamen respirationis difficilis pars nervosam agnoscit indolem.

Spirandi difficultatem Veteres ab intensitate mali in varias dispescuerunt species.

Spirandi difficultatem leviorem, et continuam *dyspnoeam* dixerunt.

Respirationem erecta cervice, magnoque musculorum respirationis conamine absolvendam, ut Aretaeus habet, *orthopnoeam* salutarunt. De hac Hippocrates: « erectos in morbis sedere » velle, perniciosum est. »

Spirandi difficultatem graviorem, subitam,

periodicam, cum constrictionis in faucibus sensu junctam *asthma* nominarunt, *anhelitum* ab ἀάζω, anhelo. Spirationem hanc cum sibilo junctam *asthma sibilans* appellarunt.

Spirandi difficultatem, in qua suffocationis esset periculum, *catarrhum suffocativum* denominarunt.

Respirationem vix sensibilem, qualis in hystericis nonnunquam occurrit, *apnoeam* declararunt; vide Galenum, *de locis affectis* lib. IV, cap. 7.

At hae species ejusdem mali undecumque nati varios nonnisi gradus sistunt. Dein nec agendi ratio ex hac divisione desumi potest. Sic suffocatio venire potest ab aneurysmate, a sanguine in pulmones effuso, a vomica pulmonum, ab aquis in thorace collectis.

Cullen nonnisi *dyspnoeam*, et *asthma* distinguit.

Dyspnoea illi est, spirandi difficultas perpetua sine angustiis, sed potius cum sensu repletionis, et infarctus in pulmone una cum tussi.

Hanc dyspnoeam idiopathicam dividit in *catarrhalem*, *siccam*, *aëream*, *ab aëris mutatione natam*, *pinguedinosam*, *extrinsecam* etc. Sed hac ratione nonnisi variorum morborum symptoma producit, ut monet Millar, *in beobachtungen über astma und keuchusten* (Mil-

LAR in observationibus de asthmate, et tussi convulsiva).

Asthma CULLENIO est spirandi difficultas per intervalla subiens cum angustiae in pectore sensu, et respiratione sibilosa, strepente, tussi ab initio paroxysmi difficili, vel nulla, in fine vero libera, sputaque mucosa reddente.

Hinc secundum CULLENIUM a dyspnoea asthma differt periodicitate, et angustiae in pectore sensu. At differentiam hanc FRANK tanti non putat, ut sejungendum malum utrumque arbitretur.

Thomas WITHERS, *in abhandlung von der engbrüstigkeit und der heilekrüsten der zinkblumen, Leipzig* 1787 (Thomas WITHER, in tractatu de asthmate, et de zinci florum curandi efficientia, Lipsiae 1787) asthma dicit: respirationem difficilem a convulsione organorum respirationis oriundam. Atque differentiam in eo putat, quod asthma subito invadat, cito transeat, et intervalla satis libera concedat. Quibus adsentiendum FRANK putat.

FRANK ab aliis spirandi difficultatibus ut morbum specialem asthma non distinguit, cum nonnisi gradu differant, ab iisdem causis pendeant, eidemque medendi methodo pareant.

FRANK cum SELLIO definitur asthma: spirandi difficultas chronica, non ubique periodica. Nam

asthma Millari sanatum vix redit. Sed hoc acutum cum sistat malum, quo jure adhibetur ad illam sententiam probandam?

Quare Osterdyk Schacht asthma divisit in *continuum*, et in *periodicum*; simpliciter, *fixum*, *vagum*.

Galenus duplicem in asthmate statum distinguit: vel aëris inspirati quantitas pulmonum dilatationi respondet, vel magna quidem est dilatatio, sed parva fit inspiratio ob haerens in pulmonibus impedimentum.

Aliis in *siccum* dividitur, et *humidum*, seu *humorale*. Sed ab initio fere siccum est, sub fine redditur humidum. At secundum Floyer in eodem aegro quidam insultus siccus, alius vero humidus est. An ideo morbum diversum esse dices?

Quibusdam dividitur ratione materiae in *sanguineum*, *purulentum*, *polyposum*, *gypseum farinosum*, *scirrhosum* etc.

Frank asthma dividitur in illud;

1. Quod a vitio quodam locali pendet, a ventriculi repletione, flatulentia ventris, paralysi musculorum thoracicorum, fractura costarum, aneurysmate cordis etc., aquis in pectore haerentibus.

2. Quod ex universi systematis culpa natum est, sub apoplexia, febre intermittente, peripneumonia.

Culpa haec aut sthenica est, aut asthenica, prout v. g. peripneumonia sthenica fuerit, aut asthenica.

Nec tamen rejiciendam putat divisionem asthmatis a decursu petitam, in

Acutum, quod puerorum cujusvis aetatis affectio est, cito periculosa, cum summa dyspnoea, et febre acuta pectus spastice afficiens, cum tussi, et voce rauca, profundissima incedens, pro peripneumonia facile imponens, et ad venae sectionem seducens.

In *chronicum*, de quo FLOYER egit, qui eidem annis 40 vixit subjectus.

Nec rejiciendam putat divisionem a sede causarum desumptam, in *idiopathicum*, et *symptomaticum*. Quod utrumque potest esse *siccum*, vel *humorale*, *inflammatorium*, *hydropicum*, aut *spasticum*, *flatulentum*.

Asthma saepe malum sistit haereditarium.

Juxta CULLEN asthma chronicum vix ante pubertatem comparet, sed nec multo post illam erumpit. At quovis vitae tempore post pubertatem superatam FRANK asthma comparere observavit.

Plures viros asthmate laborare CULLEN defendit. FRANK experientia sua ita doctus ARETAEO suffragatur, qui plures foeminas laborare affirmat.

Symptomata asthmatis acuti puerorum, quod

raro in lactantibus comparet, quovis vero tempore, quod inter lactationem absolutam, et 13 aetatis annum intermedium est, corripere potest. Incipit fere, ut catarrhus cum tussi modica, et pauca; sed cito augetur. Subita nunc pectoris gravitas, et angustia obrepit: anhelitus creber, laboriosus, sonorus: tussis cum voce rauca, profunda, et anxietate praecordiali, saepe cum strepitu, stridore circa fauces, in pectore: thoracis elevatio cum costarum quasi fragore: ejulatus: pituitae viscidae excreatio: pulsus parvus, inaequalis: vomitus ciborum, materiae spumosae: inflatio abdominis: alvi obstructio: urina pauca, limpida: vigiliae: facies turgida: horripilatio cum insequente calore febrili. Vide VERTRIE, *de asthmate puerorum*, Gessae 1726; WICHMANNS, *ideen zur diagnostik, theil II* (WICHMANNS, ideas ad diagnosim).

Primus insultus de nocte fere corripit, interdum de die sine prodromis aggreditur.

Quibusdam primus insultus si lethalis non fuerit, membris calor, perspirabilitas, pulsui rythmus, et vigor redit, respiratio sat commoda evadit, urina nunc redditur turbida. At serius, citiusve insultus alter accedit, priori vehementior, ac diuturnior.

Ubi pulsus extra insultum non amplius componitur, stadium alterum incipit *febrile* a MIL-

LAR dictum; insultus nunc fiunt magis continui, vox magis rauca, respiratio stertens, pulsus debilissimus, non numerandus, facies rubicunda, livida, tristis comparet; accedunt deliria, aut alia nervosa symptomata, donec, aut convulsionibus terminetur, aut in asthma chronicum transeat, ut interdum contingit.

Ab angina, inflammatione pulmonum, eclampsia differt asthma puerorum per faciem tristem, pulsus inaequalitatem, remissionem ab initio subitam, sudores frigidos, cito disparentes. Porro ab angina, quod in asthmate puerorum deglutitio adsit, et rubor faucium non compareat; a peripneumonia, quod in hac minor ab initio sit violentia; ab eclampsia, quod in asthmate puerorum convulsiones non adsunt.

An adulti asthmate acuto nonnunquam laborant? Ad adserendum inclinat Wichmann; Frank vero duos nunc tractat aegrotantes, qui laborare hoc malo ipsi videntur, licet vocem profundam non habeant.

Symptomata asthmatis chronici.

1. Prodroma. Accessionem nuntiant languor, appetitus dejectus, praecordiorum oppressio, ventriculi inflatio, nausea, dolor, gravitas capitis, somnolentia, stupor insolitus, cutis sicca, urina pallida.

Haec tamen non semper praecedunt, non raro ipse illico corripit.

2. Insultus. Vehemens spirandi difficultas, quae circa mediam noctem subito invadit, e somno excitat aegrum terrefactum cum ponderis super pectore sensu, et constrictionis circa laryngem, unde dilatari thorax, aërque requisitus attrahi impeditur, anxietas, et suffocationis metus nascitur. Quare e lecto exilit, advocat, qui auxilium ferant, ad fenestras properat aperiendas, aërem ut hauriat liberiorem. Hanc in rem, qui insultum asthmaticum graphice depinxit, dicit Aretaeus, *de causis morborum diuturnorum* lib. I, cap. 2: « multum, et frigidum » aërem cupiunt, sub dio ambulant; domus enim » ipsis ad trahendum spiritum angustior est: » erecti spirant, prae aëris autem cupiditate et » os aperiunt etc. »

Motus cordis sub insultu irregularis, pulsus parvus, inaequalis, inordinatus, intermittens est.

Quibusdam sub initio dolor in pectore, ad scapulas, ad praecordia.

Crescunt symptomata pectoris, quod annulo ferreo quasi constrictum comparet, cum praecordiorum oppressione: respiratio anhelosa fit: facies rubra, pallida, alternans: oculi prominent, qui pluribus jam perpessis paroxysmis etiam tempore libero prominent, atque, nisi fors a prima conformatione promineant, una cum varicositate venarum labialium signum characteristicum pro

asthmate constituunt: caput tumet, interdum livet: tumor ventris insignis, et, nisi flatus secedant, aegrotantes anhelant, ut monet ARETAEUS, articulo illo, quem sic incipit: *morbi vero incipientis notae hujusmodi sunt* etc.

Interdum manus, et pedes frigent, ut morituri videantur aegrotantes, frons sudore viscido contegitur.

Ab assumpto potu tepido plerumque augetur anxietas, eumque deglutire nequeunt, quia aëris attractionem tamdiu suspendere non valent.

Extenditur insultus asthmaticus ab aliquot minutis ad plures horas, ad 8, 9 matutinam. Imminui nunc incipit malum, et si expectoratio succedit, levamen sat conspicuum, somnus, induciae ad noctem usque, ubi denuo intenditur malum. Dantur, qui praeter insultum hunc nocturnum aliquot leviores de die patiuntur.

Plerumque ab initio symptomata magna non sunt; interdum tamen vitae periculum mox comparet.

3. Remissionis. Tincta nunc mittitur urina, atque lateritium ponit sedimentum: pulsus redditur liberior, ordinatus; respiratio tamen in integrum non restituitur.

Ubi vires deficiunt, in mortem interdum terminatur malum inter deliria, animi deliquia, soporem apoplecticum cum pulsu minimo, extremorum frigore.

Asthmatis humidi symptomata sunt: vox magis rauca: respiratio sonora, sibilans, quasi quid in pectore ebulliat, fere tarda, sed semper laboriosa: constrictio faucium: fixatio brachiorum: capitis reclinatio, ut utroque hoc auxilio thorax melius dilatetur: faciei major inflatio: genarum rubor, reliquarum faciei partium pallor. Pulchre Aretaeus: instar morbi comitialis asthma afficit, etc.

Decubitus fere impossibilis, saepe sudor frigidus, interdum a muco tenaci, quem excreare nequeunt agrotantes, vomitus biliosus: flatus urgent: alvus fere siccatur. Secundum Aretaeum inflantur spiritu, collum intumescit, aërem emittere vix possunt.

Ubi post largam expectorationem, quae interdum ad sequentem paroxysmum extenditur, aeger evadit lassus, melius tamen spirat. Si vertantur in melius, ait Aretaeus, tussis levior, et rarior fiet, somni longiores etc.

Terminatur saepe in hydrothoracem, aut tabem lentam.

In asthmate sicco spiratur cum sono acuto, fere absque tussi.

In asthmate convulsivo, hypochondriaco, hysterico, quo igitur non solum puerorum asthma pertinet, summa illico nascitur spirandi difficultas cum respiratione sonora, clangosa, cum, vel sine sibilo, sine tussi fere, ac raucitate;

jungitur dolor inter scapulas, cardialgia, palpitatio cordis, pulsus plenus, celer, sed inaequalis, sudor ad frontem frigidus, facies inflata, saepe oscitatio, spamus oris, urina pallidissima. Juxta Fridericum HOFFMANNUM ventris ab aëre in ventriculo haerente inflatio, quae cessat, si aër soluto faucium spasmo expellatur.

Asthma spasmodicum convulsionis pulmonum speciem sistit, quam *epilepsiam pulmonum* HELMONTIUS vocat. Excitatur per causas spasmos inducentes, per fumos arsenici *hüttenkatze* (phthisis species), per fumos plumbi, vapores nitricos. An etiam per vomitum?

Asthmatis spasmodici symptomata descripserunt, Nicolaus PISO, *de cognoscendis, et sanandis morbis*, lib. II, cap. 5 - Carolus PISO, *de colluvie serosa*, sectione III, - BAGLIVIUS, *praxeos medicae*, Tom. I - Fridericus HOFFMANNUS, *medicinae rationalis systhematicae*, Tom. IV.

De asthmate convulsivo, aut hypochondriaco videri adhuc possunt WILLIS; - NEBEL, *dissertatio*; - RIVERII *observationes*, et SCHENK.

Ad asthma spasmodicum referri potest *ephialtes*; *alp* (incubus), morbus chloroticis, hystericis sub somno non infrequens, praesertim post coenam largiorem, quo spectrum pectori insidens se vidisse putant, idque subdelirantes etiam evigilatae asserunt. Sputa in hoc malo,

aut periodicitas nulla sunt. Vide Christianum Philippum Mayer, *de asthmate, et spectris.*

Post dies aliquot, multis prodeuntibus sputis, remissiones insultuum asthmaticorum manifestiores fiunt, nec ita post plerumque terminatur paroxysmus.

In quibusdam universus paroxysmus sat brevis est; alias ad 3 septimanas extenditur. Secundum Floyer, quo longior est paroxysmus, et gravior, eo diuturniora intervalla concedit.

Quidam hieme, aut vere paroxysmo asthmatico laborant; alii 5, 6 in anno paroxysmos experiuntur.

Asthmatici plerumque pejus habent hieme frigida, humidaque, faciliusque in paroxysmum relabuntur. Alii per aestatem humidam, vel et siccam magis laeduntur. Huc asthmatica Ticinensis pertinet, phthisica habita; haec enim quavis aestate in urbe humida laboravit, non laboravit, postquam alpes frigidiores habitatum concessisset.

Asthmatici per 10 annos laborantes saepe decedunt; alii per 40, et plures annos supervivunt ad negotia extra paroxysmum sat apti, ut de Floyer notum est. Frank patronum causarum novit, qui ultra 40 annos cum asthmate conflictatus est, et inter paroxysmos, quos per 14 dies durantes quinque, sex in anno exper-

tus est, non solum de nocte, sed etiam interdiu affectus, conciones ad judices habuit. An a varietate causae id pendet?

Imponere potest insultus asthmaticus pro peripneumonia, et ad venae sectionem seducere, saepe quidem cum levamine momentaneo, attamen cum damno irreparabili.

A peripneumonia asthma differt, quod in illa mox ab initio febris sit acuta, calor, sitis major, anima magis calens, urina minus aquosa etc. cum in asthmate praeter spirandi difficultatem vix quidquam sit, quod peripneumoniae respondeat.

Accedere tamen asthmati pulmonum inflammatio potest, ubi difficillima redditur diagnosis.

A peripneumonia notha Syndenhami asthma differt, quod in illa affectio continua sit, vomitus longe vehementior, atque febris, licet parva, cum asthma nonnisi pulsum frequentiorem offerat etc.

Ob sputa multa tenacia asthma imponere valet pro phthisi pituitosa. At in hac non est periodicitas, nec tanta vehementia, sed citior emaciatio cum febre manifestiore.

Imponere potest pro hydrothorace, qui asthmati adulto interdum jungitur, cum in utroque malo subita sit evigilatio cum insigni spirandi difficultate juncta.

Ab hydrothorace difficilius distinguitur as-

thma, saltem ab initio. In illo gravitas, pallor, oedema pedum, musculi latissimi dorsi, urina parca, decubitus difficilis, cordis palpitatio, fluctuationis in pectore sensus a corporis conversione. Atque haec lente succedunt, nec unquam penitus liberum aegrotantem dimittunt. In asthmate urinae multae, oedema nullum etc. Dein et praegressorum indagatio lumen accendere valet. Sic si affectus ex familia sit asthmatica, si subito correptus, pulsus sub insultu periodico spasticus fuerit, hydrothoracis signa desint, summa pro asthmate probabilitas habetur; vide Nebel, *dissertatio de asthmate humorali*, etc. Gisae 1777.

Ante 24 annos aegrotantem, qui ab Overkamp, et Gattenhof hydrothorace affectus declarabatur, eodem malo affectum Frank declaravit. Post paucas septimanas mortuus est, sectus aquas in pectore nullas ostendit, sed intestina aëre distenta. Adeoque asthmate spasmodico laboravit.

A catarrho suffocativo differt, quod in hoc catarrho incrementum citius, et suffocationis periculum majus sit, quae cito saepe supervenit. Sed ipsum asthma in catarrhum suffocativum transire potest.

Causae dyspnœae, orthopnœae, asthmatis.

Cullenio, cui quodvis asthma spasmodicum habetur, causa proxima est: morbosa fibrarum

bronchialium contractio, qua non solum debita cellularum dilatatio, sed etiam requisita ad aërem expellendum mobilitas impediatur. Non videtur tamen de quovis asthmate valere haec assertio, licet ipsum humidum possit esse spasmodicum, ita ut per ipsum spasmum secretio morbosa fiat.

Frank asthmatis etc. causae sunt:

1. Vitia quaecunque localia, haerentia

A. Extra pectus, et quidem

a) In capite, aut in nervis.

Serum super cerebro effusum. In homine, qui erectus sedens bene spiravit, sed decumbens asthmaticus est factus, Willis, serum invenit super cerebro effusum, quod sub decubitu compressisse putat originem nervorum ad pulmones transeuntium.

In defuncto ex asthmate, Valsalva concretionem gelatinosam in cerebro detexit. An nervi pulmonales inde resoluti sunt, ut Morgagnius putat?

Aqua in ventriculis cerebri apud pueros, vel et sanguis ibidem collectus.

Concludimus ad causam in cerebro haerentem, si caput maxime laborare comparet, et ad aliam partem causa mali non detegitur.

Saepe insonte capite ex nervorum culpa in doloribus etc. spirandi difficultas venit.

Lower, nervo phrenico altero ligato, spirationem difficillimam, utroque ligato, vidit ablatam. Adeoque asthma, et apnœam artificialem induxit.

Bonetus, *in sepulcreto* exemplum dyspnœae habet ab obstructione renum per calculos natae. Quae igitur spastica fuisse videtur, explicanda ex ramis, qui ex nervo intercostali ad renes decurrunt.

b) In collo.

Huc pertinent illapsa peregrina. Huc pertinet puella 7 annorum Mediolanensis, quae dentem lacteum evulsum, a forcipe elapsum in asperam arteriam attraxit, et in tussim convulsivam insignem cum largo sputo sanguinis incidit, donec post 6 menses sub insultu pertinacissimo dentem rejecisset.

Tumores externi capiti asperae arteriae vicini, struma, bronchocele.

Ipsius capitis asperae arteriae vitia.

Post respirationem asthmaticam cartilagines arythaenoideas Fantonus vidit ulceratas, fungosas. Casum similem Morgagnius habet. In homine difficillime respirante annulos asperae arteriae ossefactos vidit Haenius, *rationis medendi*, Tom. VII, cap. 2. In homine, qui post respirationem difficillimam suffocatus periit, turgentem in laryngis capite glandulam Frank conspexit.

c) In thorace externo.

Frank *epit. l. VII*.

A laesione medullae spinalis dyspnœam PLATNER habet.

Puerperae si plurimo lacte mammae turgeant ea male ob hanc causam spirabit.

Kyphosis gibbositas, ex rachitide fere oriunda, dyspnœam chronicam semper inducit, tum quod pulmo comprimatur, tum quod aorta incurvetur, circulatioque impediatur; tum etiam quod musculorum intercostalium etc. nervi ad originem premantur, musculisque thoracicis paresis inducatur.

Ossescentia cartilaginum intercostalium, qua facta, mobilitas thoracis perditur. Hanc causam bis conspectam in programmate quodam VOGEL descripsit; LENTIN in sene aliquando detexit.

d) In abdomine.

Huc repletio ventriculi, intestinorum per saburram, acidum etc., materiam flatulentam, unde diaphragmatis descensus impeditur.

Hepar, pancreas, lien indurata, mole aucta. Exempla MORGAGNIUS habet.

An haec respirationem solum laedunt, quod diaphragmate sursum pulso pulmonem comprimant? An etiam ob nervorum horum viscerum commercium?

Uterus gravidus, et ovarium steatomatosum, et mesenterium simili vitio affectum, diaphragmatis item descensum impediunt.

Aquae in abdomine collectae. Interdum a paucis aquis collectis, aut ab alio obstaculo non ita magno difficillima fit respiratio; alias vero sat commoda habetur, aquae licet multae stagnent. Ratio est in majori, vel minori thoracis mobilitate, et in citiori, vel tardiori aquarum collectione; lenta enim collectio facilius toleratur.

B. Intra pectus. Vide MORGAGNIUM, *epist.* XV, num. 3, et GALENUM, *de locis affectis*, lib. IV, cap. 7.

a) Extra pulmonem, quae ramulos bronchiales comprimere valent; huc pertinet

Glandula thymus infarcta praesertim in pueris, ut VATER habet. HERZ quoque in pueris asthmate ereptis glandulam thymum ubique vidit infarctam.

Mediastinum anterius sero turgidum, steatomate repletum. A steatomate 40 librarum dyspnœam lethalem BOERHAAVIUS habet.

Cor pinguedine multa ad basin contectum, cor mole auctum, cor, aut vasa majora aneurysmatica, ut testantur BALLONIUS, HYLDANUS, RIVERIUS.

Per obesitatem quoque induci dyspnœa potest, cum per illam sanguis ad interna pellatur, unde pulmones quoque obrui necesse est.

Concretio pulmonum cum pleura ope lymphae coagulabilis, si vel utrumque pulmonem

occupaverit, vel alteruter lata plaga, arcteque conglutinatus fuerit. Per ejusmodi concretionem respiratio eo magis impedietur, si aut thorax minus fuerit mobilis, aut diaphragma ob viscerum abdominalium infarctum descendere impediatur.

Tumores a tergo nati, bronchiaque comprimentes. In foemina, quae ex peripneumonia videbatur restituta, respiratio difficilis, deglutitio impedita subito comparent, nec ita post tumor brachii, mammaeque sinistrae jungitur. Non ita post mortua abscessum ostendit inter oesophagum, et asperam arteriam situm, unde comprimebatur tum canalis iste uterque, tum vena subclavia, qua compressa, vasa brachialia, ac mammalia evacuari impediebantur.

Emphysema natum ex aëre per vulnus colli etc. in thoracis cavum ingresso, vel in ipsam pulmonum cellularem penetrante.

Qualem casum habet Watson, vol. IV 1764; successerat malum sub vomitu diuturno, per quem bronchiorum quidam ramulus videtur ruptus, ita ut penetrare aër posset.

b) Intra pulmonem asthmatis causa erit, quidquid glandulas bronchiales, cellulas pulmonales comprimit, infarcit, rigidas efficit.

Obstructio, repletio bronchiorum, cellularum pulmonalium fit per concretiones sabulosas, ra-

menta pulmonum etc. Ex hac causa saepe laborant crispatores, molitores, culcitrarum sartores, lapicidae, frumentorum conversores, qui in atmosphaera pulverulenta, v. g. Viennensi, continuo versantur.

Concretionum pulmonalium exempla sunt apud Morgagnium, *epist.* XV, n.° 25, *epist.* XXI, n.° 36, *epist.* XLVIII, n.° 38 etc.

Induratio cellularum per inflammationem praegressam, transudatione lymphae coagulabilis terminatam. Infarctus bronchiorum per eamdem lympham sive in membranas, sive in polypos solidos, cavos, mutatam. Ejusmodi polypi saepe occurrunt in cynanche laryngea.

Dyspnœam, sub qua polypi multi ejiciebantur cremori lactis similes, habet Andreas Murray, *opusculorum*, vol. I.

Induratio pulmonum scrophulosa, scirrhosa, unde asthma *pneumodes* Aretaei apud Baldingerum, Jenae 1772.

Non raro pulmo scirrhosus adeo induratur, ut hepar coctum duritie referat; vide Morgagnium n.° 25.

Vomica, empyema, ulcera, tubercula etc. pulmonum; vide Galenum, *de locis affectis*, lib. V, cap. 8.

Debilitas pulmonum, qua fit, ut validiori sub excrcitio in scorbuticis, chloroticis etc. sangui-

ne magis repleantur, quemadmodum ipsius febris violentia magis replentur.

Major pulmonum repletio potissimum contingit, si vasa bronchialia, pulmonalia varicosa fuerint, atque menstrua, haemorrhoides sileant; ubi quibusdam sanguis periodice per pulmones exit. Casum talem describunt Portal; - Morgagnius, *epist.* XV; - Carolus Metz, *de varice interna morbornm quorumdam causa*, Lipsiae 1785.

Asthma per varices venarum, vasorum lymphaticorum in pueris excitatum Vertrie reliquit. Huc puella pertinet, quae peripneumonica facta sanguinem copiosum ore reddidit. Sanguinem hac via a 5 jam mensibus, quibus fluxus uterinus ipsi substitit, per 5 semper dies continuos hactenus reddidit. Secatur vena ad pedem, sanguine vix fluente dira nascitur cardialgia, atque dolor vehemens ad uterum una cum sanguinis per illum fluxu. Dolor pectoris, dyspnœa, pneumonorrhagia disparent, redeunt mane sequente cum mensium cessatione. Cum pulsus, licet febris expers, denuo plenus, fortisque tangeretur, altera ad pedem fit venae sectio, cum eodem successu, atque constanti. Hic igitur, licet transitoria, revulsio videtur facta. Plures phthises ex varicositate vasorum pulmonalium, et sanguine sic stagnante nasci videntur.

Angina pectoris, quae est spiritus angustia cum dolore sub sterno ad brachium alterutrum extenso.

Symptomata. In homine satis valente, nec asthmatico sub motu corporis, praesertim a pastu, vel et animi sensatio dolens, et suffocationem minitans, maxime ad anteriorem pectoris partem, sub sterno percepta, sed aliquando ad brachium alterutrum extensa. Sub quiete ab initio fere cessat haec sensatio, ac per aliquod tempus silet; sed denuo redit, vix amplius cessatura, sub decubitu, tussi, motu in rheda, sub animi pathemate, deglutitione.

Omnes fere Heberdenii aegrotantes viri fuerunt in habitum pinguiorem inclinantes, ac collo brevi donati. Quidam subito sub accessione sunt mortui: quidam tamen adultorum per 20 annos traxerunt malum. Plures sic affectos, sed plerosque mortuos vidit Fothergill, *medizinische bemerkungen und untersuchungen, einer gesellschaft von aerzten in London, Band VI. n.° 21* (Fothergill, observationes, et examina medica cujusdam societatis Medicorum, Londini, Tom. VI, n.° 21).

Frank tractat virum 50 annorum, robustum, pinguem, qui ante 6 septimanas passu aequabili per plateam incedens dolore sub sterno corripitur ad brachium sinistrum extenso. Septies ex eo tempore sic affectus est, hydrothorace

vix laborans. Puellam 22 annorum tractat ante 8 septimanas simili modo affectam. Assumptis antispasticis liberata est, sed validius quidquam movere non audet.

Characteristicum anginae pectoris signum est dolor pectus transversim constringens, ad brachium extensus, quovis musculorum motu, atque nervorum affectione exacerbatus. Difficultas spirandi sub motu, dolor lancinans circa musculum pectoralem, et brachialem, pulsus intermittens, signa pathognomonica habentur Lettsomio, *in Bemerkungen der Londner aerzte, Band I, seite* 93 (in observationibus Medicorum Londinensium, Tom. I, p. 93). Dolor hic ad sternum indolis convulsivae esse videtur, licet pulsus non ubique intermittens, aut inordinatus sit. Vide *Arznykundige abhandlungen der Londner aerzte, Band I, seite* 43; *Band II, Theil I* (Londinensium Medicorum tractatus de scientia medica, Tom. I, pag. 43; Tom. II, part. I.).

Fothergil pulsum fere semper vidit intermittentem, et irregularem tum sub motu, tum extra eumdem. Idem in suis Frank aegris observavit.

Interdum per tussim alba rejicitur materia, similisque sub sterno est visa juxta Haynarth, *in arzneykundigen abhandlungen der Londner aerzte, Band III, stück* 6 (Haynarth,

in Londinensium Medicorum tractatibus de scientia medica Tom., III, sect. 6) - WALL, *in denselben abhandlungen, Band III, stück* 12 (WALL, in iisdem tractatibus Tom. III, sect. 12) aegros adfert, in quorum altero, cui pulsus numquam intermiserat, cartilagines costarum vidit ossefactas.

In aliis aneurysma cordis, vasorum majorum, valvulae cordis ossefactae, pericardium aquis repletum est inventum. Interdum et in thorace aquae sunt visae, quae vero effectum potius, quam causam sistere videntur. An et ventriculus osseus est visus?

FOTHERGIL causam in adipe circa cor etc. quaerit, quod pingues fere laborent, quare victum paucum vegetabilem proponit.

MALCOLM, ELSNER, *abhandlung von der brustbraüne*, 1778 (de angina pectoris tractatus, 1778), arthritidem anomalam accusant. Simile demonstrare videtur casus a MACBRIDE allatus cum borborygmis, flatibus etc. in podagrico junctus.

Anginae pectoris denominationem, quam HEBERDENIUS 1778 primus protulit, FRANK non probat, cum anginae symptomata non habeat juncta. Nec pro morbo peculiari eam habendam putat; sed pro symptomate variorum vitiorum localium, quae secundum allata diversissima sunt inventa.

Contagia. Difficilis est spiratio ante miliarium, variolarum, morbillorum eruptionem.

Impetigines, aliaeve evacuationes consuetae citius, iniquiusque ablatae. FRANK validam vidit spirandi difficultatem, cum fluorem album habitualem injectionibus adstringentibus subito cohibuisset, quae duravit, donec fluxus illico reductus esset.

Ab urinae imminuta secretione frequens in senibus asthma, *urinosum* quibusdam dictum; vide MAYER, *de asthmate*, et LENTIN, *über einige krankeiten*, *Göttingen* 1774 (LENTINUS, de aliquibus morbis, Gottingae 1774).

Venena metallica etc., fumi saturnini etc., vapores nitrici etc.

A vapore sulphureo asthma SWIETEN habet.

Qui radicem ipecacuanhae in pulverem tundunt, asthmatici non raro evadunt ab attractis cum aëre atmosphaerico pulvisculis.

Aër mephiticus etc. in theatris etc. attractus, in quo animalia minora fulminis instar enecantur.

Visum est asthma a vapore candelae, quae spontaneae exstinctioni est relicta.

Subitae aëris vicissitudines, praesertim humiditas illius frigida asthmaticos vix non omnes laedit; varia enim aëris gravitas, quae sic enascitur, non videtur sufficere ad pulmones debiliores, minus sensiles satis dilatandos, et pro

secretione requisita efficienda stimulandos. Quidam asthmaticorum offenduntur aëre in planitie obvio, alii puriore montano.

2. Universi systematis affectio, quae tamen potissimum in thoracem agit. Exemplum dant febres intermittentes cum respiratione difficillima omni alterna die incedentes; dant peripneumonia tum hypersthenica, tum asthenica. Frank in febre asthenica gravissima per 4 dies respiravit quasi asthmaticus; disparuit tum quidem difficultas spirandi, sed febris eadem violentia continuavit.

Hypochondriaci, hystericae ex universi systematis vitio asthmate periodico saepe laborant. Praesentem ad asthma dispositionem excitare valent causae quamplurimae, ingluvies, animi pathemata, ira etc., venus immodica, perfrigerium, exanthemata iniquius dispulsa, ulcera antiqua citius siccata.

Mirum in hoc malo est, quod cum saepius in anno per dies plures continuos circulatio mirum turbetur, ut linguam exserant, faciem turgidissimam suspensorum instar exhibeant etc.; extra paroxysmum tamen satis valeant, vitiumque organicum diu non contrahant. Exceptionem puerorum asthma facit, quod sat cito saepe deleterium evadit.

Prognosis. Asthma pertinax semper, pericu-

losum saepe, insanabile non raro est malum. Spirandi difficultas saepissime aliorum morborum prodromus, comes, pedissequa est. Senes quam juvenes graviús afficiuntur, difficiliusque sanantur. In juvenibus interdum sanatur malum, si causa tolli queat, quae modo facilius, modo difficilius, modo nequaquam auferri potest. Multi tamen asthmatici aetatem provectam attingunt, nec tamen multae ex asthmate chronico mortes sunt; sed juxta Floyerum in hydropem pectoris etc., in haemoptysin, phthisin tuberculosam, apoplexiam, lethargum saepe transit, ob circulationem toties tantopere turbatam, indeque varicositatem vasorum etc. inductam. Interdum aneurysma cordis etc. per asthma diuturnum inducitur; quod igitur detectum non illico pro causa mali declarandum.

Dyspnœa haereditaria, continua, ad orthopnœam accedens pessimi praesagii est. Saepe sub asthmatis facie hydrothorax latet, praesertim si oedema pedum simul adsit, sique pro hoc aut comparente, aut disparente spirandi difficultas, aut major, aut minor habeatur.

Tussis humida asthmaticos multum sublevat, sicca plurimum aggravat. Si pedes sine aliis pravis signis tumeant, haemorrhoides superveniant, aut pustulae prurientes ad labia etc. efflorescant, secundum Osterdyk Schacht spes

emendationis concipienda, quia morbi causa viam aliam legere videtur. An et dysuria asthmati superveniens bona?

Ex asthmate, si quis gibbosus fuerit, ante pubertatem juxta LOMIUM perit. Cujus effati experientiam FRANK non habet. Ex centenis pueris asthmate acuto laborantibus, vix quatuor evaserunt juxta VERTRIE. Plures nostris temporibus salvantur.

Nec tamen omnino desperandum de asthmate praesertim convulsivo persanando, ex quo post 8 fere annos foeminam Mediolanensem FRANK vidit sanatam.

Cura dyspnœae, vel asthmatis aut radicalis est, aut palliativa, aut prophylactica. Aliter sub paroxysmo incedendum, aliter extra eumdem.

Pro cura radicali facienda, in causam vel maxime est inquirendum.

A. Quae si in vitio locali consistat ad caput, collum, pectus, abdomen haerente, hoc ipsum, si fieri possit, sua methodo aliorsum petenda, erit auferendum, aut imminuendum.

A vermibus si fuerit difficultas spirandi, illi erunt abigendi.

A fractura, luxatione costarum per equum calcitrantem etc. inducta si fuerit malum, fractura consolidata, luxatione reposita fors tolletur.

A pure in mediastino anteriori stagnante si

pependerit, terebrato sterno fors sanitas obtinebitur.

A vulnere thoracis, atque sanguine effuso, aut aëre ingresso si fuerit, emendabitur sanguine evacuato, aëre expulso.

A gibbo antiquo, ab aneurysmate cordis etc., a majori hepatis etc. scirrho diaphragmatis descensum impediente, si fuerit, cum haec vitia auferri nequeant, salus nulla speranda.

B. Ex totius systematis si pendeat debilitate, methodo excitante aggrediendum est malum.

Periodicum ex febrium intermittentium familia si fuerit oriundum, cortice oppugnandum, vide Galeatium *in actis Bononiensibus*, Tom. V, part. I, pag. 71.

More acuto si incesserit in puero tenero, cito facienda, quae impune haud differtur medicina. Assam foetidam tum ore assumptam, tum ano injectam Millar laudat.

R. Assae foetidae dr. ij, solve in
Spiritus Mindereri unc. j, adde
Aquae pulegii unc. iij.
Omni 1|2 hora cochlear coffeanum sumatur.

R. Assae foetidae gr. x, xx, solve
Vitello ovi, adde
Inf. flor. chamomillae unc. iv.
Detur pro clystere.

Wichmann, *ideen zur diagnostik, Band III*, (Wichmann, ideae ad diagnosim, Tom. III), in asthmate puerorum acuto epidemico meliorem expertus est moschum a gr. ss., ad j singulis horis exhibitum. Frank quoque saepius opem habuit ab hocce remedio, quod praeterea illud commodi habet, ut facilius assumatur; nam assam foetidam, dulcem utcumque redditam, infantes saepe, paullo adultiores constanter respuunt.

Ubi mitigaretur malum, ac intermissiones manifestas faceret, corticis decoctum Millar exhibuit, attendens an non exasperaretur difficultas spirandi. Ceterum pueris hoc asthmate laborantibus semper adsit, qui eos relevet sub insultu, ne suffocentur.

In asthmate chronico spasmodico ex debilitate nato moschus, aether vitriolicus, spiritus nitri dulcis, salis ammoniaci, tinctura castorei, sulphur auratum, kermes minerale, vinum antimonii Huxhami, tartarus emeticus refracta dosi, opium exhiberi possunt.

Sub insultu asthmatis spasmodici inter volatilia Frank moschus praeplacet ad gr. j omni hora, omni bihorio datus.

Ex gummi ferulaceis Frank ammoniacum fere praefert, liquore terrae foliatae tartari, aut vitello ovi solutum.

Sub insultu asthmatis spasmodici utile Frank saepe vidit.

R. Gummi ammoniaci
Vitello ovi soluti a dr. j, ad j ss.
Aquae hyssopi unc. vij.
Spiritus nitri dulcis dr. ss.
Syrupi Diacodii unc. j.
Omni 1, 2 hora cochlear 1, 2 sumantur.

Alii vinum antimonii Huxhami ad guttas x pro dosi exhibent.

R. Aquae hyssopi, vel
-- melissae unc. vij.
Vini antim. Huxhami scr. ij.
Liq. anod. miner. Hoffm. dr. ss.
Syrupi altheae unc. j.
Sumatur ut supra.

Antimonialia, squillitica multis nonnisi in asthmate humido, cum respiratione strepente juncta probantur, ad mucum tenacem mechanice quasi incidendum. Sed illa adhiberi posse Frank putat, ubicumque huic stimulo locus fuerit, sive stertor adsit, sive non adsit.

In asthmate sicco ex debilitate oriundo vapores tepidos haurire proderit, per spirandi dif-

ficultatem illos haurire, si aeger possit; nam loco affecto immediate applicantur, aegerque sputis prodeuntibus levatur. Monere hic juvat, ex divisione asthmatis in humidum, et siccum, quae differentia non pendet nisi a secretione morbosa, aut aliqua, aut nulla, plurimum manasse damni. Medici enim non pauci ad sputa solum attendentes in asthmate sicco emollientia semper, ac oleosa commendarunt; in humido vero, illis rejectis, gummi ferulacea, antimonialia, squillitica, radicem ari exhibendam putarunt. At mucus collectus pro effectu habendus, qui difficiliorem quidem spiritum reddit, sed expectorantia petit alia, prout vel hypersthenica, vel asthenica fuerit mali indoles. Illa vero sic dicta expectorantia in quovis asthmate proderunt a debilitate nato, sive sputa reddantur, sive non reddantur.

Emetica sub insultu quidam commendant. A scr. j radicis ipecacuanhae saepe moderamen sibi obtentum esse, refert Akertsid *in actis medicorum Anglicorum* 1772, vol. I. Frank vero emetica non probat, quod sub tanta spirationis, ac circulationis per pulmones difficultate illorum actio determinari nequeat, sputumque cruentum induci possit. A refractis quidem emeticorum dosibus, a radicis ipecacuanhae gr. j cum sacchari scr. ss. ad j omni bi-trihorio exhibito, quae, ut-

contra haemorrhagias chronicas, ita et contra asthma, non specifica quadam vi in nervos agendo, sed stimulando prodesse possunt; fructum in asthmate chronico saepe FRANK habuit. Sub ipso tamen insultu nec sic quidem exhibet, metuens, ne sub tanta corporis agitatione vomitus succedat.

In asthmate spasmodico, quod in convulsiva fibrarum bronchialium contractione consistere videtur, opium a CULLEN, et WITHERS multum est laudatum. FRANK illi non adeo confidit; saepius enim sine fructu dedit, nec insultum domare valuit. An forte potissimum conducit in asthmate per animi pathema inducto?

Contra asthma periodicum, quo saepe spasmodicum pertinet, PRINGLE, referente PERCIVALIO, plurimum laudat infusum saturatum coffeanum, cujus 2 ad 3 vascula sine saccharo, et lacte intra horam ante paroxysmi ingressum bibantur. Stimulando prodesse valet.

Egregium, sed carissimi pretii remedium radix valeriana sistit aethere vitriolico digesta; quod remedium in BALDINGERI *magasin* (in BALDINGERI promptuario) sic praescribitur:

R. Rad. valer. sylv. unc. ss.
Aetheris vitrioli unc. vj.

Stent in digestione per 24 horas vase clauso.

Colatura signetur, sumantur hora ante insultum asthmaticum 20 guttae.

Frank nonnisi dimidiam portionem parat. Valeriana, praemissis volatilioribus, dari quoque potest aqua infusa, ubi et angelicae, imperatoriae, serpentariae virginianae, calamo aromatico locus erit.

Aër vitalis dephlogisticatus inspiratus ab Ingenhouz laudatur. Hunc sine noxa, saltem in quodam casu adhibuit; dosi sat magna, sed sine fructu, et cum majoris irritationis indiciis in duabus foeminis asthmaticis Frank administravit. Angli denuo inspirari hunc aërem in quibusdam morbis commendant; in cujus tamen usu cautus sis oportet, ne irritationem nimiam inducas.

Ab exanthemate cutem relinquente, a tinea dispulsa, ab ulcere antiquo temere siccato originem si traxerit malum, ulcus artificiale per vesicans in loco prius affecto excitatum prodesse poterit.

Ex psora retropulsa si fuerit natum, nova infectio tentanda. Hominem post gonorrhoeam per injectiones cito suppressam asthmate periodico affectum, candelis in urethram inductis Frank liberavit. Spirandi difficultatem, quae nata est post fluorem album injectionibus adstringenti-

bus cito suppressum, fluore illo reducto sublatum idem conspexit.

In asthmate hypersthenico methodus debilitans convenit. Asthma hoc sibi licet non visum Frank negandum non putat; nam pro asthmatis sthenici existentia vel id solum loqui videtur, quod venae sectio a multis, clarisque in arte Viris sit laudata. Eam sane contra rem ubique factam esse, declarare vix licebit. Nec venam secare dubitares in foemina robusta, quae per terrorem incussum in mensium suppressionem, atque spirandi difficultatem cum pulsu pleno, ac duro incidisset. Summopere tamen ab intempestiva venae sectionis administratione cavendum putat, quam hydrothorax etc. facile sequitur. Nec sane dubium est, quin ut in peripneumoniis asthenicis, ita in asthmate venae sectio male administrata per subjuncta mox stimulantia interdum sit correcta.

Purgantia quibusdam laudata, Cullenio non probantur, nec locum habere possunt, nisi aut sthenicum fuerit malum, aut cum saburris manifeste complicatum. Sed per clysteres alvum apertam servare certe juvat, ut flatibus reductis major descendendi libertas diaphragmati concedatur. Sub insultu tamen paucis adplicari clyster potest; nam ob suffocationis metum corporis in latus conversionem, atque situm pro-

fundiorem pro clysmate applicando requisitum sustinere vix valent.

Cura, quae sub ipso insultu requiritur, in eo consistit, ut difficultas spirandi mitigetur, atque suffocatio avertatur. Ad hoc vero opus est aëre in cubiculo purissimo, frigidiusculo, erecto aegri situ, subjectis item ulnis inniti quibus possit. Parvuli numquam soli relinquantur.

Sed externi quoque stimuli adhibendi, frictiones, pediluvia, maniluvia tepida, rubefacientia artubus admota. Pediluvio, cui cineres, vel sal culinaris fuit adjectus, multi levantur. Quidam vero illi pedes committere nequeunt, cum suffocationis periculum a quovis motu incurrant. Levamen insigne, etiam repetitum interdum, Frank vidit a maniluvio, aut ligatura supra cubitum, vel genu injecta. Huc nobilis illa foemina Mediolanensis pertinet, quae asthmatis tres in die insultus est perpessa. Haec enim quotiescumque sub insultu manus ad ulnas usque tepidae immisisset, illico plurimum est levata, pejus habitura, manus quamprimum extraxisset. At cum post tres septimanas oedema brachiorum successisset, atque hydrothoracis suspicio urgeret, artuum ligaturae eodem cum effectu sunt adhibitae, iisque laxatis major mox asthmatis violentia succrevit. An effectum hunc per maniluvium obtentum repetemus a deriva-

tione, a majori scilicet sanguinis copia ad partes fotas ruente, unde fit, ut minor ad pulmones pertingat? An ligaturam profuisse dicemus, ob sanguinis reditum ad pulmones retardatum, imminutum? An ab actione nervorum per stimulos hosce suscitata derivandum putabimus? Ultimum probabilius fere videtur; nam cum eadem illa foemina ligacula quondam ad manus non haberet, setis asperis suras sibi fricari jussit cum instantaneo levamine, saepius deinceps obtento. Quibus extremitates sub insultu frigent, iis fomenta aromatica aut sicca, aut humida sunt imponenda. Quidam tamen fomentorum istorum vapore ita anguntur, ut illa removere oporteat.

Cura prophylactica optime instituitur, si asthmatis causae adaptatur. Ceterum prodest exercitium corporis moderatum in aëre libero suscipere: cibum digestionis facilis ex regno animali adhibere: a ferculis farinaceis, oleribus, leguminibus utpote flatulentis, vino, cerevisiaque recenti, quibus plerique laeduntur, abstinere: singulaque, vel adhibere, vel vitare, quae in debilitate quacumque adhibenda sunt, aut vitanda. Attendendum quoque, num aër campestris, num montanus melius conducat, isque, si fieri possit, adeundus. Commoratio in aëre calidiori per hiemem mirum quibusdam prodest. Eadem illa foemina Pisas,

Nicaeamve petere a FRANK jussa, Nicaeam concedere instituit. Genuam profectura, cum Bochettam, montem sat altum, eo tempore, quo paroxysmum numquam est experta, curru conscendisset, difficilius spirare coepit, cacumini quo magis propinquaret. In quo constituta, cum suffocanda videretur, cursu praecipiti in partem adversam est devecta, cumque ad pedem montis esset perventum, ab insultu omnino fuit liberata. Optime dein navigium pertulit, optime hiemem Nicaeae transegit. Vere autem paroxysmo in patriam reditura cum inter gratas licet confabulationes Bochettam denuo conscendisset, suffocationis iterum sustinuit periculum, donec radicem montis attigisset adversam.

GENUS V.

CHOREA SANCTI VITI,

Scelotyrbe SAUVAGESII.

Morbus gesticulatorius FRANKII.

Morbus hic juxta RAYNALDI, *annalium ecclesiasticorum* Tom. II, epidemice per omnem late Germaniam 1374 regnasse, nomenque inde traxisse putatur, quod populi auxilium impetraturi sancti Viti, monasterii Corveyensis patroni, sacellum peterent. An morbus hic, qui epidemice regnasse dicitur, fors *raphania*

fuerit, quae annis 1770-71, late per omnem Saxoniam grassabatur? Communia sane morbus uterque multa habet.

Frank chorea definitur: morbus puerorum, praesertim puellarum, interdum et adultorum, convulsivus, in gesticulationibus involuntariis consistens, cum mente nunc conscia, nunc quidquam turbata.

Plerumque intra 9 aetatis annum, atque pubertatis periodicum chorea affligit, Frank tamen 1779 puerum 4 annorum vidit chorea laborantem, qui praegressis convulsionibus, nec loqui valebat, nec pedibus insistere. Plures puellas, quam pueros, chorea laborantes se vidisse Frank putat. Choream non ita pridem in 45 annorum hebraeo Frank vidit, eamque discipulus illius Spies in homine adhuc adultiori 1794 conspexit.

Choreae denominatio quadrare Frank minus videtur, quia sine gesticulatione saltatoria incedere potest, quae solum comparet, cum illi musculi, qui sub saltatione exercentur, potissimum afficiuntur. Multos Frank vidit, qui nonnisi manibus gesticulabant, aut facie ludebant. Puerum vidit, cui nonnisi brachia agitabantur, et puellam nobilem, quae fatua mox flebat, mox ridebat, nec caput continere, nec loqui poterat, saltationem vero non exercebat. Verumtamen saltandi desiderium apud virginem sacram

in chorea conspectum refert PLATERUS, *observationum*, lib. I, pag. 86. An forte simulatio subfuit?

Gesticulationes sine dolore fere contingunt, atque inter somnum plerumque quiescunt. Modo plures, modo pauciores agitantur partes. Saepe corpus dimidium exercetur; dimidium corpus affectum habet PELLARGUS; latus sinistrum 1796 in clinico agitari est visum. Et licet totum fors corpus agitetur, alterutrum tamen latus validius agitatur. Interdum pars unica exercetur, brachium dextrum per omnem diem sine intermissione rotatum FRANK novit. Mirum choreae casum FRANK 1802 in juvene Polono hebraeo conspexit, qui a 4 retro annis nonnisi caput, et oculos agitabat, tandem vero et manum dextram gesticulando movebat. Accusari nil poterat praeter psoram, fors iniquius dissipatam. Per moschum, valerianam, extracta amara morbus aliquantum fuit mitigatus; sed aegro in Poloniam reverso iterum exacerbatus. An plicam Polonicam habiturus erat, quam symptomata nervosa saepe praecedunt? Tractavit FRANK juvenem Polonum alium mania laborantem, quae, comparente serius plica, mitigabatur.

Interdum chorea malum sistit continuum. Ejusmodi casum habet PLATER, *observationum*, lib. I. Puellam 11 annorum a 4 aetatis anno affectam

1798 Frank vidit, quae fatua, interque risus cubiculum per gyros tanta continuo celeritate percurrebat, ut vix non perderet animam, obstacula tamen vitabat. Alias vero per intervalla accedit, et intermittentem quasi naturam refert, ut Wedel habet in *dissertatione de chorea*, Jenae 1682. Choream omni anno, mense redeuntem habet Casimirus Medicus, *von den periodischen krankheiten, seite* 35 (Casimirus Medicus, de morbis periodicis, pag. 35).

Affinitatem inter choream, et raphaniam esse Sprengel putat, easque nonnisi exitu differre, et quod chorea sporadica, raphania vero sit epidemica. Affines quoque putant Pellargus, et Storch *in medizinischen beobactungen, jahrgang, III, IV*, 1726 (Storch in medicis observationibus, anni cursu III, IV, 1726); Frank vero haud consentit, nam et chorea secundum Raynaldum 1374 fuit epidemica, et formicationis sub cute sensus, raphaniae characteristicus, in chorea semper desideratur. Chorea ut facile, ita saepe simulatur, nec raro in errorem Medicus ducitur.

Circa choream sancti Viti consuli possunt Spambergi, *dissertatio de chorea*. - Sydenhami, *schedula monitoria de novae febris ingressu*. -- Detharding, *dissertatio de chorea*, Rostochii 1760.-Ewafdi, *dissertatio de chorea*, Edimburgi 1786. -- Furstenau, *dissertatio de chorea* etc.

Rintelii 1750. - Martini, *dissertatio de chorea*, Argentorati 1730. - Strak, *in actorum societatis Moguntinae* Tom. I. - Plouqueti, *initia bibliothecae practicae* vol. II.

Ad choream pertinere videtur *beriberia* Indorum, morbi spasmodici genus, quo affecti tardius progrediuntur; vide Jacobum Pontium, lib. II, cap. 1, et Tulpium, *observationum* libro IV, cap. 5.

Huc referenda videtur *inquietudo crurum*, ingrata ad crura sensatio, de nocte quibusdam molesta, nec commodum in lecto situm concedens, atque surgere cogens.

Huc referendus *tarantulismus*, morbus, qui per tarantulae ictum induci quondam putabatur, non sanandus, nisi per sudores largos inter saltationem protractam excitatos. Exempla habet Bartholinus, *observationum* centuria VI. etc. habet Wedel Blaglivius, melodiam adeo reliquit, ad quam saltatio esset instituenda. At ictu tarantulae nonnisi tumor dolens inducitur. Saltandi furor incerte fingebatur, sive vel saltandi desiderio impune satisfacere foeminae possent, sive ut aliis imponerent, eleemosynam referrent etc.

Symptomata. Praecedunt spasmi, gesticulationes leviores, risus, titillatio artuum, inquietudo, dolores vagi, vertigo, somnolentia, linguae titubatio, claudicatio etc. Apud Richard d'Hautesierk 11 annorum puella habetur, quae laborare

incepit cum dolore ad sternum acuto, lacrymatione, voracitate, jactatione.

Comitantur gesticulationes ridiculae multiplices, quidam vas ori admovere via recta nequeunt, sed in omnem partem diu aberrant, donec forte fortuna ad os appulerint, ubi tumultuarie liquidum ori infundunt, avideque deglutiunt, risum spectantibus moventes; brachium lateri applicitum retinere aeger nequit, nam convulsum abripitur, utcumque restiterit; interdum claudicatio, instabilitas cruris alterius, quod trahitur; alii difficulter respirant, deglutire vix possunt; qnidam valide appetunt, cibosque arreptos avide devorant; alii dysuria laborant; in multis mentis aberratio, actorum oblivio, in quibusdam epilepsia, fatuitas jungitur.

Magna sane inter choream, et epilepsiam affinitas, in quam illa saepe transit, nec mentis conditione ubique differunt, cum non raro in chorea sui sit inscia.

Varias Sauvagesius species constituit, v. g. *Scelotyrben instabilem* a puero denominatam, qui potui spirituoso deditus ex arthritide vaga sanatus in corporis instabilitatem incidit, nugans, gesticulansque per omnem diem.

Scelotyrben intermittentem, quam in puero vidit alternis diebus accedentem. *Scelotyrben verminosam* a Gaubio descriptam.

Frank choream dividitur in eam,

A. quae ex vitio locali originem traxit, v. g. a vermibus. Ab alio vitio locali natam Frank nondum conspexit.

B. Quae ex totius systematis labe nascitur.

a) Hypersthenica, ex qua natam habent Sydenham, Cullen, Sallaba. Numquam eam Frank conspexit.

b) Asthenica.

Causae sunt:

A. Locales, huc spectant vermes, a quibus natam habet Stoll, *rationis medendi*, Tom. III. -- Baldinger, *im neuen Magazin*, *Band IX*, *seite* 85 (Baldinger, in novo promptuario, Tom. IX, pag. 85).

Vitia quaecumque saburralia secundum *acta societatis Moguntinae* 1776; a comesto pisce quodam condito nata chorea habetur in *ephemeridibus naturae curiosorum*, anno 5, 6. Achores, tinea capitis intempestive suppressa, unde systema nervosum afficitur. Exemplum Ploquet habet.

Impetigines cutaneae citius siccatae, vide Pellargi, *medizinische beobachtung jahrgang III seite* 69 (medicas observationes, anni cursu III, pag. 69). Vulnera, unde natam habet Teach-Tisch, *in actis philosophicis etc.*

B. Universi systematis, inducentes

a) Astheniam, unde saepissime pendet; huc onania, per quam tamen non tam saepe chorea

ante pubertatem plerumque nascitur. Anno 1795 Frank vocatus est ad comitem, qui 13 aetatis anno onaniae indulgens ter, quater per diem, brachiis, cruribusque agitari coepit, clamans interdum inter has gesticulationes, atque decurrens, quin tamen sui memoriam omnino perderet. Medicamentis diu cum nihil esset effectum, ad meretricem a famulo ducitur. Minuuntur gesticulationes, exasperantur vero, a venere si abstinuisset ultra diem quintum. Matrimonio inito, difficulter cum uxore coire, numquam vero semen emittere potuit, quod tamen cum meretrice coiens nunc quoque emisit. An imaginationis actione cum uxore, sine dubio paulo magis verecunda, coiens semen non reddidit? Quo tempore illum Frank conspexit, sat debilitatus fuit, insultum epilepticum cum memoria deficiente hinc inde passus. Juvat hic mirum sterilitatis virilis casum adferre. Anglus quidam 30 fere annorum nobilissimus, multis laborans erectionibus, cum uxore amata coiens semen reddere numquam potuit, quod tamen sub somno hinc inde amisit. Alia cum foemina coire noluit. Quod cum rescivisset Rex, morbi historiam petiit, eamque ad omnes suos legatos misit, ut Medicis omnium nationum claris traderent. Ex quorum responsis cum fructum homo non haberet, juvenis Medicus diaetam tenuem,

vino expertem, ipsi injungit, venae sectionem administrat. Nec ita post vir ille coiens semen emittit, quod prius ob virium abundantiam non emisisse censendus est.

Animi pathemata deprimentia, potissimum terror, a quo quidem frequentius, quam ab alia causa secundum Frank nascitur. Qui in clinico decubuerunt, ex hac causa plerique laborarunt. Exemplum choreae ex terrore natae habet Stoll, *rationis medendi*, Tom. III, pag. 405. Juvenem, qui cadaver matris osculari adactus chorea per terrorem mox affectus est, habet Tode, *in medizinisch-chyrurgischer bibliothek, Band I, seite* 118 (Tode, in bibliotheca medico-chirurgica, Tom. I, pag. 118).

A magia choream cum aliis Spannberg repetit.

Dispositio haereditaria quibusdam accusatur. Detharding fratrem cum duabus sororibus, et alibi tres fratres, ex altero alterum vidit affectos.

Evolutio corporis maxime huc pertinet, sub qua 10, 11 aetatis anno in puellis bene multis incipiente, acuta habetur corporis sensibilitas cum sthenia modo, modo cum asthenia juncta. Sub hac periodo in utroque sexu multi sane morbi et evolvuntur, et tolluntur. Vide Hopfengoertner, *über physiche bildung, seite* 99 (Hopfengoertner, de formatione physica, pag. 99).

b) Hypersetheniam, choream ex constitutione inflammatoria oriundam habet SALLABA, *in tractatu de morbis variolarum posthumis*, Viennae 1788.

Choream ex mercurii tractatione, aut usu largiore natam habet HAEN, *rationis medendi*, Tom. III, pag. 202.

Negatum concubitum, evacuationes sanguineas nonnulli accusant.

Prognosis. Morbus hic periculo rarius stipatur, sed plerumque sanatur, et quidem intra mensem fere, si levior fuerit; gravior tamen 3, 4 menses excurrit. Anno elapso FRANK tractavit puellam hebraeam 9 fere annorum, ex refrigerio probabiliter affectam, quam nonnisi post 4 menses persanare patuit. A perpesso post 4 menses iterum refrigerio recruduit malum, iterumque per 4 menses elusit medelam. Quare diu a causa excitante cavendum, cum diu durare videatur in relapsum dispositio.

Interdum tamen insanabilis est, et in epilepsiam, aut fatuitatem transit. An circa pubertatem sponte nonnunquam sanatur?

Cura secundum causas dirigenda.

A. Ex vitio locali si pendeat morbus, idipsum sua methodo emendandum, auferendum.

Saburrae primarum viarum eliminandae; vermes expellendi. Ut vero in aliis morbis, ita in

chorea vermes secedere possunt, quin in causa mali fuerint; per terrorem puer verminosus in choream conjici potest, ita ut vermes cum chorea solum coincidant. In agro certe Goettingensi, ubi inter homines 100 vermibus 90 fere laborant, multis morbis affici pueri verminosi possunt, quin vermes in causa sint.

Ulcera citius siccata, tinea capitis praepostere sanata per applicata semivesicantia ad locum prius affectum revocentur.

B. Ex totius systematis conditione si fuerit

a) Hypersthenica, methodo debilitante, eccoproticis, hirudinibus, venae sectione erit tractanda. Methodum hanc interdum cum fructu adhibuerunt Sydenham, Sallaba, Posseville: *an choreae evacuantia narcoticis, et cardiacis interpolata?* Parisiis 1739.

b) Asthenica, unde quidem frequentius pendet, excitantia debilitatis gradui accommodata sunt exhibenda, maxime volatilia.

Moschum ad gr. j cum sacchari gr. x omni bihorio exhibitum Frank fere optimum est expertus. Sed et assa foetida, radix valerianae, serius et cortex cum fructu exhibentur. Puellae in chorea 1796 in clinico decumbenti sat brevi tempore profuerunt pillulae sequentes:

℞. Extracti gentianae.
Assae foetidae.
Pulv. rad. valer. sylv. aa. dr. j misce.

Fiant cum syrupi simplicis s. q. pillulae gr. iij. signentur ter de die num. 5.

Aliis infusum valerianae cum liquore minerali Hoffmanni profuit. Quibusdam eadem valeriana corticis decocto infusa, per aliquot septimanas continuata. Sensibiliores cum nimis irritare valeat, cum infuso ex dr. j parato incipiendum, sensimque a scr. j, ad dr. j pulveris transeundum.

Electricitas profuit Haenio, *ratione medendi* Tom. I, pag. 106, et Tom. III, pag. 202. Puellam 10 annorum, quae a remediis per 6 septimanas adhibitis auxilium non tulit, et praeter gesticulationes lingua simul, ac memoria laboravit, intra paucos dies electricitatis ope restitutam vidit Fothergil, *in actis philosophicis*, vol. I.

Stoll, *rationis medendi* Tom. III, pag. 403, puellae 5 annorum, quae curru subversa chorea mox fuit affecta, florum zinci gr. ij quotidie exhibuit, opisque nihil post 8 dies conspexit, nunc extractum belladonnae ex succo radicis recentis paratum a gr. j, ad ss. per 24 horas ita exhibuit, ut quavis quarta hora sextam grani partem assumeret, atque emolumentum intra 8

dies observavit. Brachiis agitatis spiritum serpilli cum tinctura castorei etc. inficuit. Frank non adhibuit remedium, quia non indiguit. In malo tamen rebelli exhibere non dubitaret, sive hoc remedium, sive cuprum ammoniacale, utpote in malo epilepsiae adeo vicino.

Per emetica alternis diebus exhibita choream sanare Cheyne satagebat. Quae vero, nisi saburrae adfuerint, Frank non probantur.

Genus VI.

Raphania,

Eclampsia typhodes Sauvagesii.

Kriebelkrankheit Germanorum, *a formicationis sub cute sensu sic appellata.*

Raphaniae nomen Linnaeus morbo indidit, quem ex seminibus raphani raphanistri secali admixtis venire credidit. At semina haec tanta vix praestant, et a multis illorum, qui raphania laborarunt, haec semina non esse assumpta constat, quare nomen istud minus quadrat.

Cullenio raphania est articulorum contractio spastica cum agitatione convulsiva, dolore violentissimo, periodico.

Frank definitur: morbus convulsivus cum formicatione sub cute, cum articulorum contractione spastica, agitatione membrorum convulsiva, et

cum dolore articulorum nunc periodico, nunc anomalo.

Circa raphaniam consulenda sunt: *Memoires de la société royale de santé*, à Paris Tom. I. - *Mémoires de la société royale de médecine*, Tom. I, et Tom. II, pag. 587. - LINNAEUS, *amoenitatum academicarum*, Tom. VI. Upsaliae 1763. - GEORG HORST, *operum medicorum* Tom. II, libr. 8, *de morbo maligno, epidemico, qui per Hassiam etc.* 1786-1787 *soeviit.* -- Caroli WOLF, *disssertatio de morbo spasmodico, epidemico, maligno per Saxoniam etc.* 1716 *grassante.* -- WALDSCHMIDT, *de morbo convulsivo, epidemico etc.* Kielae 1717. - MULLERI, *disputatio de morbo spasmodico, epidemico, convulsivo etc.* - TAUBE *historia morbi spasmodici convulsivi, qui* 1770-1771 *regionem Cellensem etc. pervasit*, Goettingae 1782. - *Responsum facultatis medicae Marburgensis de convulsione cereali, novo morbi genere, recudi curavit* GRUNER, Jenae, 1793. - VATER, *de morbo spasmodico populari* 1726 *per Silesiam grassante.* -- BUBITZ *von der sckarbockischen Kriebelkrankheit.* (BUBITZ, de raphania scorbutica). - Christiani HOEPENERI, *acta privata, von den Kraukheiten, womit die Menschen in jedem Alter und Geschlechte zu St. Annaberg von* 1713 *bis* 1719 *befallen wurden* (de morbis, quibus S. Anna-

bergiae habitantes omni aetate, et genere ab anno 1713, usque ad annum 1719 affecti fuerunt). - Tissot *von den Nervenkrankeiten, Theil III* (de morbis nervorum Tom. III.). -- *Berichte und Bedenchen, die Kriebelkrankheit betreffend, die aus Schleswigs und Hollsteins Physikaten an die Königl. Kammer zu Koppenhagen eingeschcikt worden. Koppenhagen* 1772 (Relationes, et reflexiones ad raphaniam spectantes, quae a Schlesvigii, et Holsatiensibus Physicis Regali Codaniensi Cancellariae missae fuerunt. Codania 1772).

Raphania, sub ignis sancti Antonii nomine quondam morbus descriptus, antiquissimis temporibus anno scilicet 935 in Gallia regnare est visus, potissimum tamen in provincia Sologniensi, in qua nostris quoque temporibus frequentius occurrit.

Accusatum est secale cornutum, quod in ista regione sub aestate humida, frigidaque ad 1[2, 2[3 partes frumento interdum habetur admixtum. Ante 20 circiter annos cum latius denuo grassaretur malum, societas regia Parisina Pessié aliosque misit in rem inquisituros. Hi magnam secalis cornuti quantitatem inter secale genuinum deprehenderunt, idque in farinam redactum gallinis etc. porcisque in cibum exhibuerunt. Gallinis vertiginosis factis alae gangraenosae ceciderunt;

porcis vero, vertiginosis quidem non factis, aures interdum, et cauda, serius licet quam alae gallinis, gangraenosae secesserunt.

Num morbus a Gallis descriptus raphania sit, Frank decidere non audet, tum quod rarior in hac sit gangraena, tum quod de secalis cornuti culpa minus constet, ut dicetur, dum de causis sermo erit.

Symptomata sunt: debilitas totius corporis, tristitia, capitis affectio, formicationis sensus, contractio artuum dolorifica, convulsiones inordinatae cum dolore pruriente, interdum acutissimo, hinc inde cessante, post aliquot horas redeunte. In malo graviori vix formicatio, sed lipothymia, ventriculi oppressio, vomituritio, vomitus materiae mucosae, interdum fames canina, foecum liquidarum excretio, vermium cum levamine secessus, pulsus contractus, parvus, inaequalis, frequentia febrili fere destitutus; de febris tamen praesentia testari videntur debilitas, deliria, ec. mens fere conscia: serius tamen febre manifestiore facta, auctave dolorum atrocia, delirium comparet: interdum gangraena accedit, per quod vicinus redditur morbo ex secali cornuto oriundo. Cum doloris cessatione sudor, et sopor non raro comparent, interdum et stupor; vide Rudolphum Vogel *de cognoscendis, et curandis corporis affectionibus.*

Rarior nunc quidem gangraena sicca; at non infrequentes vesiculae velut in pemphygo acuto, pedum digitos pessumdantes.

In regione Sologniensi seculo 10 epidemice regnans raphania duplicem exhibuit faciem, alteram convulsivam, alteram grangraenosam, ut videre est in Friderici HOFFMANNI, *systemate medicinae rationalis*. In epidemia, contra quam Medici Marburgenses consilia proposuerunt, cujusque extractum dederunt LEIDENFROST, et WICHMANN, fames fuit canina, in qua non nocuerunt cibi ingesti; ab abstinentia vero severiori diarrhaea largior, periculosa, vesiculae ad pedem digitos sine fructu comparentes, cadaverum citior putredo. TAUBE, ex 699 aegrotis, inter quos pauci lactantes fuerunt, 97 perdidit; quos scilicet violens subito invasit sine pruritu, sed cum coecitate, vertigine, incurvatione articulorum, digitorumque, a quorum extensione levamen perceperunt aegrotantes; sudore artuum frigido, sputis sanguineis, siti magna, et anxietate per potum ingestum aucta, alvo diarrhaeica, urina guttatim cum nixu missa, convulsione universali, somno multo, sed non reficiente. Cadavera cito putrescebant, cuidam maculis ad cutem consperso mucus foetens e naribus manabat.

Morbus levior cum artuum gravitate, capitis

obnubilatione incepit, cum frigore abdominis ad dorsum extenso etc.

An in febre asthenica modo acuta, modo lenta raphania consistit? Frank fere videtur; nam si febris in raphania deesse dicatur ob pulsus raritatem, habentur et febres nervosae, in quibus pulsus frequentia vix observatur. Et si raphania per 6, 8 septimanas utplurimum excurrat, etiam febres lentae nervosae ad idem non raro excurrunt spatium.

Dividi raphania potest a decursu

a) in *acutam*; *b*) in *chronicam*.

Raphania, quae intra 200 circiter annos 13 vicibus stragem per Germaniam edidit, tam late interdum patet, ut morbi epidemici nomen utique mereatur; at contagiosam, ut Selle voluit, Frank ipsam non habet.

Causae.

a) Secale cornutum (*Muoterkosn*) secali genuino majori copia admixtum, vel maxime est accusatum. Secale vero cornutum ex degenerantibus secalis genuini granis nascitur, quae sub aestate humida, frigidaque ad duplam magnitudinem excrescunt velut uncata, ungulam avium curvitate referentia, colorem nigrum habentia, diffracta farinam largientia aut albissimam amylo similem, aut potius minus albam, flavescentem, odore, ac sapore acrem, multum

acidi saccharini mordentis largientem, mucilagine, ac glutine nutriente orbatam, ab animalibus, nisi plurimum esuriverint, repudiatam. LENTIN secalis cornuti ex granis secalinis originem ita explicat, ut grana secalina, ubi succum lactescentem habere incipiunt, a scarabaeo solstitiali laesa succum suum dimittant, magis excrescant, atque solis, aëris etc. actione colorem nigrum contrahant.

Ex dicta tamen secalis cornuti acrimonia etc. venenata illius qualitas demonstrari non potest. FRANK sane raphaniam magis ex nutrimenti defectu, quam ex deleteria secalis cornuti qualitate pendere putat; frumento enim, quod multum secale cornutum habet admixtum, parum inest nutrimenti. Unde fit, ut qui solo pane, ferculisque vivunt farinaceis solitam ciborum quantitatem assumentes non nutriantur satis. Probari haec sententia videtur, quod raphania inter pauperes vel maxime furat, quemadmodum Neapoli ex farina per fermentationem corrupta, hincque vi nutriente orbata scorbutus, febresque asthenicae graviores sunt observatae. Accedit, quod Medici Marburgenses non accusarint secale cornutum, sed summam ciborum penuriam, pravitatem; quod epidemia Cellensis a secali cornuto, quod vix adfuit, repeti nequeat; quod in orphanotrophio Mediolanensi, in quo

1795 ex 260 infantibus 60 brevi intervallo raphania sunt affecti, quorum plurimi sunt mortui, reliqui graviter eluctati, accusari non possit secale cornutum, cum panis exhiberetur triticeus, sed pessime paratus, a teneris non digerendus. Vide Petrum Moscati, *über die krisbelhafte krankheit im wailenhause zu Mayland, Wien* 1796 (Petrum Moscati, de raphania in orphanotrophio Mediolanense, Vindobonae 1796).

Denique experimenta per Germaniam capta secale cornutum, praesertim siccatum, ad magnam satis quantitatem sine damno assumi posse docuerunt. At gangraena a secali cornuto observata non solum nutrimenti defectum, a quo solo illa vix observatur, sed vim quamdam deleteriam utique accusare videtur. Cum jam secale cornutum, sive ob nutrimenti defectum, seu labe venenata noceat, culpa haud careat, curare, Magistratum juvabit, ut si majori copia interfuerit, a secali sano separetur. Separari vero potest ope cribri sic instructi, ut nonnisi vera secalina, utpote minora transeant, aut agitatione in molendina manuali, qua secale cornutum, ac genuinum vento agitata ob diversam gravitatem in diversis locis fundum petant.

b) Rorem mellitum (*Mehlthau, honigtau*) Lentin accusat secali cornuto illapsum, hocque sine illo nocere negat.

c) Praeter secale cornutum rubigo, ustilago (*rost*), et caries (*brand*) secalis morbos sistunt, quibus vi nutriente orbatum, laedere sanitatem valet.

d) Semina quaedam suspecta secali majori quantitate admixta.

Huc semina bromi multiflori (*gânshafer*), vitiosi (*trespe*), lolii temulenti (*taumellolch*), raphani raphanistri (*hederich*), agrostemmatis githaginis (*rachl*), nigellae sativae (*acker-kümel*). At haec semina Frank minus nocere putat vi quadam venenata, quam quod secali majori quantitate admixta vim hujus nutrientem imminuant, unde laedi debeant qui multa farinacea assumunt, cum ex solita ingestorum quantitate nutrimenti satis capere nequeant. Excipiendum tamen videtur lolium temulentum (An et bromus, et agrostemma?), quod recens praesertim in systema nervosum opii instar agit, atque cardialgiam, vomitum, dolorem capitis, vertiginem, sensuum obnubilationem, stuporem, tremorem, debilitatem, frigus extremitatum, paralysin, convulsionem, maniam, coma, apoplexiam inducere est visum. Vide Sprengels *Pathologie*, *Band I.* §. 762 (Sprengeli Pathologiam, Tom. I. §. 762).

e) Secale purum nocere quoque potest messe maturiori collectum, et coacervatum; etenim

cibum largitur glutinosum, difficilius subigendum, aut fermentatione corruptum, vi nutriente orbatum. Quare messis maturior, quam saepe suscipiunt pauperes, saepeque luunt, per Magistratus prohibenda. Vide FRANKS *medizinische Polizen, Band III, abteilung* 1, *abskhnitt* 4, (FRANKII politia medica, Tom. III, sect. 1, art. 4); *und* KRUNITZ, *ökonomische encyklopedie, Band III, seite* 356 (et KRUNITZ, encyclopedia oeconomica, Tom. III, pag. 356). Sub annonae caritate pistoribus invigilandum a Magistratu est, panem ne vendant aut pravum, aut adulteratum. Sic pistores Londinenses pani calcem quondam miscebant, unde plerisque per dies bene multos alvus non respondit, idque cum percrebuisset, radicem jalapae praeterea addebant. Multa quondam damna sunt nata, cum pistor quidam pro calefacienda fornace ligna adhibuisset, colore viridi tincta, atque aerugine inquinata.

Ut messis, ita vindemia hominum arbitrio non est permittenda; nam immaturae si colligantur uvae, vinum obtinetur austerum, intestinis etc. inimicum.

f) Vegetabilia item alia, spinachia, brassica, etc. quibusdam annis suspecta sunt. Illapso enim rore mellito alliciuntur platae (*Plattläuse*), quae fors ipsae nocent, forte quod plantas laedant,

quae magnam saccharini principii quantitatem excernentes contabescunt, vi nutriente orbatae. Nuperrime prope Viennam accidit, ut paterfamilias pro raphano rusticano radicem quandam effoderet, quam qui comedebant, vomitum omnes sunt passi; foemina quaedam sanguinem adeo reddidit, alia vero graviter adhucdum decumbit. Fungi quam multa, quamque acerba non raro excitarunt mala?

Prognosis. Raphania modo cito intra septimanam, modo tarde post mensem etc. terminatur.

In mortem saepe transit. In provincia Solognienti ex 120 aegrotantibus vix 5 salvabantur.

Non pauci in tetanum, epilepsiam, tabem, hebetudinem, paralysin, sensuum jacturam conjiciuntur; etenim vertigo, amblyopia, caecitas, tinnitus aurium bene multis remanet.

Quidam inter largos sudores, exanthema psorae simile sanitati restituuntur.

Interdum praecedente voracitate recrudescit malum.

Tetanus, linguae resolutio lethifera sunt symptomata.

Agrypnia rebellis mali diuturnitatem prodit, facilemque in epilepsiam transitum.

In raphania acuta bonum exitum Sprengel vix exspectat, metuens paralysin, aut gangraenam.

Cura. Medici Marburgenses, prohibito pane

recenti, male parato, remedia sudorifera, adeoque volatilia, atque amara proposuerunt. Ab emeticis, purgantibusque Taube curam incepit. Sed ventriculi sensibilitatem adeo plerumque vidit imminutam, ut effectum ab ipecacuanha non obtineret, tartarique emetici gr. xx, xl in aquae libris ij solutis indigeret ad vomitum excitandum. An vero tartarus illius emeticus virtute nostrum aequabit?

Sensibilitatem ventriculi in febre quadam epidemica nervosa, simulque verminosa ita imminutam Frank vidit, ut tartari emetici gr. ix indigeret ad ventriculum subvertendum, a qua tamen dosi vomitum semel vidit vix coërcendum, quare sine circumspectione majores emeticorum doses nullibi exhibendae.

Diarrhoea fors praesens emeticorum usum apud Taube non exclusit, et aucta denuo symptomata gastrica cum fame canina iterationem eorumdem expetebant. Ad alvum movendam salis amari unc. j ss. etc. exhibuit; interdum ad mucum tenacem incidendum sub vesperam mercurium dulcem ingessit, et mane sequenti jalapam subjunxit. Ubi vermes subesse videbantur, in valeriana, seminibus santonici etc. opem quaesivit.

Factis evacuationibus volatilia dedit cum aceto ammoniacali, syrupo juniperino etc. majores

camphorae doses, pulveres ex calamo aromatico et zingibere, helenio, valeriana, serpentaria virginiana. Alcali volatile, et sub convulsionibus majoribus assa foetida satis ipsi conduxerunt. Moschum ad unc. ij per diem successive auctum parum laudat. Unde tantas moschi doses solvissent pauperes.

Artubus contractis, dolentibus spiritum vini camphoratum, linimentum volatile infricuit, interdum ab inuncto spiritu therebinthinae calefacto stuporem artuum vidit superatum, quem tamen sensibilior quorumdam cutis non feret. Balneis item tepidis dolores artuum vidit mitigatos.

Sequenti modo incedendum Frank putat.

1. Videndum, an saburras, vermes primae viae foveant, quae praesentes via brevissima illico sunt eliminandae, ut simplex reddatur morbus. Licet enim asthenicum raphania sit malum, nec impune sordes relinqui, nec tute exhiberi stimulantia possunt. Nec ita raro in raphania saburras adesse Frank putat, cum annonae charitatis tempore inter pauperes potissimum grassans saepe ex cibo depravato, ex pane cum arborum cortice etc. parato, non digerendo nascatur. Certe et aliae febres asthenicae cum saburris complicatae esse possunt, ubi certe stimulantibus evacuantia sunt praemittenda.

Sub epidemia febris nervosae verminosae Ra-

stadii 1770 grassante militem 24 annorum bene conformatum vidit ex febre asthenica gravi decumbentem, vermes reddentem, sed ita debilem, ut evacuantia mox exhibere non auderet. Viribus vero per volatilia refocillatis mercurium dulcem, et valerianam exhibuit, vermesque bene multos magno cum levamine expulit. Sub eadem illa epidemia foeminae ex febre asthenica decumbenti, atque verminosae semen santonici cum pulvere jalapae exhibuit. Sub nisu ad alvum ponendam magno glomerem verminosum excrevit, qui tepidae immissus non fuit solvendus. In clinicum Ticinense vir susceptus est ex febre asthenica cum risu sardonico, ventre tumido, duroque laborans, postridie mortuus intestina singula foecibus, et 200 forte lumbricis ita repleta exhibuit, velut studio essent, infarcta. An hic missis evacuantibus bonus effectus fuisset exspectandus a stimulantibus?

Cavendum tamen Frank monet, ne saburras supponamus non praesentes, ne ob primarum viarum, nauseam, vomitum, turgorem abdominis e totius systematis debilitate pendentia exhibeamus purgantia, atque debilitatem sine necessitate augeamus.

2. Saburris sive eductis, sive non praesentibus, ita ut praeter universi systematis debili-

tatem nil peccet, illico ut morbus asthenicus gravis tractanda est raphania per stimulos mitiores volatiles, transeundo sensim ad fortiores, tandemque ad fixos. Huc faciunt infusum angelicae, serpentariae virginianae, valerianae, pulveres camphorati, liquor cornu cervi, tinctura castorei, moschus etc. Inter volatilia reliquis excellunt camphora, moschus, alcali volatile, assa foetida.

Sub imminuta primarum viarum sensibilitate, ut in quavis febre asthenica stupida infuso-decoctum ex florum arnicae, et radicis serpentariae virginianae aa. dr. ij exhibitum prodest. Morbo jam emendato, ad corticis decoctum, cui serpentaria etc. infusa fuit, aut ad infusum amarum cum radice calami aromatici paratum devenjendum.

Sed externi quoque stimuli negligendi non sunt, balneum tepidum, frictio spirituosorum ope facta etc.

Ubi dolores artuum urgent, fomentationes aromaticae ex chamomilla, matricaria, salvia paratae, tepidae sunt imponendae.

Sed primarium est, ut per Magistratum morbus praecaveatur invigilando rei cibariae.

Genus VII.

Hydrophobia, *rabies canina.*

Neutrum Frank nomen satis placet, cum et sine aquae metu, et sine rabie, sive furore incedere morbus possit. Vidit Frank ex hoc morbo defunctos, quibus aut nunquam, aut nonnisi tarde hydrophobia comparuit; vidit sine rabie mortuos. Nec canes rabiosi ab aqua semper abhorruerunt. Canis, qui flumine tranato puellam momordit, hydrophobicam inde factam, habetur in *journal de médecine*, Tom. IV. Exempla canum rabie mortuorum, qui ad finem vitae usque largiter bibebant, habentur apud Joannem Hunterum.

Cullenio hydrophobia est potus cujuslibet, utpote convulsionem pharyngis dolentem cientis, fastidium, et horror ex morsu animalis rabidi plerumque natus.

Rougemont *Abhandlung von der Wuth* 1798 (de rabie tractatu, 1798), est morbus atrox cum invincibili potus cujusvis horrore, saltem cum impossibilitate illius deglutiendi, atque rerum splendidarum fastidio. Quae quidem plerumque sic habent.

Hydrophobia morbus certe specificus est, natus ex veneno animali hactenus incognito commu-

nicato, interdum sub ignotis positionibus sponte evoluto, cum febre fere junctus; etenim pulsus frequens, inordinatus, spastice contractus habetur. Cuncta fere animalia infici quidem hoc contagio possunt, sponte vero non evolvitur, nisi in canibus, animalibusque ad genus caninum pertinentibus, scilicet lupis, et vulpibus. Inter homines quondam rabies non fuisse videtur; nam Medici vetustissimi ejus mentionem non faciunt. Aristoteles vero aperte dicit: canis rabiosus cuncta praeter hominem inficit animalia.

Definitioni fors addendum, quod optimum, fors solum, hujus veneni vehiculum saliva sistit, quae in malo item spontaneo sic mutatur, ut aliis eamdem communicare labem valeat. Hydrophobiam per solam salivam communicari, probabile videtur; quod quondam illis, qui rabiem habebant metuendam, hepar canis rabidi, in pulverem redactum exhiberetur, quin rabies compareret. In agro Mantuano vaccae rabiosae carnes adeo sine damno comedebantur, ut ex veterano loci Medico Frank comperit. In regione tamen Wurtenbergensi seculo 16 rabiosi narrantur facti, qui porci rabiosi carnes gustarunt. Puella gravida facta per juvenem infectum, sed rabie nondum laborantem, peperit filiam sanam cum matre superstitem, patre ex rabie

mortuo. An puella non est infecta, quod tempore concubitus rabies universum systema nondum corripuisset?

Secundum dicta hydrophobiae character consistere videtur in febre asthenica gravissima, cum illa salivae secretae mutatione, qua in cetera animalia idem per morsum transfertur malum. Sed ad infectionem opus non est, ut vulneri profundo immittatur saliva; sed sufficit, ut applicetur locis, vel levissime laesis, erosis, aut epidermide tenuiore tectis. Swieten foeminam habet hydrophobam factam, ubi dentibus momordisset filum, quo foramen consuit vesti suae a cane rabido inflictum.

Hisce praemissis, Frank hydrophobia definitur ut morbus spasmodicus, convulsivus, febrilis, ex animali, imprimis canina saliva morbosa per insitionem inductus, plerumque cum aquae horrore, cum gulae constrictione, cum anxietate insigni, et mentis delirae accessionibus saepius redeuntibus incedens.

Dividi hydrophobia potest:

A. ab origine,

a) In *spontaneam*, quae in canibus obvia, vel *sporadica* esse potest, vel *epidemica.* Talis secundum Rougemont fuit Londini 1758-59; talis fuit Philadelphiae 1779; talis secundum Moseley, *von den krankheiten zwischen den*

Wendekreisen (Moseley, de morbis inter tropicos), fuit in India occidentali 1783, ubi et canes navibus inclusi rabiosi sunt facti. In regionibus calidis hydrophobiam putat endemicam Hillary, *über die veränderungen der luftu auf der insel Barbados* (de aëris variationibus in insula Barbados). - At non ubique sic habet; nam Brand, *in seiner reisebeschreibung* (in sui itineris descriptione) diu in Aegypto moratus non conspexit rabiem, eamque rarissimam esse in incolis cognovit.

Interdum et in homine hydrophobiae spontaneae, symptomaticae, absque infectione natae species, quae num propagari possit, Frank ignorat, exempla habentur apud Meretinum, *in ephemeridibus naturae curiosorum*, decade II, anni 6, observ. 200, apud Petrum Salium Diversum, Marcellum Donatum, Herculem Saxoniae, Borellum. Visa fuit a vermibus in ductu choledocho haerentibus, per sphacelum visa habetur apud Hildebrand, *in novis actis naturae curiosorum*, Tom. III; visa fuit in hypochondriacis: aquam Frank novit repudiatam ab hypochondriaco, quin tamen aliud hydrophobiae symptoma adesset.

Sed et alias duas aegrotantes Frank vidit, quae periisse videbantur ex rabie spontanea. Anno 1796, mense februario puella lotrix in

clinicum est suscepta, quae ante 3 dies sine morsu praegresso rabie fuit correpta, cum micturitione stranguriosa, cum aquae, rerumque splendidarum horrore, cum impatientia aurae vel levissime motae, cum respiratione difficillima, atque jactatione continua. Ipsa ea assumptionis, sed 4 morbi die inter summas anxietates mortua est postquam duas ante mortem horas aquam hausisset. Secta systema uterinum ostendit inflammatum, de quo propter anxietates, ut videtur, non fuit conquesta. An ab illa inflammatione urinae difficultas? An ipsa hydrophobia? At saepius in hydrophobis partis cujusdam inflammatio detegitur, quae vero pro effectu videtur habenda sub vitae finem accedente. An infecta fuisse censenda hominis ex rabie defuncti lintea lavans? An politiae Viennensis ratio, qua ejusmodi lintea concremantur, hanc suspicionem non admittit? An fors lavavit vestem a cane rabido commorsam? Possibilitatem saltem casus Swietenii non excludit. An accusanda gravis ambustio, quam ante 14 fere dies ad manum est passa, crusta adhucdum contectam?

Mulier 40 annorum, venatoris Caesarei Gruber uxor, prolium 11 viventium mater, 12 junii 1800 coryza valida corripitur, tercenties eadem die sternutans, sub vesperam oculus sinister inflammatione corripitur per frontem ejusdem lateris

protensa. Die 13 coryza cum erysipelate habituali perstat. Die 14 bibere nequit ob gutturis constrictionem, vesperi anxietas accedit. Die 15 PASQUALATI vocatus, dyspnoeam videns gravissimam, ipsi nunquam visam, venam secat, vesicans nuchae applicat, cataplasma emolliens collo imponit. Die 16 major est anxietas, impatientia aurae motae summa, tendines subsiliunt, pulsus sunt frequentissimi. Die 17 a meridie FRANK vocatus, mulierem vidit sat bene spirantem, dolore faucium etc. expertem, pulsum tangit frequentissimum, minimum; cetera hesterna esse comperit. Injecto per clysteres moscho, et opio eadem nocte moritur. Ante coryzam natam nares canis illius proprii lambit, qui plures postea momordit, sed rabiosos non factos.

b) In *communicatam*, velut per insitionem veneni animalis rabidi excitatam.

B. Ab habitu.

a) In *placidam*, *tranquillam*, *tacitam*, *stille wuth* (rabies placida).

b) In *furiosam*, *tolle wuth* (rabies furiosa). In utraque, qua et canes, et homines laborare possunt, morsus aeque periculosus est. Ad dirum hunc morbum rectius intelligendum exacte in canibus foret observandus. Hunc in finem expediret in instituto quodam tum canes, tum alia animalia per insitionem inficere, et quidem di-

versis in locis ope salivae cum variis vehiculis unitae, ut eruptionis, durationis tempus patefieret hactenus incognitum, ut fors detegeretur remedium, per quod destrui virus possit. In Insubria visi sunt lupi, qui per tres septimanas morsu inficerent, antequam illos enecare esset datum. Sed nec in homine tempus, quo rabies in demorso erumpat, habetur certum, et si plures ab eodem cane rabido mordeantur, diverso tempore laborabunt singuli. Ex duobus pueris, qui 1801 trium dierum intervallo per canem eumdem sunt morsi, unus 10 diebus serius mortuus est; rabies vero nata fere intra diem quintam in homine lethalis fit, qui prior fuit morsus. Qui serius commorsus, sed prior mortuus est, aphonia per triduum laboravit, nunquam antea observata.

Virus rabiosum, antequam erumpat communicatum, per dies 9, 40 plerumque latet. Attamen multo serius erumpentis rabiei certa haud desunt exempla. Eam quinto ab infectione mense in pastore Italo erupisse Frank novit; post 6 menses erumpens in nosocomio Viennensi est visa; Hunterus adeo rabiem habuit, quae mense 17 ab infectione successit. De rabie tamen post plures demum annos erumpente dubitare licet, cum per vulnus levissimum, vix animadversum, novum virus possit esse applicatum. Cum plerique,

si per 40 dies rabies non eruperit, periculo exemptos se putent, hoc quidem solatium aegro erit permittendum, sed Medicus in hoc termino non quiescat, nec ubique permittat, ut post hanc diem ulcus claudatur. Illud quoque mirum est, quod si par canum, hominumque numerus ab eodem cane rabido mordetur, longe plures canes rabie afficiantur, quam homines. An homo in eam minus est dispositus? An forte vulneris tractatione interdum virus apud illum destruitur?

Symptomata in cane demorso. Post 3 dies, aut multo serius morosus fit, solitudinem, tenebras, latebras quaerit, dominum quidem vocantem adhuc accedit, eique blanditur, sed minus notos fugit, iisque obmurmurat accedentibus, non latrat, soporosus aliquantum apparet, sed bibere adhuc videtur. Sensim inquietus fit, heri aedes fugit, linea recta procurrit vix mordens via cedentes; post diem unum, alterumve domum herilem magis anxius revisit, latebras multo magis petit, ipsique domino obmurmurat non bibens, vix cibum capiens. Fugam denuo petit, sed titubans nunc incedit, haud omnes mordens occurrentes, caudam gerit inter pedes retractam, oculi aut profundius in orbita latent, aut prominent, rubri sunt, inflammati, lippidi, vultus torvus, minax, furiosus, pili hirti, ad dorsum vel maxime erecti. Canes sani ipsum

fugiunt clamantes, sive odore, sive alia ratione de periculo moniti. Attamen non semper canem infectum, cujus morsu alii inficiuntur, fugiunt sani, secus enim morderi vix possent. Si panis dentibus canis alicujus mortui, aut occisi affrictus respuitur a cane sano: certum hoc rabiei perpessae signum habetur, et contra. At interdum ejusmodi panis vere infectus devorabitur a cane admodum esuriente.

Rabies in cane sponte nata cognosci sub initio non potest. Frank ex chirurgiae Professore de cane audivit, qui per 5 circiter septimanas modice aegrotabat, ita ut herum comitaretur venantem, minorem tamen prodens alacritatem, ferasque minore persequens ardore. Ubi per 8 dies manifestius aegrotasset, num biberit ignorabatur, herum carnes offerentem mordere contendit, momorditque verberibus exceptis, mox vero fugiens vitulum, rusticumque mordit obvium, atque in platea occiditur. Vitulus intra mensem fere ex rabie periit, rusticus vulneris tractatione nonnisi per 14 dies admissa serius occubuit; herus vero per 40 dies tractatus, atque vulnere, postquam jam sanatum esset, per aliquot septimanas denuo exulcerato, incolumis permansit. An ob medelam adhibitam? An quod tunc temporis, quo demorsus fuit, saliva canis nondum fuerit infecta, atque per iras verberibus inductas demum contaminata?

An canis non infecti, sed solum irati morsus rabie inficere valet? An morbus canis irati morsum interdum secutus vera fuit rabies? An forte tetanus, qui vulneribus etiam levioribus interdum accedit? Frank, licet non neget salivam sub ira sic mutari posse, ut nocere valeat, rabiei tamen communicationem vix putat probabilem, quod canes inter se colluctantes, seseque inter iras laniantes rabiosi non evadant. Canis suspectus non est trucidandus, si capi sine periculo possit, ne fors frustra demorsi angantur. Habentur sane exempla hydrophobiae spontaneae per imaginationis actionem natae. Hunterus hydrophobum talem habet, qui quum canem, a quo fuit commorsus, serius conspexisset sanum, convaluit. Vix non idem Frank accidit, quum quondam pulsum rabiosi sudore viscido manantis diutius tetigisset, manumque suam oblitus esset lavare.

Symptomata in homine. Recens morsus nil exhibet nisi vulnus, quod ab alio quocunque non differt, et saepe cito clauditur, quin valetudo per 5, 6 septimanas turbetur, viru, ut videtur, in vulnere latente. Eruptura dum rabies est, locus laesus, sive jam clausus, sive adhuc apertus incipit calere, prurire, ardere, rubere, livere, dolore per omnem artum extenso, quin tamen tumeant glandulae lymphaticae. Vulnus jam clausum aperitur, habitum deteriorem induit

apertum, inflammatione corripitur per 3, 4 dies durante, labia retorquentur. Interea debilitas, tristitia, solitudinis amor, anxietas, oppressio ventriculi exsurgunt, subitoque hydrophobia, et negata liquidorum deglutitio adest, a quibus vel conspectis suffocans oesophagi constrictio, et summa nascitur anxietas. Expuitio ore licet sicco frequentissima, quod ne salivam quidem, ut videtur, deglutire concedatur. Interdum ventriculi affecti symptomata, vomitus viridis, aeruginosus, ater. In quibusdam priapismus modo cum, modo sine veneris desiderio. Anxietas non est continua, sed sub accessione mali corripit. Haec vero incipit ab ingrata ad spinam dorsi affectionis, horroris velut specie, quae per musculum trapezium, ac cucullarem ad nucham, et occiput adscendit, unde caput, truncusque superior reclinatur, trachea vero tenditur; jungitur palpitatio cordis, spuma circa os colligitur, oculi turgent, fulgent, hinc inde deliria, conspuendi, mordendique conamen comparet. An hoc fors ideo, quod aegri ab adstantibus inclementius coërciti magis angantur, inde vero irascantur, seseque liberare conentur? Sunt certe, qui accessione ventura, ut recedant, sibique a laesione caveant, adstantes orant, atque post paroxysmum pro injuria fors illata veniam dolentes petunt. Sub anxietate majore clamorem

interdum edunt voci caninae analogum, dum per laryngen spastice affectam vox interrupta cum impetu expellitur. Verumtamen latratum caninum ex ipso viru rabioso pendentem unquam ab hydrophobis edi FRANK negat.

Quo diutius morbus durat, eo propiores accessiones fiunt cum anxietate ad summum aucta, unde continua loci mutatio, jactatio, impatientia stragulorum, vestimentorum, sese praecipitandi studium, preces, ut trucidentur ab adstantibus. Nec desunt exempla ejusmodi miserorum per clementiam suffocatorum. Quod factum utique damnandum, vel propterea quod, licet exemplum rabiei genuinae sanatum certum non habeatur, sanationis tamen impossibilitas demonstrari nequeat.

Sub finem mali, viribus jam exhaustis, vox fere disparet, animi deliquia, sopor, apoplexia, convulsio accedunt; redeunte interdum bibendi possibilitate, aut aquae horrore saltem ablato. Sic puer 14 annorum ultima morbi die 1800 in nosocomium allatus, aquam ori facile ingessit, eam tamen deglutire non potuit. In cadavere quidem interdum variarum partium, ipsius etiam oesophagi visa fuit inflammatio, sed quae serius nata videtur ex siti perpessa, et pro morbi vera causa eo minus haberi potest, cum teste MORGAGNIO saepe non detegatur. Accedit, quod raro

dolor gutturis adsit, solidaque sine incommodo deglutiantur, unde nullum in oesophago obstaculum esse, liquidorumque deglutitionem constrictione spastica impediri satis apparet.

Causae in canibus esse dicuntur transpirationis cutaneae defectus, scybalorum siccitas, vesicula vermem concludens sub lingua, in iram proclivitas, calor magnus, siccus, frigus intensum, fames, sitis perpessa, esus cadaverum, venus negata. Sub majore quidem calore facilius evolvi rabies videtur secundum HILLARY, qui eam in regionibus calidis scribit epidemicam, quemadmodum diebus canicularibus apud nos frequentior esse censetur. Sed cur Aegypto sat calida vix occurrit? Cur et hieme occurrit?

Utraque quidem hac causa, ciborumque defectu debilitatem nasci sat facile assequimur; at febris nervosae cum saliva venenata incedentis originem non concipimus. Nec aquae defectus accusari sat justo videtur, qui in Aegypto maximus est cum magna rabiei raritate. Coitu negato utriusque sexus canes aegrotare quidem possunt: an vero rabie corripiantur, demonstratum non habetur.

Feles, quae hydrophobia non raro laborant, ea saepius laborare videntur, quod a canibus, qui ipsas undique persequuntur, saepius mordeantur, sponte rabiem evolvere non videntur.

Plures vero per felem rabiosam, quam per canem, infici possunt; illa enim ob majorem, qua pollet, velocitatem difficilius vitatur, difficiliusque capitur, aut occiditur.

In homine rabies genuina aliis inficiendis apta sola insitione nasci videtur. Quidam in rabiosorum sanguine mutationem aliquam, parva insecta etc. detexisse volunt. HALLER, *elementorum*, Tom. II, casum, sed unicum habet, ubi, venis omnimode vacuis, omnis sanguis in arteriis haesit.

Cura dividi potest:

1. In *praeservatoriam*, quae rabiem a morso arcere intendit.

2. In *curatoriam*, quae occupatur in auferenda rabie jam nata.

Secundum FRANK longe plus illa, quam haec, praestare valet; nam licet quidam de rabie sanata glorientur, num genuinam aliis inficiendis aptam sanaverint, dubitare hactenus licet.

Utraque haec cura utitur auxiliis,

A. externis.

Externa quae adhibentur, considerari possunt,

a) Quatenus vulnus, ipsumque venenum rabiosum auferunt; huc pertinet partis laesae tum exsecatio, tum amputatio. Utraque haec operatio a rabie futura sat certo liberat, eique prae aliis auxiliis Joannes HUNTER confidit. Ante 5

annos pueri duo ab eodem cane simul sunt morsi. Aetate minor ipse sibi apicem digiti sauciati mox abscidit, atque incolumis permansit, alter vero, spreto junioris consilio, et exemplo, ex rabie post 3 septimanas occubuit.

Cur vulneris exsectio, partisve laesae amputatio a rabie futura liberet, ratio est, quod virus rabiosi in totum systema longe tardior, quam illius, sit actio, quo telis illito, digitorumque apici adacto in Indiae meridionalis quadam regione supplices vita privantur, cujus actio vim electricam aequare videtur. Nam cum Anglus quidam Medicus Regi illius terrae carus potestatem obtinuisset salvandi infectos, si posset, illisque digitum telo venenato vix laesum abscidisset, nihilominus 10 digito truncati illico sunt mortui. At saepe excisio, amputatio aut ab aegrotante non admittitur, aut propter loci naturam, vulneris profunditatem etc. fieri nequit, v. g. in facie, collo etc.; dein crudele videri potest brachium demorsum amputare, eo magis, cum eam mors sequi possit.

b) Quatenus vulnus, ipsumque venenum rabiosum destruunt. Vulneris vero destructioni praemittenda est diligens illius lotio per aquam simplicem saponatam, acetum, urinam etc. ut virus in vulnere haerens abluatur. Vulneris ablutio optime suscipitur in aqua fluente, per quam

vestes peste infectorum intra 3, 4 dies ita purgantur, ut vix non sine periculo induantur. Quare sanguinis fluxus fors praesens, nisi periculum urgeat, sistendus non est; nam per illum etiam elui venenum potest. At si vulnus inaequale, profundius fuerit, sinusve habuerit, dilatandum erit, ut quaelibet puncta, ad quae haerere venenum potest, tum aquae, tum aliis remediis applicandis pateant.

Licet vero dilatatio vulneris interdum sit instituenda, illius tamen scarificationem a quibusdam laudatam, cum veneni ablutio absque sanguinis largiori fluxu obtineri possit, eo minus Frank probat, quo facilius fieri potest, ut virus profundius penetret, novisque plagis applicetur, quemadmodum in gangraena incisio interdum requiritur ad ichorem evacuandum; sed scarificatio ad partes vivas usque facta rejicienda videtur, cum per sanguinem amissum debilitas augeatur, ut ichor ad partes sanas pertingens novam inflammationem, parvamque suppurationem fere inducat.

Nec hirudinum ad vulnus applicationem Frank probat. Sanguinis enim evacuatione opus non putat, cum vero singulis vulneris punctis applicari nequeant, venenum facile remanere existimat. Nec per suctionem sive ab animali, sive ab homine misericorde factam certe obtineri

posse arbitratur. Et licet Americani quidam, animalium telis venenatis enectorum carnes resecto vulnere, sine damno comedant, licet virus viperinum ventriculo sine noxa ingeratur, periculosum tamen est sugere virus rabiosum, eoque magis cum teneram oris epidermidem sub ipsa suctione transire possit.

Vulnus rite mundatum, haemorrhagia non praesente, destruendum est per causticum aut actuale, ferrum scilicet candens, aut potentiale, crustaque lapsa locus digestivis est deligandus, diuque in suppuratione conservandus. Liceat hic paucis dixisse de more illo, quo quondam demorsi, neglectis quibusvis auxiliis, ad sylvam Ardennensem deducebantur, ut ipsis ibidem clavis sancti Huberti pro cauterio applicaretur. At hoc erat Deum quasi cogere velle ad miraculum patrandum. Confidentia quidem in auxilium Divinum animi tranquillitatem comparavit, usque ad rabiei saltem eruptionem durantem, quae non paucos ob diuturnam mali neglectionem aut sub itinere, aut ad ipsum sancti Huberti templum oppressit. Potuit quidem inustio ferri cujusvis candentis quosdam juvare, si omnis plaga laesa per illam fuit destructa. Cura vero per clavem sancti Huberti administrata multis fuit stipata incommodis; nam inter 9 dierum jejunia multas fundere preces opor-

tuit, non transire aquam fluentem, etc. Quae cum rarius observarentur, effugium semper patuit inveniendi rationem, ob quam aegrotus hic, atque iste non sit sanatus.

Cum vero ambustio applicari partibus tendinosis nequeat, a multis vero repudietur, praeterea et illud incommodi habeat, ut crustam inducat tarde lapsuram, qua ulterior veneni fors latentis destructio impeditur, destructio per causticum potentiale praeferenda videtur.

Butyrum antimonii multis placet, tum quia per spatulam facile applicatur, tum quia crustam inducit cito cadentem, unde obtinetur, ut iterari applicatio cito possit, quod fructu non caret.

Alcali vegetabile causticum vulneri adspersum Joannes Hunter commendavit, quod, licet crustam formet cito labentem, exsectioni vulneris ab Auctore postponitur.

Solutionis lapidis caustici ex dr. ss. in aquae libra paratam, tum pro lotione vulneris adhibitam, tum linteorum ope applicatam plurimum laudat Mederer, *syntagma de rabie canina*, Friburgi 1783. Ejusdem *methodus facillima, et certissima homines, et animalia cuncta a bestiis rabiosis admorsa conservandi*, Friburgi 1784. Si tamen fors serius vocatur Auctor, ubi vulnus jam habetur inflammatum, cum caustica

locum habere nequeant, cataplasmata emollientia applicat, donec fugata sit inflammatio. In quo casu utique dolendum, quod non sine periculo tempus perdere oporteat. In nosocomio quidem Viennensi frustra hoc remedium fuit adhibitum, sed ideo illius efficaciae nil detrahitur; potuit enim negligentius esse administratum, potuit canaliculos profundiores vulnus egisse, quam ut ibidem haerens solutione lapidis caustici destrueretur. An alcali vegetabile causticum, an lapis causticus prodest virus rabiosum acidum neutralisando? An illud potius destruendo, ut virus variolosum, venereum, et viperinum destrui per ipsum potest? Frank quaevis caustica eodem modo putat agere, scilicet superficiem laesam, ipsumque virus destruendo, eaque sat certa esse; sin interdum non sufficiant, rationem in eo esse arbitratur, quod singula vulneris puncta non sint destructa.

Frank secundum Schmucker, *chirurgische wahrnemungen*, *Band II* (observationes chirurgicae, T. II), vulneri quocumque liquido probe purgato, vel dilatato; pulverem cantharidum per omnem superficiem adspergit, in circumferentia a dr. ss., ad j unguenti mercurialis infricat, balneum tepidum ordinat quotidie. Hoc licet contra virus specifice non valeat, licet

fors, nec excitando prosit, prodesse potest vulnus eluendo. Sub hac methodo erupisse Frank rabiem nunquam vidit; viderunt tamen alii. Unguento mercuriali, et diuturnae vulneris suppurationi plurimum Portal confidit. Quae sustinenda diutius eo magis videtur, cum praeter necessitatem fors facta tantum damni non inducat.

Quidam suspecto morsu laesos vel jam rabiosos in flumen, vel mare iteratis vicibus praecipitarunt. An terrore, ipsaque praecipitatione salutaris systemati nervoso mutatio induci potest? Quidam tamen sub ipso experimento perierunt, quidam hydrophobi serius decesserunt.

Acetum cum cerevisia, et butyro unitum tum vulneri applicatum, tum interne sumptum Moneta laudat. Sed remedio huic alii Poloniae Medici non confidunt, et Frankii nepos frustra adhibuit.

B. Internis.

Ut contra morbos vix non insanabiles alios, ita contra hydrophobiam plurima celebrantur remedia vel inter plebem nota. Quod factum fuisse videtur, propterea quod qui iisdem sanati putabantur, infecti non essent; nam certe non omnes ab eodem cane demorsi rabie corripiuntur, sive quovis morbi tempore virus in cane non adsit, sive demorsus dispositionem non habuerit, sive ob morsum per vestes adactum

saliva ad vulnus non pervenerit, sive vero applicatum sanguinis ope sit elutum.

Remediis internis Frank parum confidit; nam locale quamdiu fuerit malum, superflua videntur; universum vero systema ubi jam laboraverit, nec a debilitantibus, nec ab excitantibus quidquam exspectandum, cum indolem veneni rabiosi ignorantes eidem opponere specifica non possimus, sine quibus aeque parum rabiem, ac sine mercurio luem, sanabimus. At propterea desperandum non est fore, ut inveniatur auxilium, quo eradicari rabies possit, ut nunc variolas per vaccinationem eradicandi spem justissimam habemus.

Licet vero a remediis internis parum videatur sperandum, negligenda tamen non sunt, tum ne quid omisisse videatur, tum etiam ne aegrotantes hisce remediis confidentes angantur, quorum animus quavis ratione componendus, exhilarandus, cum per solam imaginationem hydrophobia nasci possit, ut casus docet superius allatus. Venae sectionem quidam laudarunt; at quem in finem? Fors ut facilius resorbeatur venenum? Diaphoretica, diuretica, antiseptica, anodyna pro hypothesi, quam circa virus rabiosum quisque sibi efformaverat, diversitate nonnulli commendarunt. Sub his vero singulis rabies erupisse est visa.

Haec vero remedia ex singulis naturae regnis sunt petita, et quidem

a) ex minerali potissimum

Emetica, et purgantia quidam laudarunt. Horum vero actione num expellatur virus rabiosum, num enervetur?

Salivationem Haenius proposuit, ut forte cum saliva, quae veneni rabiosi vehiculum constituit, id ipsum eliminetur. Ingeniosa sane cogitatio, licet experimentum felix non sit cognitum.

b) Ex vegetabili

Pulvis antilyssus dispensatorii Londinensis ex lichene cinereo, et pipere nigro conflatus, qui pridem eviluit.

Anagallidi cum flore purpureo circa finem mensis junii collectae, sub sole cito siccatae, in pulvere ad dr. ss. bis, ter in die exhibitae, una cum illius infuso tum ad 3, 4 vascula poto, tum vulneri fovendo adhibito, quod rabiem nunquam viderit natam, plurimum confidit Koempf in *enchiridii medici* praefatione. Frank parum confidit plantae insipidae, licet saporem, ac odorem de remedii cujusdam efficacia incertos judices esse non ignoret.

Valerianae sylvestris radix vi antispastica fors quidquam levare valet. Cynosbati radix tuto negligi videtur. Nux vomica, faba sancti Ignatii remedium sistit validum, attamen incertum.

Camphora, opium, cum et sine rabie insecuta sunt adhibita.

Atropa belladonna nostris temporibus est laudata. Vide MUNCH Joannis, *dissertatio de belladonna efficaci in rabie canina remedio*, Goettingae 1781, et ejusdem *anweilung, wie die belladonna bey menschen, und thieren bey tollen Hundesbisse anzuwenden sey etc.*, *Göttingen* 1784; *vom sohne vermehert herausgegeben* 1785 (methodus hominibus, ac animalibus applicandi belladonnam pro canis rabiosi morsu etc., Gottingae 1784 editus, auctus a filio 1785). Dedit vero Auctor post 48 horarum intervallum infantibus unius anni gr. ss., infantibus 2, 3 annorum a gr. j, ad j ss., adultis gr. x, tamdiu continuando, quamdiu tensio in vulnere adesset, atque ex plurimis, quibus exhibuit, rabie neminem vidit correptum. Contrarium habet RIVIER, *in historia societatis regiae Parisinae*, anni 1783, part. II, pag. 211. FRANK quidem rabiem sub illius usu non observavit, sed forte quod nulla subfuerit infectio. Ceterum MUNCHII doses justo majores videri possunt; nam caute cum remedio incedendum, quod amaurosin etc. inducere valet.

Daturam stramonii, extractum nicotianae, taxillon alii commendarunt.

c) Ex regno animali.

Meloë majalis a Medicis Suecis etc. laudatur; sed unico in casu a Selle in mixtura exhibitus. At interdum a meloë majali, qui irritatus succum fundit flavum, cutem inflammantem, ut a cantharidibus, mictus cruentus successit; interdum vero rabiem successisse Rougemont habet. Remedium hoc arcanum habitum a Friderico II, Borussorum Rege fuit emptum, vide *kenntnisse des specifischen mittele wider den tollen hundsbiss ec., Berlin* 1777 (specifici remedii contra rabiosi canis morsum notionem etc. Berolini 1777); habetur etiam *in sammlung praktischer abhanlungen für aerzte, Band III, seite* 331 (in practicorum tractatuum collectione pro medicis, Tom. III, pag. 331).

Cantharides a dr. ss., ad j cum gr. j etc. camphorae, et saccharo ter in die dati in nosocomio ab Axter adhibentur, laudanturque a Frank cum anagallidis infuso; aut belladonnam exhibet, aut pulveres ex cantharidibus, moscho, et opio cum lapidibus cancrorum, magnesia, vel saccharo paratos.

R. Pulveris cantharidum gr. iij.
Moschi optimi gr. vj.
Opii puri gr. ij.
Pulvis lapid. cancr. dr. j.

M. fiat pulvis dividendus in 6 partes aequales, signetur, ter in die unus sumendus.

Casum notatu dignum Comes a Berchtold communicavit: quatuor scilicet homines ab eodem cane 1700 demorsi a medico quodam aulico immunes a rabie sunt conservati, adhibitis vesicantibus, ac balneis, diaeta injuncta tenui, vegetabili, et pilulis sequentibus:

R. Pulveris cantharidum gr. vj.
-- corticis cinam. gr. xij.
Sacchari albi gr. xvij, fiant cum
conservae rosarum s. q. pil. n.° 30.

Puer 2 annorum quovis bihorio pillulam j; puer 4 annorum pilulas ij; puer 7 annorum pilulas iv; et ancilla 20 annorum pilulas vj assumpsit. Puer unus colli tensionem passus est, emulsione (An camphorata, an opiata?) brevi tempore mitigatam; reliqui aegrotantes transitorium intestinorum ardorem sunt experti. Post 11 dies vulnus erat clausum, post 60 dies singuli convaluerunt.

Rabies ipsa dum erumpit, consilium certum Frank nullum novit, nec ab opio, moscho, assafoetida per clysteres injecta exspectandum quid putat.

Ipsi certe, licet moschi dr. j ore, a dr. ij, ad iij ano per diem ingessisset, frustra fuit, fuit et aliis, ita ut dubitet, an casus sanationis, qui *in novis actis naturae curiosorum*, Tom. IV,

observ. 11 habetur; an sanationis casus ab Anglo quodam NUGENT communicati rabiem genuinam stiterint. Ceterum quemadmodum hydrophobi furiosi justo arctius constringendi non sunt, né male habentes ira excandescant, aut laedantur, ita debito laxius muniendi non sunt, ne vinculis fors ruptis, aut solutis adstantes mordeantur. Ex rabie defuncti vestes, lintea, pulvinaria etc. securitatis gratia concremanda sunt singula. An mundari fors possent per aquam fluentem, ut vestes peste infectorum mundantur?

Denique Medicis in id vel maxime incumbendum, ut mali hujus contrahendi periculum imminuatur. Id vero obtinebitur, si canum, praesertim vagorum, numerus imminuatur: si canes per opificii rationes necessarii includantur, catenis alligentur: si, quod admodum optandum, ut equis mordacibus, ita canibus in plateam prodeuntibus capistrum mordendi demens libertatem applicetur.

A vermis sub lingua haerentis exsectione, quae in Borussia per legem quondam fuit praecepta, nil exspectandum, cum pro verme non praesente fibrae quaedam musculares exscindantur. Dictae Borussiae legi non absimilis lex est in marchionatu Badensi, aliud licet circa objectum, olim lata, qua pro variolis eliminandis inculcabatur obstetricibus, ut funiculum um-

bilicalem recens natarum probe emulctum sale conspergerent, donec lethalis hinc inde nata inflammatio eam abrogari fecisset.

Genus VIII.

Hypochondriasis, Hysterismus.

Juxta Zimmermann *über Erfahrung* (de experientia), hypochondriasis, ac hysterismus tertiam morborum partem efficiunt, qui homines doctissimos, optimos corripientes plurimum molestiae tum affectis, tum familiae, atque Medico inferunt.

Duos hos morbos, quod pro eodem habeat, unico Frank tractatu complectitur; nam et causae, et symptomata conspirant, quae vero differunt, aut ab organis sexualibus, aut a diversa irritabilitate pendent; sic in foeminis irritabilioribus frequens convulsio, et genitalium internarum affectio. Qua in re Stahlium, Sellium, Whyttiumque sequitur: consentientem vero habet Sprengelium *in Pathologie, Band III*, §. 598 (in Pathologia, Tom. III, §. 598.

Hildebrand in Hufelands *Journal der pracktischen Heilkunde, Band II, seite* 33 (in Hufelandi practicae curandi scientiae ephemeride, Tom. II, pag. 33) distinguendos hos morbos putat, quod hypochondriasis dyspe-

psia emineat; hysterismus mira systematis nervosi mobilitate. Saepissime quidem verum est utrumque; at dyspepsia absque hypochondriasi incedere potest, et major systematis nervosi mobilitas nec in viris semper deest, nam et hi ad collum interdum stringuntur etc.

Cullen quoque hos morbos distinguit, et ad dyspepsiam revocat, cujus symptomata sunt anorexia, nausea, vomitus, cardialgia, gastrodynia, abdominis inflatio, ructus, ruminatio, alvus fere adstricta. Hypochondriasis ipsi est: dyspepsia cum languore, moestitia, et metu, ex causis non aequis in temperamento melancholico. Hysterismi characteres ab illo statuuntur: murmura ventris, sensus globi in abdomine se volventis, ad ventriculum, ac fauces adscendentis, ibique strangulantis, sopor, convulsio, urina limpida, multa; animus sponte varius, mutabilis.

Frank definitur: morbus totius systematis maxime nervosi, ac viscerum abdominalium, aut et partium genitalium internarum proteiformis, chronicus, inconstans, cum anxia malorum etiam minorum sensatione, futurorum apprehensione justo majore, propriae valetudinis studio inexplebili, et fiducia in quovis opem certam spondente, promptiore quidem, sed admodum volubili.

Morbus totius systematis; nam certe sola hy-

pochondria non laborant, nec hepatis, aut lienis obstructio ubique occurrit, ut hypochondriasis vocabulum innuere videtur, cui *neuropathiae* nomen substituendum MORGAGNIUS proposuit. At et hoc nomen non satis convenit, plures enim neuropathiae existunt.

Viscerum abdominalium; in abdomine magnae sane turbae sunt, dolor, flatulentia, borborygmi etc.

Partium genitalium internarum; quae in foeminis vel maxime afficiuntur, unde dolores uterini, mensium anomaliae etc.

Proteiformis; nam omnes fere morbos simulat, modo caput, mox pectus etc. afficiens.

Chronicus; qualis plerumque est, licet subito quosdam corripiat, breveque post tempus dimittat. Anno 1796 virum 34 annorum FRANK vidit hypochondriacum, melancholicum brevi tempore factum, aërem eructantem, ad collum constrictiones experientem etc., malo per 14 dies durante. Laborare vero coepit, ubi vinum in glacie asservatum bibisset. An vino huic venenati quid infuit?

Inconstans: hilares, laetique interdum conspiciuntur hypochondriaci, sed in pristinam mox relabuntur tristitiam etc.; unde ad vesanias accedere malum videri potest.

Cum anxia malorum sensatione etc., quae de-

lirii speciem sistere videtur. Singulis incommodis, alio momento, aliis angitur affectus, eaque exaggerat; subito foramen in ventriculo habet, de quo prius ne conquestus quidem fuit etc. Hypochondriacorum de statu suo ad Medicos litterae vix non certo cognoscuntur per multiplicem lituram, cum verbum vix ullum satis placeat ad mala sua declaranda. Sic ubi dolorem capitis accusarunt, ei quasi dolorem mox subsistunt; huic vero ipsi sensationem ingratam, obnubilationem etc. Dein et hoc habent, ut nulla ratione de mali, quo laborare sibi videntur, aut levitate, aut vanitate persuaderi possint.

Vidit Frank hypochondriacum, qui non excedens in venere tabe dorsali laborare sibi videbatur, quod in urinis sedimentosis, ut ipse quidem putabat, semen esset, nec per annum persuaderi potuit, quod in urinis esset, mucum esse ex leviori vesicae malo natum. Tandem resipiscens hydrope universali se non ita post correptum existimabat, pedesque graciles, singulis licet contradicentibus, pro tumidis ostendebat. Aliquot post septimanas ab hoc errore liberatus denuo in tabem dorsalem sese putabat conjectum.

Valetudinis studio inexplebili; quidquid mali percipientes pulsus sibi tangunt, qui, quod haud mirandum, inter anxiam hanc attentio-

nem inordinati non raro redduntur; Medicis de se discursus agunt, per horas Medicos angunt de malis suis disserentes, libros medicos legunt, magisque confunduntur, quocunque, quem legerint, se morbo laborare putantes. Quam facile hypochondriaci confundantur, casus sequens docere potest. Conjurarunt quondam cum Frank, medico vix facto, sodales alii ad angendum medicinae candidatum hypochondriacum. Hunc igitur vix ingressum, salute data et accepta, quidam, ut fieri solet, de valetudine interrogat, acceptoque responso, eum bene habere, colorem faciei etc. aliquantum vituperat. Minus illico hypochondriacus valet. Accedens jam alius de appetitu perconctatur; minus laudabilem, quem bonum semper noverant, aeger accusat. Illico abstinentiam a carnibus etc. tertius suadet. Cordis jam palpitationem miser experitur. Jam quidam, ne decumbere cunctetur, proposuit. Domum deportari se curat. Male falsi ad vesperam accedentes eum inveniunt decumbentem libris bene multis circumdatum, ex quibus expiscari morbum suum satagebat. Illi condolere, inter se jocari, pocula vacuare. Subodoratus tandem fraudem surgit, atque cum sodalibus ad mensam se reficit.

Fiducia admodum volubili; saepissime mutant Medicum pridie adhuc laudatum; mox re-

medium, a quo prima vice assumpto quam optime habebant, nimis calefacit, alvum siccat etc.; purgantia vel maxime expetunt, ut alvo libera gaudeant, a qua levamen percipiunt, sed saepe nonnisi transitorium.

Symptomata sunt: capitis quaedam affectio, obnubilatio, ingrata sensatio, vertigo caduca, dolor, hemicrania, clavus *hystericus* dictus, frigus fugax verticem capitis etc. occupans, glaciei impositae sensum excitans, calore nullo admoto superandum, saepe calores fugaces, maxime faciei, genae alterutrius etc. praesertim in foeminis.

Organorum sensoriorum aucta fere sensibilitas: aurium susurrus, tinnitus: macularum, scintillarum oculis obvolitantium sensus: transitoria visus per nebulam velut praetensam obscuratio: affectio amaurotica absque vitio conspiciendo etc.

Mentis turbata conditio post somnum vel maxime, aut sub mali exasperatione: tristitia, morositas, animi dejectio, anxietas velut ex criminis patrati conscientia oriunda: ingratorum recoctio: diffidentia: proclivitas in lacrymas, risumque sine nota causa saepe sat cito alternantes: laborum aversatio, vel eorumdem ferendorum impotentia, licet ingenium, judiciumque acre, imaginatio vivida sit: solitudinis amor:

monachi carnibus abstinentes eidem magis subjacent.

Humorum jactura per nimium mensium, lochiorum, haemorrhoidum fluxum, venae sectionis abusum, per fluorem album, venerem nimiam, praematuram, onaniam, per quam frequentius ad *autochiriam* via sternitur: per sudores sub aestate calidiore profusos, unde per aestatem anni 1802 calidissimam sat frequens fuit: per diarrhoeas largas, diuturnas, sive spontaneas, sive purgantibus inductas. Ex quo tempore methodus evacuans coli coepit, hypochondriacorum, hystericarumque numerus non parum est auctus; quemadmodum auctus est per latius patentem literarum culturam.

Morbi validi exanthlati, si convalescentia negligitur.

Vita lauta, opulenta, spirituosorum abusus, ex quo, contracta debilitate indirecta, potatores saepe laborant. Accusata est materia atrabilaria, ex qua vapores ad caput adscendunt. Hoc licet ridiculum sit, interdum tamen ex diaetae, digestionisque vitiis saburrae, ac infarctus nasci possunt, quae licet malum non faciant, illud tamen exasperant.

Prognosis. Hypochondriasis, hysterismus ex labe haereditaria nata plurimum sunt timenda. In aetate quo juniore incepit malum, eo difficilioris sanationis est.

Evacuationes sanguineae, quo plures sunt factae, mucus intestinalis quo magis per purgantia est abrasus, eo difficilior cura tum ob jacturam humorum difficilius reparandam, tum quod intestina muco orbata stimulum aut ciborum, aut medicamentorum ferre vix valeant.

Ideis fixis, quae semper inhaeret, in maniam, et tabem plerumque transit.

Quae cum obstructione viscerum, infarctu vasorum haemorrhoidalium, indeque oriundo morbo nigro HIPPOCRATIS incedit, sanationis spem exiguam relinquit; per hunc enim mirum augetur debilitas, morsque ex tabe etc. metuenda. Morbis epidemicis rarius quidem corripiuntur hypochondriaci, atque hystericae; sed iisdem correpti aliis pejus habent, saepiusque succumbunt.

Multis vix non insanabile habetur malum. Quod quidem non tam per se videtur, quam quod aegrotantes plurimum mutabiles consiliis minus fere obediant, nec causas satis evitent, nec remedia ex ordine assumant. Saepius FRANK vidit sanatum. Ob sanationis difficultatem scandalum Medicorum hypochondriasis, atque hysterismus sunt compellata.

Cura

1. Palliativa est sub exacerbatione, paroxysmo adhibenda. In quo, cum nonnisi volatilia ferantur, servire potest:

Alvus plerumque tarda, sicca, caprilla, alias laxa, foetens, mucosa. Ab alvo respondente fere levantur, unde iterum patet, cur purgantibus hypochondriaci confidant; Frank tamen novit, qui post alvum excretam majorem debilitatem etc. accusarunt. Urinae sub aucto morbi sensu multae, albescentes, aquosae, citra hunc saepe magis tinctae, sedimentum lateritium, furfuraceum ponentes, ex quo per filtrationem etc. separato, ad sabula, ingeniose concludunt aegrotantes.

Major post somnum fatigatio, lassitudo matutina fere in omnibus observatur. Saepe sub accessione cordis palpitatio valida, sed transitoria. Morbo huic potissimum subjacent gracilioris structurae homines, irritabilitate majore, sive per labem haereditariam acquisita, sive serius contracta donati. Huc pertinent sedentarii, literati, artifices, opifices. Rarius robusti laborant, aut pueri, majori licet sensibilitate gaudeant, quam ipsae hystericae; saepe in juventute evolvi incipit.

Divisionem Frank non habet faciendam; nam de hypochondriasi hypersthenica, quam ipse saltem numquam conspexit, admodum dubitat. Plerisque fuit divisa in hypochondriasin *sine*, *cumve materia*: haec vero frequentior habita fuit, ut in infarctibus solvendis, atque elimi-

randis Medici potissimum occuparentur. At divisio haec tanti momenti vix videtur; datur quidem hypochondriasis cum infarctu viscerum abdominalium incedens, qui vero ab eadem cum hypochondriasi causa pendere censendus est, adeoque causam sistere nequit, sed effectum.

Causae in id omnes conspirant, ut debilitatem inducant, nonnumquam indirectam, plerumque vero directam.

Huc vel maxime pertinent: educatio mollior, delicatula, vita sedentaria, aurae liberioris diuturna fuga. Unde puellae fabularum romanensium lectione etc. impallescentes, atque literati cubiculo suo vix excedentes, saepe laborant, praesertim si errores in diaeta simul commiserint.

Improba mentis exercitatio per studia improba, severa, ingrata, idem argumentum tractantia, de nocte culta. Unde iterum literati saepius laborant. Huc item somni privatio, noctibus inter choreas, comessationes etc. transactis.

Animi pathemata: amor praematurus vita molli, lauta, fabularum romanensium lectione etc. accensus: moeror ex amore infelici, vita coelibi, miseria etc. oriundus, unde vel apud ruricolas duriores interdum occurrit fanatismus. Ex cibi nutrientis defectu non raro hypochondriasis. Post jejunia protracta vix non inevitabilis,

hominum, animique distracti fuga: sub ipsa praesertim affectione aëris velut horror; quidam enim non solum fenestras cubiculi nunquam aperiunt, sed rimas etiam studiose obturant: alii cubiculum, vel urbem, Fontanae exemplo, sine anxietate, et velut nostalgici relinquere non possunt: quidam mortis idea delectantur, quam ad tempus fixum sibi praedicunt. An non expedit die mortis ab aegrotante sibi constituta somnum per opium eidem inducere, ut postridie evigilans, cognita praedictionis falsitate, ab hoc errore fors resipiscat? Morositas, melancholia etc. matutina plerumque durant, donec alvus fuerit soluta. Quare Cardinalem Mazarinum quidquam rogaturus nemo mane accessit, nisi de alvo jam reddita per cubicularium certior esset factus.

Constrictio spastica oesophagi etc., unde deglutitio per horas impeditur. De dyspepsia, vitiata digestione, interdum intra 24 horas vix absolvenda, licet appetant, multae fere querelae. Digestionis tempore pejus plerique habent, mirum anguntur, flatibus torquentur, pyrosin experiuntur, acidum eructant; epigastrii, hypochondriorum inflatio, tensio cum rubore faciei urget, ructuum explodendorum conatus fere perpetuus, continui item borborygmi praesertim in foeminis. Per ructuum explodendorum studium

id hypocondriaci tandem assequuntur, ut aërem fere continuo cum sonitu reddant, licet, referente Carolo Friderico HOFFMANNO, melius habeant, si ructus represserint. Borborygmi ranarum coaxum, aut aliorum animalium vocem non raro aemulantur, nati ab aëre, qui in coarctato quodam intestinorum loco conclusus in vicinum ampliorem cum impetu transprimitur. Ejusmodi borborygmi, quo tempore hystericae habitae sunt daemoniacae, pro daemonis voce accipiebantur. Digestionis incommoda post fercula multa farinacea, pinguia, acida, leguminosa etc. assumpta vel maxime premunt. Quidam tamen cibos crudiores, brassicam fermentatam, carnes fumo induratas, etc. melius perferunt, quam teneriores. Multi sane per cibos certos laeduntur, quin ratio appareat, cum sat facilis subactionis videantur; dulcibus, saccharo ita interdum offenduntur hystericae, ut in paroxysmum conjiciantur.

De pituita faucium ex capite, sinubus scilicet sphoenoidalibus descendente multae quoque sunt querelae: hinc screatio, sputatio fere perpetua horis praesertim matutinis. Lingua plus minus muco est obducta, quam aegroti semper examinantes intestina quoque sic putant affecta. Unde intelligitur, cur purgantibus adeo inhient, praesertim si mucum ano reddiderint.

℞. Aquae melissae unc. vj.
Liquoris cornu cervi scr. j.
Tincturae castorei.
Aetheris vitrioli aa. dr. ss.

Capiatur quavis dimidia, integra hora cochlear j, donec paroxysmo sopito ad indicationem ob hunc ipsum repositum redire liceat.

Assa foetida, liquor cornu cervi, tinctura castorei, si irritabilitati fuerint accommodata, prae aliis volatilibus foeminis potissimum conducunt.

2. Radicalis: haec vero in causarum ablatione, ac in emendanda debilitate versari debet. Ad hoc vero utitur,

A. regimine diaetetico, a quo quidem plus expectandum, quam a remediis, per quae, nisi debita vivendi ratio accesserit, sanitas vix obtinebitur.

Motus hinc, et quietis ratio perquam diligenter est habenda. Motus si diu fuerit neglectus, et aeger fors gressus facere vix possit, caute est instituendus, incipiendo a navigatione, equitatione, quae praeter illud, quod benigne agitet, attentionem simul occupat, eamque ab ideis ingratis detrahit: vectione in curru, quae magis prodest, si currum aeger dirigat: peregrinationes ad thermas dissitas etc., qua tum

salutaris motus, tum grata animi distractio impetratur.

Somnus nec sit justo protractior, 8 horas non excedens, nec etiam debito parcior, aut nocte male neglectus interdiu capiendus; utroque enim modo debilitas inducitur.

Animi pathemata vitanda, mens, quantum fieri potest, obsequio, persuasione, exhilaratione componenda. Ex quo sanationis difficultas satis patet, si ex curis mordacibus, egestate etc. non vincenda pendeat malum. Vide Gaubii *tractatum de regimine mentis, quod Medicorum est.* - Gattenhofii *dissertationem de hypochondriasi*, quae in Frank *opusculorum delectu* habetur. Fracassini, qui licet theoriae mechanicae, ac humorali plus aequo indulgeat, bona tamen non pauca habet. Animus distrahitur, exhilaratur gratis inter amicos caros confabulationibus, spectaculis jucundis, concentu musico, rusticatione etc. Tenendum vero, concentibus musicis, quibusdam saltem melodiis mollioribus, querulis nonnullos offendi; hystericae quaedam per gravissimos, dulcissimosque harmoniae sonos in animi deliquium cadunt, aut spasmis etc. corripiuntur. Ceterum confidentiam aegrotantis promeruisse curam mirum quantum adjuvat. Hanc vero Medicus impetrabit, si querelas, malis sat diris interdum expressas, non

illam virtutem habeat, qua alvum movet; sed extracto aquoso fere utitur, quod minus resinae stimulantis continet, atque eo cum moderamine exhibet, ut nonnisi semel quotidie, vel alternis diebus alvum ducat.

R. Extr. amaricantis dr. ij.
-- rad. valer. sylv.
-- aloës aquosi aa. dr. j.
Pulveris castorei dr. ss. m. f. cum
Syr. s. q. pilulae gr. iij, capiantur bis, ter de die n.° 3, 5.

Massa pilularum Ruffi minus tuto adhibetur, cum praeter aloën drastica quaedam contineat. Extractum valerianae, aut chamomillae cum partibus volatilibus per praeparationem orbari necesse sit, rarius Frank praescribere solet.

Dictis his blandioribus ubi diutius pugnatum est, ad fortiora, scilicet ad gummi ferulacea, assam foetidam deveniendum.

R. Extracti amaric. dr. ij.
Gummi galbani
Assae foetidae aa. scr. ij, ad dr. j.
Pulv. rad. valer. sylv. scr. j, ad dr. ss. f. cum
Tincturae succini, vel
Syrupi s. q. pilulae gr. iij etc.

De marte ulterius cogitandum, de aquis mar-

tialibus, Spadanis, Pyrmontanis, nisi per alvum manant, aut ob principium carbonicum aegrotantes, adhuc sensibiliores velut in ebrietatem conjiciantur. Nunc item extractum martis pomatum cum amaris unitum exhiberi potest. Denique vina medicata bis, ter de die ad unc. j exhiberi possunt. Huc pertinet infusum corticis vinosum, qui cum aliis amaris in vino rhenano, hispanico per aliquot dies maceratur, agitando hinc inde miscelam.

Limatura martis dari item potest in vino medicato.

R. Limat. mart. non rubiginosi unc. ss.
Cort. cinnamomi a dr. j, ad j ss., infunde
Vini rhenani libr. j ss., ad ij.
Stent in infusione frigida per 48 horas,
Colatura exhibeatur etc.

Monendum vero, aegrotantes hos vix perferre medicamenta ventriculo jejuno, utpote sensibiliori, assumpta. Hinc illa nec mane assumant, nisi post horam ab ingesto jentaculo, nec interdiu, ubi cibos jam diutius non ingesserunt.

Juvat hic autem quaedam monere circa vini usum, quod ex generosiorum etiam ordine largius nonnulli concedunt, qui et in eo fere peccant, quod ad digestionem promovendam

Sub majori sensibilitate, ubi nonnisi volatilia mitiora conveniunt, exhiberi item potest aquae naphae cochlear parvum ex frigidae cyatho ter, quater de die hauriendum. Ad volatilia item pertinet tinctura Bestucheffii, quae a guttis x, ad xl bis, ter exhiberi potest; tinctura Whyttii, Auctori multum laudata, quam cortex cum aromatibus ingreditur; elixir viscerale dispensatorii Viennensis.

Ubi tanta non fuerit sensibilitas, digestionis laesae imprimis habenda est ratio per amara, decoctum quassiae, infusum summitatum centaurii minoris cum aqua naphae per aliquot septimanas exhibita. Ad corticis infusum frigidum jam transire licet. Post dies aliquot ad corticis decoctum devenire conceditur, a quo maturius exhibito alvi obstipatio, aliaque succedunt symptomata; addita quassia facilius fere perfertur.

R. Cort. peruv. selecti unc. ss.
Rasurae ligni quassiae dr. j. coque cum
Aquae communis s. q. per 1|2 horam;
Colaturae unc. x, adde
Syr. cort. aurantior., unc. ss., nisi offensio a dulcibus percipienda eum omittendum fors suadeat.

Moschum, nisi fors odor inimicus, cum amaris non raro Frank jungit.

℞. Extr. ligni quassiae, vel
-- amaricantis dr. ij.
Pulv. moschi optimi scr. j, fiant pilulae gr. iij. Capiantur ter n.° 5, 7, superpoto infuso trifolii fibrini, aut centaurii minoris.

Castoreum prae moscho quibusdam conducit, aut in pulvere exhibitum, aut pilulis ad dr. j. additum; illius item tinctura cum aquis destillatis exhiberi potest.

Amaris interdum addenda, quae alvum respondere faciant, donec sponte respondeat. Nam licet nimia per alvum evacuatio semper laedat, vix tamen quidquam medicamenta prosunt roborantia, si alvus omnino sit suppressa. Ad alvum aperiendam Stahl, et Fridericus Hoffmannus aloë sunt usi, quam et pilulae Becherii continent. Ad fluxum quidem haemorrhoidalem disponere dicitur, quod tamen haud magis facit, quam reliqua purgantia intemperantius exhibita, quae pariter ad intestina sanguinem magis alliciunt, sicque vasorum haemorrhoidalium majorem repletionem, turgorem inducunt. Quare Frank, nisi majori sensibilitate interdicatur, aloën non raro adhibet, cui par remedium aliud vix nobis concessum esse putat, cum praeter amaritiem stimulantem simul

spreverit, aut riserit; sed cum attentione, animique participis indiciis exceperit, consiliis illius licet minus sanis, *kapritzen* (inventis) si fieri possit, satisfacturus. Hinc et medicamenta aut cum similibus, aut saltem quoad formam saepius sunt commutanda, quo non facto illa aut nauseare aegrotus incipiet, aut Medico diffidere. An hypochondriaci citius, quam alii, remediis assuescunt, opem ab iisdem non amplius habituri?

Literarum studiis vix non penitus valedicendum. Quod cum vix fieri possit ab iis, qui ipsas ad panem lucrandum, ob muneris rationem tractare tenentur, sanationis difficultas iterum patet. Vel maxime vero una cum pulsus, linguae etc. exploratione librorum medicorum lectio erit interdicenda, quibus non parum anguntur, confunduntur.

Ructus adscendentes aeger reprimat, ne motus peristalticus pervertatur.

Ingluviem, crapulam vitet.

Cum alvi obstructionem plerumque omnes aegri ferant, certa quadam hora, licet reddendi necessitas non adsit, pro ea reddenda aegrotus desideat; hac enim ratione post aliquot dies melius saepe solvitur, quam per quaevis medicamenta.

Transpirationi cutaneae inserviendum. A quo

tempore levius vestitae foeminae incedunt, hysterismo longe magis subjacent.

Abdomen potissimum, ac pedes a refrigerio praeserventur; hoc enim admisso, dolores abdominis, spasmi nascuntur. Abdomen circumducta fascia egregie defenditur. An non illius frictione utendum, et ad digestionem, alvique solutionem facilitandam, et ad stases fors praesentes expediendas?

Sed in prima jam aetate praeveniendum est malum per saniorem educandi rationem, vitando mollitiem, vitam nimis sedentariam, lectione impallescentem etc., iniquiorem literarum tractationem, per quam alioquin fructus vix obtinetur, cum qui spem plurimam ab initio dederunt, severiora tractanctes studia parum fere praestent, vitando matrimonium, veneremque praematuram; vide Frank *politiam medicam*.

Hisce rite ordinatis cogitandum

B. de remediis debilitati accommodatis.

a) Directae, quae longe frequentissima est, et cum tanta interdum sensibilitate incedit, ut praeter aquam frigidam vix quidquam perferant aegrotantes; atque hoc in casu elixir acidum Halleri frigida dilutum per 8, 10 dies tentandum, quod optime fere conducit, quibus calores fugitivi sunt magna cum pulsuum irritatione; pallidis longe minus convenit.

paullo ante prandium assumendum praecipiant, non satis attendentes tum ad irritabilitatem, tum ad consuetudinem. Hoc sane pacto aegrotus caloribus etc. vexari, aut in debilitatem indirectam conjici potest. Vitanda fere sunt vina potentiora, spiritu vini impraegnata, atque acescentia, illa ob irritationem, quam inducere justo majorem valent, haec vero, quod saepe acescant, quid quod singula fere vina corruptionem acidam experiantur, ita ut digeri minus videantur. Melius fere vina rubra conducunt, Burgundicum, Burdigalense, Melnicense, Budense etc.

Balnea tepida, thermalia, caloris gradu sensibilitate attemperato, in sananda hypochondriasi atque hysteria usum certe praecipuum habent.

Alvus diutius non respondens, ingesto hinc inde clysmate emolliente, aut cum infuso florum chamomillae parato obsequiosa est reddenda. Monendum hic videtur circa clysteres viscerales, quos Kempsius, viscerum infarctus fere adesse putans, ex saturato taraxaci etc. decocto cum infuso millefolio, aut marrubio albo, et sale medio conflatos ad parvas doses saepius per diem injecit. Frank quidem fructum ab iis non habuit; prodesse tamen posse concedit, si infarctus adfuerint, quemadmodum stimulo suo, praesertim diutius continuati, noxam inferre va-

lent, dum intestina nimis irritando secretionem morbosam, et diarrhoeam debilitantem excitant. Atque per hanc diarrhoeam evacuata materia mucosa, polyposa, pro infarctu praesente, solvique incipiente Medico, non sine aegrotantis periculo, imponere potest. Etenim materiam hanc hac ratione eliminatam ipsius methodi non raro productum fuisse vel ex eo patet, quod sub dysenteriis gravioribus sat saepe compareat.

Si post disparentem impetiginem natum sit malum, ulcus artificiale per setaceum, corticem mezereum etc. est excitandum, cavendo a nimia suppuratione, debilitas ne major inducatur.

Novit Frank sacerdotem 80 annorum, qui circa 40 aetatis annum hypochondriacus factus de ventre maxime querebatur, atque vertigine caduca, ita ut paroeciae valedicere cogeretur. Efflorescente post hac herpete bene habuit: eo vero disparente, pristino mox malo corripiebatur; quae sanitatis cum hypochondriasi alternatio pro herpetis ad cutem aut praesentia, aut absentia saepius per reliquam vitam comparuit.

Si natum post ulcus antiquum exsiccatum, arte aut hoc ipsum est reducendum, aut alio in loco aliud substituendum. Licet mali sedes non in solo abdomine sit, maximae tamen in illo turbae contingunt ex spasmo, hepatis, lie-

nis obstructione, venarum intestinorum varicosarum infarctu etc. pendere possunt, quae singula, detecta mali causa, sua methodo sunt impugnanda.

b) Ex debilitate indirecta in helluonibus, potatoribus si fuerit malum, majoribus mox stimulis aggrediendum.

Genus IX.

Tussis convulsiva Willisii;

Pertussis Sydenhamii, Huxhamii, Cullenii.

Tussis ferina, canina, asinina aliorum;

febris amphimerina, tussiculosa quorumdam;

Keuchhusten (tussis ferina), *krampfhusten* (tussis canina), *blauhusten* (tussis asinina);

nomine a colore faciei sub insultu livido desumpto.

Morbus hic popularis, difficilis sanationis, multisque funestus, ideoque summa attentione dignus, antiquis videtur fuisse incognitus, licet nonnumquam regnasse sit censendus. An minus tractarunt morbos infantiles, quorum mentio vel apud Hippocratem vix occurrit.

Interdum per annos non conspectus hic morbus subito caput extollit, provincias integras epidemice pervagatur, nec intactum fere relinquit morbo nondum defunctum, cujus familiae membrum semel corripuit ad aedes vicinas non ita post propagandus. Anno 1414 atrox per

Galliam regnavit, multis lethalis; anno 1570 ibidem et infantes, et adultos, teste VALERIOLA corripuit; BALLONIUS, inter morbos anno 1578 epidemice regnantes hanc item tussim recenset, tum infantibus, tum adultis infestam.

Verno utplurimum tempore regnum adit, ad seram usque aestatem, vel ad autumnum etiam dominium exercens, interdum et hieme nascitur. Viennae hoc anno regnat. Morbus hic fere negligitur, quod ad 40 circiter dies cum, et sine auxilio medico excurrere credatur. At neglectus per menses bene multos durare potest.

CULLENIO: pertussis, est tussis convulsiva, strangulans, contagiosa, inspiratione sonora, iterata, saepe cum vomitu. De indole, quam et GIRTANNER *über die Krankeiten der Kinder* (de morbis infantium) defendit, licet fors vera, FRANK, et SPRENGEL dubitant, utpote non demonstrata.

FRANK definitur: tussis violenta, plerumque epidemica, infantes potissimum, rarius adultos, atque vix unam ultra vicem in vita invadens, tunc vero per accessus convulsivos cum inspiratione in longum protracta, sonora, acuta, vocem asininam imitante, fere strangulans, vomitum saepe movens, et maxime rebellis.

Tussis violenta, cum qua quoad vehementiam conferri nulla alia potest.

Epidemica, sporadicam FRANK saltem nullam conspexit.

Infantes invadens, inter 3, 10 aetatis fere annum, lactantes rarius prehendit.

Rarius adultos, interdum tamen et hos invadit secundum HUXHAMUM, *operum medicorum* pag. 300, secundum STOLLIUM *rationis medendi* Vol. II, pag. 164, secundum BURSERIUM, *institutionum medico-practicarum*, Vol. IV, §. 4, pag. 3, atque secundum FRANK.

Unam ultra vicem vix affligens; ARMSTRONG quidem in opere UNTERWODII, *de morbis infantilibus* 4, 5 vicibus idem subjectum corripi posse asserit, de quo tamen cum GIRTANNERO FRANK dubitat, experientia sua non pauca doctus. An alia tussi fortiori Auctor est deceptus? An semper adfuit inspiratio protracta etc., quae characteristicum tussis convulsivae signum constituit?

Vocem asininam imitante, cum illa tamen differentia, quod asinus vocem suam sub exspiratione formet, dum in tussi convulsiva sub inspiratione formatur. Scilicet, corripiente paroxysmo, exspiratio fit inter breves, sed continuos succussus, qui aëris inspirationem impedientes eo usque urgent, donec aër vix non omnis e pulmone sit expulsus, cujus portio in respiratione communi semper remanet: jamvero aegrotus instante suffocatione aërem cum impetu haurit, qui dum per glottidem, quam constrictam miser

percipit, vi magna urgetur, sonum istum acutum edit. Sonum sub tussi convulsiva observandum cum voce galli cantantis quidam compararunt; quibus vero Frank non adsentit; cum sonus hic potius in cynanche polyposa observetur.

Symptomata:

1. Stadii. Initium pertussis sumens a tussi catarrhali vix differt; obtusus enim est capitis dolor, coryza, sternutatio, oculi lacrymantes, facies rubra, vox rauca, tussis frequens, sicca, vel seri quidquam efferens, consuetis in catarrhali remediis non mitiganda, sensim increscens; intervalla, quam catarrhalis, concedit majora, unde malum futurum suspicari licet, appetitus imminutus, somnus turbatus, languor, fatigatio sub motu, hinc inde febricula, quam Sydenhamio non visam, Frank conspexit. Atque sic malum per 2, 3 septimanas durat.

2. Stadii. Tussis nunc per intervalla ferox, convulsiva accedit, temporibus incertis citius tardius recurrens, de nocte potissimum corripiens, quam aliquot jam paroxysmos expertis nuntiant titillatio faucium, laryngis, pectoris; interdum pruritus frontis, dolor nuchae, oppressio ventriculi, summa spirandi difficultas, quae percipientes miseri ad parentes, custodes oculis dilatatis adcurrunt, aut proxima quaevis objecta correpta firmiter tenent hostem exspec-

taturi; quidam manum utramque collo admovent, alii anxii, inopesque consilii pedibus terram quatiunt, tussim jamjam erumpentem reprimere singuli conantur, quae vero nolentibus tandem erumpit, succussionibus multis intercisa, atque continuans, donec omni aëre pulmo fuerit vacuatus, et inspiratio frustra saepius tentata cum impetu, ac sono vocis asininae simili absolvatur. Durante vero sub summis anxietatibus tussi, mucus tenax naribus fluit: facies rubet, livet, lineamentis turbatur: oculi rubentes protuberant: non pectus solum, ut in catarrhali, spastice est affectum, sed universum corpus contremiscit: saepe sanguis ex naribus, auribus, oculis, pulmonibus, rupto probabiliter vasculo, prorumpit: ingesta revomuntur: alvus, et urina invitis, vel insciis secedunt: sudor per universum corpus erumpit, manus sudore madentes frigent. Atque ubi paroxysmus per unum, alterumve minutum sic duravit, solvitur muco tenaci, in fila ductili ex bronchiis educto, aut una cum ingestis per vomitum excusso. Interdum paroxysmo terminato velut asphycticus aeger corruit, atque per aliquot minuta haeret, ut nec Medicus vitam redituram praedicere possit, dum a parentibus inter scapulas percutitur etc.

Gregory in duobus infantibus insultum vidit

lipothymia terminatum, quin inspiratio sonora esset facta. Aeger ab insultu liberatus languet, pectoris dolorem, et spirandi difficultatem experitur, sed opinione citius ad ludum revertitur interruptum, aut cibum, potumque assumit. Qui paroxysmos frequentiores cum vomitu junctos experiuntur, vix non semper esuriunt cibis, et nutrimento semper privati. Atque paroxysmi modo sibi sat similes incedunt, modo alternis diebus, aut frequentiores sunt, aut validiores, unde *amphimerina tussiculosa* denominata, quae nunc ad febres intermittentes pertinens cortici cedit, modo non pertinens eidem pertinaciter refragatur. Stadium hoc, malo quoad paroxysmorum et numerum, et frequentiam quotidie aucto, per 15, 20 dies perdurat.

3. Stadii. Accessiones eadem quidem vehementia torquent, sed rarius accedunt, rarius item vomitus contingit. Commisso vero errore diaetetico, suscepto perfrigerio, perpesso animi pathemate, ira praesertim, mox recrudescit malum, paroxysmis tum intensitate, tum numero auctis, citius tamen plerumque quam prima vice mitigandis. Ex quo quidem, quantum systematis nervosi in hunc morbum sit imperium, satis patet. Atque sic universus morbus per 5, 6 septimanas, vel totidem etiam menses excurrit.

Plurimum certe interest rectam pertussis dia-

gnosin instituere, eamque a morbis affinibus, cynanche polyposa, et asthmate acuto MILLARI distinguere.

Distinguitur vero a cynanche polyposa:

a) Haec morbum acutum sistit, viresque magis prosternit, quam pertussis, quae chronica incedit.

b) Haec febre majore stipata continuo tenet: pertussis intervalla libera concedit.

c) In hac continuus, urens ad laryngem dolor: in pertussi nonnisi titillatio.

d) In hac vox clangosa, galli cantum referens, tussis magis continua, sed minus concutiens, quam in pertussi, in qua vox acuta est asininam aemulans.

Ab asthmate MILLARI distinguitur:

a) Citius hoc, quam pertussis decurrit.

b) Hoc sporadice, illa epidemice incedit.

c) Vox in hoc profunda velut virilis, in illa acuta etc.

d) Hoc tussi, et vomitu fere caret.

e) Hoc adulti vix laborant, quid quod ipsi infantes rarius hoc asthmate, quam pertussi corripiantur.

Divisionem FRANK non habet faciendam; pertussis enim semper videtur asthenica, cum volatilia prosint. Juxta SYDENHAMIUM quidem, et STHOLLIUM sthenicae interdum indolis esse videri

potest, cum emolumentum habuisse dicant a venae sectione, quam instituendam putant, si magnae in pulmonibus congestiones fuerint cum pectoris ardore, magnaque spirandi difficultate conjuncta. At venae sectioni, praesertim in morbis pulmonum, paullo magis uterque indulsit. Nec quivis pulmonum infarctus venae sectionem indicat; per debilitatem enim infarciri possunt in febribus asthenicis etc. Nec per sanitatem insecutam venae sectionis utilitas comprobatur, quae ut in febribus asthenicis, ita in pertussi excitantibus fors tribuenda venae sectioni mox subjunctis; quibus interdum damnum resarcitur per venae sectionem intempestivam inductum.

Causa in ventriculo a multis est quaesita, scilicet in saburra acri, vellicante emeticis, ac purgantibus expellenda. Hic igitur pertussis quasi stomachica tussis est. Rationes illorum sunt sequentes:

a) Oppressio ventriculi, amaror oris, vomitus mucosus spontaneus.

b) Tussis profunda velut ex ventre veniens.

c) Fructus emeticis interdum obtinendus.

d) Mucilaginosorum, oleosorum, quae in aliis tussis speciebus prosunt, in pertussi efficacia.

Contra opinionem hanc insurrexit Homé,

principiorum medicorum, libr. I, sect. V, dicens: omnem inter pertussim, aliasque tussis species differentiam in majori totius systematis irritabilitate cum majori ventriculi irritatione consistere, adeoque vomitum in pertussi symptomaticum esse. Symptomaticum item declarat BURSERIUS, *institutionum medico-practicarum*, libr. IV, atque emetica damnat, quod saepe noceant, nec, si profuerint, originem hujus tussis stomachicam comprobent.

Certe emeticorum actio non a sola pendet evacuatione, sed etiam stimulo nititur. Hinc si parum evacuaverint, prodesse possunt, praevalente vi stimulante; hinc explicandum videtur, cur in febribus asthenicis exhibita non adeo ubique noceant. Quare emeticorum usus in morbis sthenicis non adeo videtur commendandus, ac BRUNO quidem fecit.

Nec mucus sub finem insultus e pulmone, interdum ex ventriculo rejectus gastricam pertussim lenit; nam mucus hic plurimum ab illo differt, qui alias per emetica evacuatur; etenim tenacissimus est, in fila ductilis, ut secretionis morbosae productum esse omnino compareat. Mucilaginosa vero, oleosa nec in singulis tussibus prosunt, nec in omni pertussi nocent. FRANK in puella 6 annorum ex ira, et perfrigerio recidivam passa ab emulsione mucilagi-

nosa cum opio auxilium intra paucos dies conspexit.

Contagium subesse multi putant, quod vix non integras familias successive corripiat. Haec opinio sat probabilis per GIRTANNERI non refellitur objectionem, quod indoles contagiosa demonstrari per insitionem nequeat, quam ob rationem de contagiosa pestis natura vix ullus dubitat. Ipse vero GIRTANNER, si quid contagiosi in pertussi sit, id cum miasmate paludoso convenire putat, quod febris intermittentis more interdum incedat. At miasma paludosum minus apte contagium dicitur; dein cunctae intermittentes ex paludum effluviis originem certe non habent.

Virus pertussis cum contagio morbilloso aut idem esse, aut eidem affine CACCIALUPI putat. Huic opinioni, certe non absurdae, opponi tamen potest,

a) Altera vice morbillos non rarissime invadere; pertussim vero bis corripientem a FRANK saltem non esse conspectam.

b) Morbillis quidem tussim catarrhalem praeire, iisque evanescentibus remanere, ceterum vero morbum sistere acutum, pertussim chronicum.

c) Cum morbillis faucium saepius adesse phlogosin, in pertussi non observandam.

d) In morbillis cutis fieri desquamationem, quae nulla in pertussi esset.

Quae differentia non videtur explicanda per exanthematis in pertussi absentiam, cum post febrem scarlatinosam, efflorescentia super cutem licet non contigerit, non raro cutis desquametur.

Ab insectis pertussis causam LINNAEUS repetiit. FRANK eamdem pertussi causam subesse putat, quae tussibus aliis subest, sed majorem, magnamque inter pertussim, atque sic dictam *influentiam* esse affinitatem, nisi quod haec eumdem hominem saepius corripere possit. Quare nasci pertussim posse arbitratur ex refrigerio, labe arthritica etc.

Prognosis. Ex pertussi, horridum licet sistat aspectum, tanta plerumque vitae pericula, aut sanitatis detrimenta non sunt. Nec tamen omnino caret periculo; nam sub quibusdam epidemiis funera sat multa sternit. Vitae vero parcens tristes saepe effectus relinquit. Colorem quidem cachecticum, faciem tumidulam, languorem tractu temporis fere inducit. Nec rarissimae sunt herniae, pectoris, ac vasorum majorum vitia, dyspnoea, phthisis in dispositis, rachitidis evolutio, memoriae jactura, amaurosis, epilepsia, apoplexia ex turbata circulatione facile explicanda.

In sanitatem si abire recusat, sub stadio tertio febris continua nascitur asthenica, hydrope, aut tabe lethali terminanda.

In teneris praeterea, lactantibus suffocationis pericula, si non adfuerit, qui correptos elevet, digitoque ore immisso mucum tenacem auferat.

Dentitioni superveniens majora minatur pericula. An ob irritabilitatem tunc temporis majorem? Majora item pericula minantur, si variolis, morbillis, scarlatinae successerit.

Gravidam si corripuerit, abortus etc. multa sunt discrimina.

Cura ut rite fiat, mali indoles est examinanda; quae si fors fuerit

A. Hypersthenica, in pueris robustis, bene nutritis, cum pulsu pleno, vibrante juncto, methodo debilitante erit agendum. Sydenham, et Huxham variis in epidemiis venae sectionis necessitatem fuisse ostendunt, vel mali principio, vel in progressu, accedente aut peripneumonia, aut facta sanguinis in pulmone collectione. At ob quamvis sanguinis congestionem Frank indicatam non putat venae sectionem, quae ab illis ipsis Viris interdum praeter rationem instituta eo magis videri potest, quod praeter venae sectionem irritantia quoque adhibuerint.

B. Asthenica si fuerit, atque

a) more febris intermittentis incesserit, cum

exacerbatione diebus alternis notabiliore corticis decoctum exhibendum, nisi spirandi difficultas aucta, tussisque continua magis facta ab illo recedere jubeant. Nec tamen omnis exacerbatio alternis diebus facta intermittentem subesse mox loquitur, corticemque aut petit, aut perfert. Vide MURRAY, *programma de tempore corticis peruviani in tussi convulsiva exhibendi*, Goettingae 1776.

b) Continuae si tenuerit modum, erigentia indicantur debilitati accommodata, maxime volatilia.

Emetica bene multis placent. Ipecacuanham ad vomitum movendum laudat ASKOW, *actorum Hafniensium* Vol. I: oxymel squilliticum eodem fine METZGER. Facilius quidem, quam adulti, infantes (An ob majorem hepatis molem?) vomunt, ut videre est in lactantibus. At ob stimulum convenire nequeunt, si fors sthenica pertussis fuerit: in asthenica vero proderunt, si parum evacuaverint, ut vis stimulans praevaleat.

FRANK emetica vix praescribit in mali principio, sed in progressu, ubi aut primas vias aperte viderit oneratas, aut vomituritio frequens: vomitus spontaneus levans accesserit, aut stertor molestus pulmones muco obrutos docuerit; major vero pectoris dolor, tensio etc. non ad-

fuerit. Ultimo tamen in casu non tam ad vomitum ciendum movet, quam ad pulmones per concussionem ope vomitus excitatam liberandos. Exhibet vero aliquot ipecacuanhae grana, aut tartari emetici gr. j, ad ij soluta per cochlearia parva exhibet. Emeticorum vero refractae doses ab Armstrong, Unterwood, Fothergil, Letsom, Girtanner laudatae, in pertussi asthenica Frank videntur praeferendae. Dari bis, ter in die possunt vini antimonii Huxhami guttae ij, vel iij, nec curandum, si forte vomitus sequatur.

Sulphur auratum antimonii Frank praefert.

R. Sulph. aurat. antimonii gr. ij.
Sacchari albi scr. ij, fiat pulvis dividendus in iv partes aequales, capiat infans unius anni tres de die, puer 4 annorum gr. j pro dosi capere potest.

Purgantia repetita ex manna, cremore tartari etc. quidam laudant. Haec vero in pertussi nocere debent, utpote malo asthenico, quod duratione sua satis debilitat.

Conii maculati extractum ad dr. ij in aquae unc. viij solutum laudat Buttler *in Abhandlung vom Keuchusten, Stendal* 1782 (in Tussis ferinae Tractatu, Stendaliae 1782). Attamen plerumque sic praescribitur:

℞. Extracti cicutae gr. xv.
Aquae fontis,
-- melissae simplicis aa. unc. iv.
Syrupi -- unc. j.

Capiant parvuli ter, quater in die cochleare coffeanum, pueri 4, 5 annorum cochlear dimidium majus sumere possunt.

Secundum Armstrong, ac Unterwood, sed sine fructu, Frank adhibuit, sed adhibuit rarius, quod remedio hoc suspecto non indigeret, quodque aut nocuit, aut saltem non profuit juxta Letsom.

Tincturae cantharidum paucas guttas cum tinctura corticis, et laudano liquido unitas Letsom praescripsit. Auxilium inde se vidisse Armstrong putat. Frank delicatulis exhibere noluit remedium incertum, vias urinales magis irritans.

Flores zinci teneris ad tertiam, dimidiam grani partem: paullo adultioribus ad gr. j bis, ter de die dati laudantur a Quarin *in animadversionibus ad morbos chronicos*. Hos in pertussi Frank raro adhibuit, quod in aliis neurosibus auxilium inde vix habuisset.

Nicotianae extractum teneris ad sextam, quintam grani partem, pueris 6, 7 annorum ad gr. ss.

exhibitum nonnullis laudatur. A remedio hoc suspecto, vomitum sat facile movente nobis opus non esse FRANK censet.

Inter volatilia, quae potissimum indicantur, moschus vel maxime FRANK profuit, quem, malo jam aliquanto provectiore, cum sulphure aurato antimonii, et opio fere conjungit.

R. Moschi optimi gr. ij.
Sulph. aurati antim. gr. iij.
Opii puri gr. j.
Sacchari albi dr. j. m. f. pulvis, dividendus in 6 partes aequales, capiat puer 6 mensium tres de die, puero 4, 5 annorum eadem formula in pulvere 4, 3 dividi potest.

Assam foetidam, quae laudari post moschum meretur, ob ingratum saporem teneri fere repudiant.

Castoreum, valeriana potentiam aliis volatilibus sat similem exserunt.

Lichenis pyxidati decoctum FRANK non adhibuit; sed islandicum sub fine mali, ubi phthiseos metus fuit, saepe praescripsit.

Vesicantia multis laudata prodesse possunt in malo asthenico thoraci, vel inter scapulas scopo rubefaciente posita, si major sub insultu pectoris affectio fuerit.

Balnea tepida a GIRTANNERO etc. laudata, spernenda non sunt.

Scriptores, praeter citatos, et illos, qui in PLOUQUETI *initiis Bibliothecae practicae* habentur, sunt:

SCHRANZ, *Versuch einer allgemeinen Geschichte des Keuchhusten*, *Marburg*, 1791 (SCHRANZ, universalis historiae de tussi ferina experimentum, Marpurgi, 1791). - LINKE, *über den Keuchhusten* (LINKE, de tusse ferina). -- VOGLER *in* HUFELANDS *Journal der praktischen Arzneykunst*, *Band XI*, *stück I* (VOGLER in HUFELANDI practicae scientiae medicae Ephemeride, Tom. XI, part. I).

ORDO III.

DOLORES.

GENUS I.

DOLOR CAPITIS, CEPHALALGIA.

Quod sensationum sedes est cerebrum, ut multis malis, ita dolori saepe subjacet ob majorem cordis viciniam, ob varia colli vitia, ob calvariae laesioni multiplici expositionem, ob vasorum suorum indolem; nam sine valvulis venae incedunt, in sinus majores abeunt, arteriae vero tunicae musculari vix non destitutae debiliores sunt; hinc facilis utrobique dilatatio, ob consensum cum imo ventre, cum ventriculo, visceribus obstructis.

Tenendum hic est, inter cranium externum, ac internum communionem obtinere tum pericranii, ac durae matris ope, tum arteriarum, venarumque auxilio.

Veteres cephalalgiae varia dederunt nomina a forma mali, aut sede desumpta.

Cephalaeam, insignem capitis dolorem dixerunt.

Hemicraniam dixerunt dolorem dimidiam capitis partem ex alterutro latere occupantem.

Ovum capitis dolorem appellarunt os occipitis ad monetae imperialis magnitudinem vexantem.

Clavum, hystericis, ac hypochondriacis familiarem, nuncuparunt dolorem in minori capitis parte cum atrocia saevientem.

A sensatione item, quam variam excitat, varias apud Veteres denominationes traxit: *pungens* est dicta, *dilacerans*, *terebrans*, *urens*, *frigoris sensum excitans*, *pulsans*, *constringens velut convulsiva*, *fixa*, *vaga*, *osteocopa*, *extra*, *intra calvariam sita*, *sinum frontalem*, *sphoenoidalem occupans*.

Circa cephalalgiam consulenda sunt:

Stahl, *dissertatio tradens cephalalgiae therapiam*, Erfurti 1732. - Loeber, *dissertatio sistens hemicraniae aetiologiam*, Viennae 1786. -- Ponty, *dissertatio de hemicrania*, Halae Magdeburgicae 1738. - Junker, *et* Oppermann, *dissertatio de hemicrania horologica*, ibidem 1747. - Fortys, *vom halbseitigen kopfweh in* Ackermanns *magazin für aerzte*, *seite* 1 (Fortys, de hemicrania in Ackermanni pro Medicis promptuario, pag. 1).

Cephalalgia plerisque dividitur:

A. Ratione sedis causarum,

a) In *idiopathicam*, cujus causa ad ipsum caput residet; residere vero potest, vel in ipso cranii cavo, vel in superficie externa, scilicet in cute, galericulo aponeurotico per musculum frontalem, et occipitalem confecto, in pericranio, ossibusve cranii.

b) In *symptomaticam*, cujus causa, in parte a capite remota, in ventriculo residet.

B. Ratione decursus,

a) in *acutam*; *b*) in *chronicam*.

C. Ratione temporis, quo corripit,

a) in *diurnam*; *b*) in *nocturnam*.

Frank vero dividitur in eam,

1. Quae vitio locali originem debet aut in capite, aut in parte remota haerenti.

2. Quae ut symptoma ex totius systematis culpa pendet aut sthenica, aut asthenica.

Tenenda vero et illa differentia, quae modo cum remissione quidem, continuo tamen vexat; alias vero perfecte intermittens periodice revertitur, unde febris intermittens cephalica exsurgit.

Symptomata mali fortioris sunt: tensionis, caloris, aut frigoris in capite sensus: vertigo: faciei rubor: oculorum splendor: protuberantia, retractio: lacrymarum calidissimarum fluxus: decubitus in alterutrum latus interdum impeditus: dentium item, auriumque dolor, interdum et vomitus, ventriculo in consensum tracto;

capitis enim, ac ventriculi affectiones in se influunt.

Causae I. Locales sunt, quae resident

A. ad ipsum caput, et quidem

1. intra cranium; huc pertinet

a) Dilatatio vasorum capitis, tum arteriosorum, tum venosorum, quam in calvaria illorum, qui cephalaeam, aut hemicraniam quondam erant perpessi, saepissime vidit Walther Berolinensis, *de apoplexia, et hydrope*, atque Morgagnius, epistola I. num. 17 describit.

Dilatationem vasorum encephali procurant quaecumque sanguinem ad caput urgent, aut refluere impediunt. Huc insolatio apud messores, milites, peregrinantes, galeis metallicis praesertim instructos: calor nimius fornacum: fumus carbonum: odores suaveolentes: largior spirituosorum usus: somnus nimius: pedum refrigerium: nimia colli strictura, venas jugulares in canibus ligatas mors apoplectica est secuta: aneurysma carotidis externae: tumores, struma, bronchocele, circa venas jugulares positi: capitis sub studiis, opificiis quibusdam, ut in illis, qui forfices acuunt, continua inclinatio: nimia mentis exercitatio, sub qua calorem frontis experimur ob auctum sanguinis affluxum. Huc animi pathemata, praesertim ira, faciem rubere, calere faciens, sub qua vasa tum externa, tum interna rupta sunt inventa.

Interdum causa sanguinis in capite congesti ad partem remotam haeret, v. gr. ad viscera ventris obstructa, ad ventriculum nimis repletum, ut turgor, rubor faciei post prandium lautius assumptum docet.

b) Arteriarum ossefactio, unde iterum circulationis impedimentum. Post diram hemicraniam carotidem internam osseam vidit Willis *in cerebri anatome*, cap. 7.

Cerebri, meningum inflammatio, abscessus, cranii interni caries, exostosis.

Exostosin ut hemicraniae causam habet Morgagnius, epistola I, num. 16; habet Loeber in dissertatione citata. Huc miles Bruchsaliensis pertinet, qui quondam venereus, post diuturnam cephalaeam apoplecticus decessit; huc puella nobilis Viennensis, quae post cephalaeam convulsa obiit, atque spinam ex bregmate in cerebrum adactam, sellam vero turcicam erosam ostendit.

Mirum Frank vidit in calvaria hominis 13, 15 annorum fragmentum, quod osse frontis, et sphoenoidali constabat. Sutura sagittalis, hac in aetate cognoscenda, nulla fuit, ex orbita utraque exostosis magna prominebat; super osse sphoenoidali tuberositas magna gyris interstincta, velut ossefactum esset cerebrum, quod ossefactum in bobus est visum. De ossea quidem

indole dubium non est; nam Scarpa portionem quandam abrasit, cujus pars altera acido nitrico est soluta, altera carbonibus injecta foetorem sparsit, qualem spargere ossa solent.

c) Collectiones aquarum, concretiones polyposae, steatomatosae, lapideae, osseae iu cerebri substantia, in ventriculis factae.

Pueri hydrope ventriculorum cerebri laborantes dolorem capitis patiuntur. Senes apoplectici defuncti serum in cerebro exhibentes de cephalaea in vita fere conquerebantur.

Concretiones lapideas, ut hemicraniae causam, Bonetus *in sepulchreto* habet.

Ossicula in cerebro reperta habet Morgagnius, epistolà III, num. 20.

d) Taenia hydatigena in ventriculis cerebri nidulans, quam in ovibus morbo gyratorio mortuis viderunt Leske, Pallas, in homine vero Fischer Lipsiensis.

e) Vermes alii in cerebro haerentes, quod iis per nares egressis dolor capitis sit sopitus, accusantur a Fabricio, Hyldano, *observationum*, centuria I, et VIII; a Foresto, *observationum* libr. IX., observatione 3; a Bennivenio.

At vermes hi, insectorum probabiliter larvae, non ex capite, sed ex sinu frontali venisse sunt censendi; nam et oestrus quidam ova sua in alcis nares deponit, quae ibidem exclusa

convelli animal faciunt, donec naribus ungula percussis excidant; ut oestrus alius ad equorum anum ova deponit, quarum exclusae larvae ad ventriculum usque interdum prorepunt, ita et in hominis nares muscorum ova deponi possunt, quorum larvae ad sinum frontalem adscendunt. Ejusmodi larvas ad ovium gyratorum sinus frontales FRANK detexit.

Vermes hos in cerebro nidulantes ut cephalalgiae causam impugnat MORGAGNIUS, *epist.* I, n.° 8, putans, polypos antri Hyghmori, sinuumve frontalium post capitis dolorem excretos pro vermibus imposuisse, quod fieri utique potest.

f) Tardior suturarum coalitus, illarumve in adultis separatio, quae adfuisse dicitur in RAMAZZINI, et HOMBERGER, apud VOGEL, *de curandis hominum morbis* § 416.

Cerebri per os calvariae cariosum, aut per hiatum ex ossium Wormianorum separatione natum egressi non desunt quidem exempla, nec dolorem capitis inde venire posse FRANK negat; num vero suturae in adultis hiscant, dubitat, nec per illud hiscentiam comprobari putat, quod capite compresso doloris levamen fere habeatur, cum ex facta nervorum capitis externorum irritatione repetendum videatur.

g) Praepostera suturarum coalitio, conferruminatio, perfecta obliteratio, quam jam accu-

savit HIPPOCRATES, *de locis*, cap. X. - COLUMBUS, *de anatome*, lib. I, cap. 5. - SAVIAR, BRENDEL, *in dissertatione de dolore capitis*. At deficere suturas FRANK vidit, quin dolor capitis in vita adfuisset; nec cranium per conferruminationem angustari arbitratur, quare aliam doloris causam subfuisse putat ab Auctoribus citatis praetervisam.

2. Extra cranium; huc pertinet

a) Sanies inter galericulum aponeuroticum, et pericranium collecta, qua per mollitiem tumoris, et fluctuationem cognita, atque evacuata saepe dolor capitis illico cessat juxta HOLLERIUM, *de morbis internis*, pag. 706.

Recens nati partum difficilem, diuturnum ex obliquo capitis situ passi, ad os frontis, bregmatis tumorem interdum ostendunt, post aliquot dies fluctuantem. Hic vero aperiendus non est; nam obstetrix experta 14 infantes post aperturam vidit mortuos: alios vero per applicitum spiritum vini camphoratum, aut impositas herbas cephalicas sensim restitutos. Quod consilium FRANK secutus filium suum vidit restitutum.

b) Contusio, concussio, vulnus, fractura, impressio cranii per lapsum facta.

c) Impetigines, ulcera antiqua, tinea capitis, herpes, praepostere siccata, caries item dentium.

d) Artificiosa capillorum per canistrum tractatio chronicam inducere cephalalgiam valet.

e) Impuritas capitis per pinguia, pulverem cyprinum calce, oleis essentialibus impraegnatum inducta, unde cutis irritatur, atque pori illius occluduntur.

B. Ad partem a capite remotam, unde dolor capitis symptomaticus inducitur; huc pertinent saburrae gastricae per crapulam iteratam natae, quibus per emetica, purgantia evacuatis dolor capitis fere cessat.

II. Totius systematis labem inducentes aut sthenicam, aut asthenicam; huc pertinet

Evacuationis sanguineae per nares, haemorrhoides, uterum fieri solitae suppressio, sive plethora vera, sive major tantum capitis repletio, in corpore ceterum debili, nascatur.

Certe non semper ob robur nimium, sed saepe ex mutato circulo post illarum suppressionem dolor capitis nascitur. Quare errant, qui neglectis, quibus excretiones istae suppressae sunt, causis, ad universalem plenitudinem mox concludunt, atque venae sectionem institui curant, aut solam fluxus suppressi reductionem intendunt. Cessat quidem, restituto fluxu, dolor capitis etiam ex debilitate oriundus, quia vasa dilatata deplentur, sed causa princeps repletionis, ac doloris, debilitas augetur, ut non semel in clinico sub typhis est visum.

Dolor capitis ex repletione oriundus optime

fere per epistaxin solvitur, quia vasa nasalia cum cerebralibus communicant; nam carotidis internae ramus ad oculum excurrit, ex quo arteria ethmoidalis ad nares transiens enascitur, narium vero venae ad sinum cavernosum migrant. Unde hirudinum naribus admotarum fructus item intelligitur.

Prognosis. Dolor capitis interdum leve sistit malum, alias vero gravissimum.

Symptomaticus diu durans transit in idiopathicum. Haemorrhoidibus v. g. diu suppressis, vasa cerebri saepius repleta sensim dilatantur, atque ad apoplexiam disponunt.

Qui repente exortus cum sensuum hebetudine incedit, vel semper cruciat, somnum aut arcet, aut nimium inducit cum manuum paresi, periculosus est apoplexiam facile post se trahens.

Quibus capitis dolores citra febrem, et vertigo, et vocis tarditas, et manuum torpor sunt, iis aut apoplexia, aut epilepsia, aut sopor metuendus. Hippocrates *in coacis praenotionibus.*

Quicumque sani dolore capitis repente corripiuntur, et somnolenti sunt, et stertunt, intra 7 dies pereunt, nisi febris accesserit; idem *aphorismorum* libr. VI, num. 51. At mortem Frank vidit secutam, licet febris accesserit.

In capitis dolore vomitus aeruginosus cum

surditate, et vigiliis mox affore insaniam nuntiat juxta HIPPOCRATEM. An cerebri praesentem inflammationem indicat?

Caput dolenti, ubi pus, aut aqua, aut sanguis per aures, os effluit, sanitas redit. HIPPOCRATES *aphorismorum* libr. VI, num. 10. Contrarium FRANK vidit, sed caries subfuit.

Qui hemicrania in juventute laboraverit, arthritide sub aetate adulta laborabit.

Hemicrania si acute impetum facit, foeda, atque atrocia detrimenta affert: nervi distenduntur, facies obtorquetur, oculi vel rigidi detinentur. ARETAEUS, *de causis, et curatione diuturnorum affectuum* libr. I, cap. 2. Maxime in infantibus, foeminis, podagricis haec contingunt, qui pro paroxysmo podagrico insignem saepe capitis dolorem experiuntur.

Exiguos capitis dolores ne spernito. ARETAEUS, *de diuturnorum morborum curatione*, lib. I, cap. 2. Praesertim in senibus, obesis, ad apoplexiam dispositis evenientes ne spernito; non raro enim apoplexia praeter opinionem subrepit.

Doloris capitis symptomatici prognosis morbi principalis rationem sequitur.

Cura ut rite fiat, examinandum, an

1. A vitio locali pendeat malum, atque an idiopathicum sit, an symptomaticum, causa in primis viis haerente.

Vitia localia sua methodo, si possint, auferantur. Nam ut difficillima saepe est vitiorum localium detectio. Quis aneurysma subesse dixerit, nisi fors carotidis externae rami aneurysmatici fuerint, quales FRANK vidit in hebraeo cephalalgia diu laborante? Quis auferet cognitum?

Excrescentias, cariem internam, quam supponere quidem licet iniqua tineae suppressione comperta, et plagis capillis destitutis ad calvariam conspectis, post luem diu toleratam, quis tollet?

Ceterum ubicumque dolor capitis accusatur, illius inspectio, exploratio venit instituenda, ut praesens fors inflammatio, suppuratio, tophus cognoscatur.

2. A totius systematis vitio si fuerit

a) hypersthenico cum majori capitis repletione juncto, methodus debilitans est adhibenda. Quare in aëre frigidiusculo, situm tenens erectum, aeger degat; potus spirituosos vitet, diaeta tenui contentus; alvum sive per clysmata, sive per eccoprotica habeat liberam; in malo graviori post venae sectionem in brachio, vel pede factam hirudines applicandae, aut scarificatio cruenta instituenda, de qua vide HUNDERTMARK. Sed illae n.° 6, 10 applicandae, haec instituenda ad loca, ubi vasa capitis externa cum internis communicant, citior ut obtineatur depletio. Haec

vero loca sunt ad tempora, retro aures, ad occiput versus nucham.

Cui post epistaxin suppressam dolor capitis sthenicus est natus, huic hirudines ad narium orificia ponendae, quibus rescissa cauda sufficiens obtinebitur evacuatio. Post haemorrhoidum, mensium suppressionem ano, genitalibus sunt admovendae, ut fluxus quoddammodo suppleatur.

Bonetus, *in sepulcreto*, observ. 4, hemicraniam vidit sanatam, cum 6 uncias sanguinis ex arteria temporali ejusdem lateris incisa emisisset. Frank vero illius sectioni non favet, quod difficulter sanguis sistatur, per arctiorem vero adhibitam stricturam nova capitis repletio induci possit.

Evacuationes hae locales sub malo etiam asthenico per aliquod tempus deplendo levant; quod vero atrocius non ita post redit, quia causam repletionis, debilitatem, non tollunt.

Frigidam capiti applicatam Veteres laudarunt. Sic Celsus lib. IV, cap. 2: si calor, et dolor caput detinet, aquam frigidam eidem affundere expedit, aut eidem raro spongiam excavatam imponere frigida madefaciendam. Si vero frigida nocuerit, calida marina affundenda. Rhazes item capiti ex insolatione dolenti, praemissa venae sectione, et capillorum abrasione, frigidam cum aceto, vel oleo rosato imponi praecipit.

Frigida, quam et plebs cum aceto mixtam, crustaque panis exceptam capiti dolenti apponit, non solum juvat in malo sthenico, sed etiam asthenico. At breviori tempore sensibilitas erit alio stimulo lenienda, quemadmodum sub hac conditione vomitus hausta frigida saepe sistitur, opiatis non sistendus, ut Frank in puero quodam, filius ejus in foemina ex febre asthenica decumbente expertus est; quemadmodum Schmuker in capitis contusionibus, vulneribus recentibus profuit, per additum salem ammoniacum, acidum sulphuricum magis etiam frigida facta.

b) In malo asthenico methodus excitans per volatilia accommodata est adhibenda.

Externe serviunt frictiones capitis rasi per pannos fumo aromatico imbutos factae: lotiones illius spirituosae: vesicantia ut rubefacientia adhibita, a quibus tempori, nuchae applicatis Frank capitis dolorem vidit sublatum. Balnea tepida, pediluvia profuisse interdum sunt visa.

Ex dissipata impetigine si fuerit, saepe non tollitur malum, nisi ad cutem impetigo reducatur, aut fonticulus excitetur.

Hemicraniam in juvene rebellem excitato per decocta lignorum largo sudore sustulit Morgagnius, *epist.* I, n.° 2.

Dentes ubi simul doluerint, atque cariosi fuerint, in evulsione medela.

Dolor capitis ab insolatione natus pro indole sthenica, vel asthenica tractandus. In hominibus ex hac causa mortuis aquam cruentam in ventriculis cerebri detexit Stholl, *rationis medendi*, Tom. V, ut inflammatio cerebri praecessisse videatur.

Duretus, quod mirandum, multas cephalalgias scribit sanatas cranii terebratione, purisque vel inter cranii laminas, vel in ipso cranio haerentis evacuatione. At locum terebrandum quis semper assignabit?

Contra dolorem capitis in regione ossis bregmatis haerentem sectionem ibidem Tissot fieri curavit felici cum eventu. An nervus fuit dissectus? An haec methodus ubique sequenda? An idem semper effectus sperandus?

Contra dolorem capitis periodicum ex febrium intermittentium familia oriundum cortex peruvianus adhibendus.

DOLOR, TRISMUS FACIEI.

Supra orbitam ad egressum nervi frontalis, saepius ad egressum nervi infraorbitalis, alias circa tempora, ad conjunctionem nervi duri acustici cum ramis quinti paris facialibus in pedem anserinum incipiens juxta nervorum decursum extenditur velut spasmodicus, sed atrocissimus hic dolor, dolorem aurium, dentiumque superans:

vix non ad desperationem crucians: oculos rubere, lacrymari faciens: faciem distorquens: ejulatus horrendos exprimens: interdum ad aures, ad nasum, ad labium superius excurrens: hujus motum impediens, ori ut ingeri nil possit: brevissimo tempore fere detonans, sed post pauca interdum minuta rediens.

Dolor hic dirissimus non solum faciem, sed alias etiam partes occupat; ad penem in sacerdote non venereo Frank est visus.

Scriptores huc pertinentes sunt:

Fothergil, *beobachtungen und Untersuchungen der Londnerârzte, Band V, in sammlung praktischer abhandlungen für aerzte, Band III, stück* 1 (Fothergil, observationes, et examina Medicorum Londinensium, Tom. V, in practicarum pro Medicis dissertationum collectione, Tom. III, part. 1). - Puyol, *de dolore faciei*, Parisiis 1787. *Ubersetzt von* Schreyer, *Nürnberg* 1788 (a Schreyer interpretatum, Norembergae 1788) -- Schreger, *und* Harles, *annalen der neuesten englischen, und franzosischen Chirurgie, und geburtshilse, Band I, seite* 248 (Schreger, et Harles recentis Anglicanae, et Gallicanae Chirurgiae, et obstetriciae annalia, Tom. I, pag. 248) - Hufeland, *journal der praktischen arzneykunde, Band XIII* (Hufeland, practicae scientiae me-

dicae ephemeris, Tom. XIII) - SELLE, *neue bëytrage zur natur, und arzneywissenschaft, theil I* (SELLE, recentes additiones ad naturam, et scientiam medicam, Tom. I) -- THILENIUS, *medizinische bemerckungen, Franks* 1789 (TILENIUS, medicae observationes, Francofordiae 1789) -- LENTIN, *commentationum Goettingensium*, T. XI, *und in dessen beyträgen, Band II, III* (et in ejus additionibus Tom. II, III).

Causae.

a) Acre cancrosum accusatur a FOTHERGILIO. Frequentius quidem hoc malum in foeminis, ut cancer; at vel in his ipsis dolorem faciei saepe FRANK vidit, quin cancri, aut scirrhi signum haberetur. Quare unicam mali causam sistere non videtur.

b) Acre rheumaticum culpatur ab aliis. Rheuma nervos interdum sane corripit, ut ex ischiade nervosa COTTUNI patet, ubi lympha coagulabilis, hydropis acuti in modum collecta, in tunica nervi vaginali per omnem in crure decursum detegitur. Hinc et nervos capitis corripere potest; sed unicam mali causam vix sistit.

c) Virus venereum interdum subesse videtur; nam cum FRANK viro simul, ac mulieri praescripsisset formulam, haec vero illius remedium mercuriale per errorem assumpsisset, a dolore faciei ad alia auxilia diu rebelli est liberata.

d) Vitium locale ad ipsum nervum interdum haerere videtur, cum quidam eo discisso sint liberati.

e) Obstructiones viscerum abdominalium Walther accusat.

f) Indolis nervosae Frank malum videtur, cum illud ut clavum in hystericis fere conspexerit.

Cura frustra saepe instituitur, nisi causa detegatur.

Ex virus cancrosi idea extractum cicutae commendat Fothergil, quod usu largiori, atque protracto sibi profuisse dicit.

At vero ut in cancro, ita in dolore faciei frustra hoc remedium Frank adhibuit, cum Lentino, Thileno, aliisque.

Originem veneream, si agnoverit malum, mercurialibus est impugnandum.

Vitium rheumaticum si lateat, pulvis Dovveri, refractae antimonialium doses cum opio prosunt. Obstructiones viscerum si subfuerint, has reserari oportet.

Moschum cum opio (An quod nimia peccaverit irritabilitas?) Frank saepe vidit proficuum.

R. Assae foetidae,
Extr. cort. peruv. aa. unc. j.
Moschi optimi scr. j.
Opii puri
Syrup. cort. aurant. soluti gr. vj fiant s. a. pilulae gr. ij capiant. mane, ac vesperi n.° 4.

Haec formula sanavit foeminam dire affectam, quae ultra annum sana vixit. Ira dein excandescens laborare denuo, sed mitius coepit, atque similibus est restituta.

Balnea tepida conducere quoque possunt.

Chirurgicum item auxilium est tentatum. Habentur exempla hujus mali sanati per nervi infraorbitalis dissectionem, quale *in actorum Londinensium* vol. I adfertur. At Frank sectionem hanc frustra vidit institutam, quae et difficilis est, et periculo haud caret, quam oculorum vitia, et convulsiones sequi possunt. Nervum adeo frontalem secare Scarpa est ausus, secuitque cum mali levamine; sed post tres septimanas recruduit.

Genus II.

DOLOR DENTIUM, ODONTALGIA.

Morbi hujus sat frequentis, interdum sat atrocis, in gingivis, in membrana dentes cingente, vel in nervis sedes est.

Symptomata mali fortioris sunt: gingivarum tumor, inflammatio, suppuratio: salivae fluxus: oris foetor: impedita masticatio, orisque apertura: partium item vicinarum affectio: oculorum lacrymatio: contractio palpebrarum: aurium dolor, tinnitus: faciei, glandularum colli tumor:

dolor capitis: febris: somnus impeditus: appetitus prostratus; in teneris, sensibilioribus interdum convulsiones sat periculosae, paresis brachii transitoria, quam in se FRANK expertus est.

Symptomata dentitionis, quae interdum quarto a nativitate mense, saepius vero sexto, septimove observantur, sunt: salivatio: calor, foetor oris: rubor, tumor, inaequalitas, tuberositas gingivarum: genae alterius calor, rubor: frictio gingivarum per manum pusionis commorsam: papillarum nutricis commorsio: lactationis interruptio: inquietudo: jactatio: somnus turbatus, aut soporosus: interdum diarrhoea plerumque levans, vel convulsio, tormina.

At morbos ex dentitione fieri negat WICHMANN, *Ideen zur diagnostik, Band II* (WICHMANN, Ideae ad diagnosim, Tom. II), putans incommoda sub dentitione evenientia ab aliis pendere malis circa periodum hanc enatis. Sic diarrhoeam ex refrigerio admisso, ex diaetae erroribus, nutricis lacte per iram, terrorem depravato, salivationem ab aphtis repetit.

Ast vero aphtae longe rarius sub dentitione adsunt, quam primis a nativitate septimanis. Et cum aliae secretiones per stimulum augeantur, immutentur, cur salivae secretio per dentitionis opus mutari non posset? Cur non posset fieri salivatio abdominalis diarrhoeam inducens?

Multos quidem vix non sine incommodo dentes emittere FRANK novit, nec raro dentitionem accusari fatetur, ubi aliud morbi vitium latet aut neglectum, aut non cognitum; adduci tamen WICHMANNI rationibus nequit, eidem ut adsentiatur.

WICHMANNI vero rationes sunt:

a) Dentitio est evolutio naturalis, adeoque non morbosa. At aliae evolutiones naturales magnis interdum stipantur incommodis, ut pueri, puellaeque circa pubertatem docent, in quibus non pauca saepe irritationis, ac sensibilitatis majoris symptomata comparent, ex quo fit, ut morbi quicumque sub periodo hac corripientes pejus incedant: ut gravidae, atque illae foeminae docent, quibus per aetatem menses cessaturi sunt: ut docent adulti, qui sub dentis sapientiae eruptione dolorem gingivarum, calorem, tumorem genarum, vel et graviora patiuntur symptomata, ut non pridem FRANK vidit. Huc miles Ticinensis pertinet, qui per menses aliquot quarta quavis die dolorem dentium validum est passus ad singula rebellem, donec dente sapientiae comparente auferretur. Nec incommoda haec, ut WICHMANNUS putat, derivari possunt ex spatio pro dente sapientiae deficiente per dentes alios occupato, cum diu saepe adsint, antequam in conspectum dens prodeat.

Nec in homine solum, sed etiam in animalibus circa evolutiones naturales morbosa quaedam contingunt. Aves, dum pennas quotannis ponunt, aspectum morbosum offerentes obmutescunt; angues pellem mutantes languent; languent cervi cornubus abjectis; mutationem quamdam subeuntia velut mortua haerent insecta.

Non ita pridem Frank puellam tractavit, quae febrem validam, convulsiones, genae alterius ruborem, alterius pallorem passa quarto aetatis mense dentes 4 simul protrusit, bene habuit. Post duos menses similia perpessa, dentes 2 alios emisit, et convaluit. Mense undecimo simili ratione affecta dentes iterum edidit cum malorum cessatione. Causam praeter dentitionem Frank detegere nullam potuit.

b) Docente Monro, ad gingivarum extremitatem non est periostium denti erupturo resistentiam opponens, ipsaque gingiva quasi patet, ut non adeo a dente perforetur, quam dente propinquante velut flos aperiatur.

c) Sensibilitate gingivae carent, praesertim ad marginem; nam sub gingivarum incisione dolorem vix accusant parvuli.

At non adeo rara vel in adultis gingivarum inflammatio, quae sine sensibilitate concipi nequit. Cur vero sensibilitate destituerentur ad margines, ut vult Wichmannus? Si sub gingi-

varum incisione dolorem non accusant infantes, fieri id potest, quod dolor sub incisione oriundus per jam praesentem majorem obscuretur.

d) Habentur quidem exempla symptomatum per sectam gingivam, dentemque prodeuntem sublatorum, sed habentur item, ubi multo post sectionem dens prorupit; quare a dente jam jam esse non potuerunt. At non solum dente jam jam erupturo; sed multo antea symptomata contingunt tum in pueris, tum in adultis.

Symptomata sub dentitione comparentia ex gingivarum affectione explicari non posse putans, nervi compressionem per dentem formatum inductam SAUVAGESIUS accusat. Utramque rationem subesse FRANK arbitratur.

Dentitionem non tam frequentem, ac multis quidem creditur, morborum esse causam, jam ante WICHMANNUM defendit Ferd. OETTINGER, *in dissertatione de ortu dentium, et symptomatibus, quae circa dentitionem infantum occurrunt.* Tubingae 1770.

Dentitio certo quodam ordine contingit; primi fere erumpunt incisores maxillae inferioris, dein superioris, sed ordine item inverso erumpunt, et quidem 7, 9 utplurimum mense, interdum vero maturius, seriusve prorumpunt, atque hoc in casu plures simul fere comparent. An qui maturius dentes protrundunt, aut jam

habent in lucem editi, senio excluduntur? At Ludovicus XIV Gallorum Rex cum tribus dentibus natus admodum senex est mortuus.

Mense 18, 20 et dentes canini, primique molares erumpunt; reliqua dentitio plerumque facilis, cum jam imminuta sit irritabilitas.

Circa 7 aetatis annum primi dentes, *lactei* dicti, radice non instructi sensim cadunt, atque 8, 9 aetatis anno *permanentes* protrudi incipiunt, qui intra 2, 3 annos vix non omnes comparent, exceptis *dentibus sapientiae*, qui circa 27 aetatis annum evolvuntur; sed etiam 80, 90 anno prorumpentes habentur in *ephemeridibus naturae curiosorum*. Frank in foemina 48 annorum, dentibus integerrimis instructa, post gingivarum dolorem, genae tumorem dentem sapientiae erupuisse vidit, atque ob spatii angustiam dentem vicinum diffractum.

Interdum eodem loco dentes duo prorumpunt, ut duplex oriatur series, unde tum deformitas ex obliquitate nascitur, tum lingua facile laeditur. Quare series inferior demenda.

Frank odontalgia dividitur in eam,

1. quae nascitur e vitio locali vel ad ipsos dentes haerente, v. g. inflammatione gingivarum, periostii, carie, fractura dentis, vel ad partem remotam.

2. Quae ex totius systematis culpa ut symptoma pendet, sive sthenica, sive asthenica.

Huc dolor dentium integerrimorum periodicus ex febrium intermittentium familia oriundus, cortice sanandus. Huc dolor dentium quarumdam gravidarum per plures septimanas saeviens. Huc saepe dolor dentium in hystericis, qualem volatilibus internis ante triennium FRANK sanavit. Huc nobilis pertinet, quae cum dirum dentium dolorem per 5 dies, ac noctes esset passa, excitatis per pediluvinm convulsionibus, subito fuit liberata.

Circa odontalgiam legendi sunt:

John HUNTER, *natürliche Geschichte der Zähne und Beschreibung ihrer Krankheiten, 2 Theile, Leipsig* 1780 (Johannes HUNTER, naturalis dentium historia, eorumque morborum descriptio, 2 Tom. Lipsiae 1780). - GLAUBRECT, *dissertatio de odontalgia*, Argentor. 1766. -- JOURDAIN, *Abhandlung über die Krankheiten des Mundes* (JOURDAIN de oris morbis, dissertatio). Reliquos vide in PLOUCQUETI *initiis bibliothecae practicae*.

Causae sunt:

A. Singula vitia localia, quae nervos dentium internos, ac externos, periosteum, gingivas tensione, laesione, rosione irritare valent.

a) Fractura, caries dentis tanta, ut aëris, cibique aditus ad nervos pateat. Caries vero facilius sub oris impuritate contingit, dum tartarus circa dentes formatus non demitur.

b) Inflammatio periostii, gingivarum, sub qua certe sentiunt, natusque inde abscessus, unde fistulae in maxilla potissimum inferiori, nisi pus educatur.

c) Radix dentis canini, primique molaris justo longior, quae sub valido corporum durorum morsu antri Highmori laminam reprimere, periostium tendere, inflammare valet, unde facile fistula dentis extractione sananda.

d) Rheuma periostium, gingivas occupans diros saepe dolores excitat, qui non raro seducunt incautos ad extraendum dentem insontem, quo extracto, dolor adeo non mitigatur, ut interdum exacerbetur.

B. Totius systematis vitium, ex quo laborare possunt gravidae, hystericae; laborant, qui periodico dentium dolore cruciantur.

Atque hoc vitium potest esse

a) sthenicum in viris robustis, exercitatis, laute pastis, in gravidis item bene nutritis, large quondam menstruantibus. Mensium obstructionem ut odontalgiae causam accusat Hoffmannus, *in ephemeridibus naturae curiosorum*, centuria X. Ipsi pueri robusti, crassi, sthenici sub dentitione haberi possunt.

b) Asthenicum in hystericis, hypochondriacis; febris intermittens odontalgica huc pertinet.

Huc pertinet constitutio quarumdam familia-

rum scrophulosa, scorbutiea, rachitica; huc labes venerea. Rachiticorum dentes flavi sunt, carieque sat cito corrumpuntur. Circa dentitionem rachitis fere comparet. An quod per dentitionem molestam, protractam debilitas inducatur? An quod dentium, rachitidisque evolutio aliunde coincidant?

Huc diaeta nimis composita, aromatibus nimis ditata apud magnates, qua oris cavum nimis irritatum debilitatur. Diaetae simplicitas una ex causis est, cur dentes pulchros rustici fere habeant, licet illorum mundationi, tartarique ablationi, qui fors minus generatur, non adeo studeant.

Mira acidorum proprietas est, qua dentes ad manducandum ineptos reddunt, *stumpf machen* (hebetare) Germani vocant. Pari modo per sonos stridulos in quibusdam afficiuntur. Quod phaenomenon ex nervorum affectione dentium dolorem pendere probat. Id vero multo magis ex eo patet, quod ne dens quidem carie cavatus semper doleat, et interdum dolere subito cesset, dum extractione illius parata metu perstringimur.

Prognosis. Quo gravior odontalgia, ac diuturnior, eo pejora producit symptomata, febrim, agrypniam, deliria, lipothymiam, convulsiones.

Multa interdum ex dentitione pericula, quae augentur, si variolae accesserint.

Sopor dentitioni difficili superveniens saepe mortem indicat futuram. At sopor hic forte non ex dentitione, sed ex hydrope ventriculorum cerebri et accidit, et periculum portendit, aut ex vermibus, acido primarum viarum.

Cura secundum causas dirigenda.

A. Vitia localia, si possint, tollenda. Qua in re Chirurgia fere plurimum praestat; nam gingivis inflammatis, praeter fotus emollientes ori ingestos, cataplasmata ex ficu in lacte cocta gingivis imposita, hirudines applicat, scarificationem administrat, abscessum interdum aperit.

Dentem cariosum non admodum corruptum, aut ob majorem irritabilitatem illico non extrahendum.

a) Replet cera, stanno, auro, ut aëri, cibisque accessus denegetur.

b) Cauterisatione petit, ut et nervum destruat, et cariem sistat. Hinc bombycem oleo caryophillato madidam foramini carioso intrudit, aut causticum per specillum immittit. Laudanum item liquidum ad dolorem sanandum instillari, aut bombyce exceptum immitti potest.

c) Evulsione aufert, quae ab Aesculapio, ut narratur, inventa, et doloris causam aufert, et dentes vicinos a carie contrahenda praeservat.

Dentis evolutio in gravidis quoque fieri potest, a qua certe minus quam a dolore periclitantur.

Nullibi vero suscipiatur, ubi magnus gingivarum, genarumque tumor fuerit. Utcumque vero facilis ad aspectum videtur dentis evulsio; arte tamen, et dexteritate ad illam suscipiendam opus est, quam mala varia, lethalisque haemorrhagia sequi potest.

Frank non ita pridem hystericam vidit, quae dente evulso ultra mensuram sanguinis intra biduum amisit. Haemorrhagia haec sistitur spiritu vini rectificato, aceto fortiori, adstringentibus ore detentis, aut intrusis in alveolum gossypio, linteis carptis, quae albumine ovorum, et solutione aluminis vitrioli albi sint madefacta: intrusa spongia praeparata, charta emphoretica masticata, cera emollita, quae prioribus fere melius alveolum explet. Sisti ite • potest adacto in alveolum cauterio; at eschara cadente haemorrhagiae rediturae periculum est.

B. Totius systematis si subfuerit

a) hypersthenia, methodo debilitante agendum, hirudinibus, scarificatione, interdum et venae sectione; alvus aperta servanda.

Methodus haec in dentitione sthenica item adhibenda juxta Sydenhamum, qui pueris robustis, crassis unam, alteramve sanguinis unciam ex incisa vena emisit. Hirudines, a quibus auxilium et Frank habuit, recentiores praeferunt.

b) Asthenia si peccaverit in hystericis, hypochondriacis, methodus excitans indicatur.

Odontalgia periodica ex febrium intermittentium familia nata cortice fuganda. Stholl, *rationis medendi*, Tom. II, pag. 95, mense januario 1779, multas odontalgias, praemissis solventibus, parva corticis quantitate profligabat.

Ex labe venerea nata mercurialibus tractanda. Ex constitutione scorbutica, scrophulosa, rachitica, arthritica si pendeat malum, in morbum principem vel maxime agendum.

Tumores glandularum colli sub dentitione difficili, aut valido dentium dolore interdum enatos pro scrophulosis ne mox habeas, cave.

Masticatoria, radix pyretri, folia tabaci, horum item fumus attractus, proderuut in odontalgia ab oris debilitate, aut vitio rheumatico nata; ubi sacculi quoque aromatici genis impositi juvabunt.

Dum a dolore dentium undecumque nato, excepta dispositione sthenica, metuendae sunt convulsiones, ad inducias comparandas opium indicatur, quod sub dentitione quoque difficili pueris debilibus ingerendum. Puer unius anni per cochlearia parva potest assumere.

R. Aquae destill. simpl. unc. iv.
Mucil. gummi arabici drach. ij.
Laud. liquid. Sydenham. gutt. ij.
Liquoris cornu cervi gutt. v.
Syrupi althaeae unc. ss.

Ceterum mucilago gummi arabici, licet diu non adhaerens parum efficere possit, gingivis saepius illiniri potest ad parentum animum consolandum.

Ad dentitionem facilitandam quibusdam laudantur corpora dura, radix iridis florentinae, ebur, ad mordendum tradita. Quae ab aliis reprobantur, quod gingivas tali pressione potius indurari, dentisque eruptionem difficiliorem reddi putent.

Radicem althaeae, liquiritiae coctam ad gingivas emolliendas tradi Rosenstein jussit; at parum proderunt, et fibrae fors secedentes tussim excitare valent.

Praesente jam magna gingivarum tuberositate, ut dens proxime erupturus videatur, a Paraei temporibus sub dentitione difficili incisio gingivarum multis laudatur, quam Swieten parum probat, Wichmann vero rejecit, quod si dens nondum sit paratus ad erumpendum, cicatrix sit nascitura, majorem dein opponens resistentiam. Quod Hunter negat, qui eodem in loco illam cum fructu saepius instituit. Nec Frank eam omnino rejicit, praesertim vero discindendas putat fibrillas quasdam denti jam conspiciendo supertensas.

Genus III.

Otalgia.

Dolor, et spasmus otalgicus Friderici Hoffmanni;
Otitis quorumdam;

Quod tamen vocabulum melius adhibetur ad designandam quamdam otalgiae speciem, ex auris inflammatione oriundam.

Otalgiae, quae vox pro notabili auris dolore accipitur, quatuor Sauvagesio sunt species:

a) *Inflammatoria, otitis.*

Quaecumque aurem irritare valent, ea pro irritationis magnitudine, duratione, ac subjecti dispositione aut otalgiam inducent, aut ipsam otitidem.

b) *Catarrhalis*, otitide mitior, symptomata catarrhalia exhibet; nam praeter aurium dolorem ad tempora, genas, dentes extensum, oculi plorant, coryza, tussis, faucium affectio adest; interdum caput dolet, frigus, ac calor alternant. Malum hoc fere per sudorem terminatur, interdum per aurium fluxum. Vide Carolum Pisonem *de colluvie serosa*, et Danielis Wilhelm *dissertationem, quae sistit casum otalgiae ex colluvie serosa.* Argentorati 1768.

c) *Verminosa*, ab insectis in aurem illapsis oriunda. Otalgiam ab insectorum larvis inductam habet Morgagnius, epist. XIV, num. 7; habet

Sauvagesius, quae larvis eductis illico cessavit; otalgiam inde natam ad convulsiones usque atrocem habet Acrel, qui ledi palustris decoctum cum fructu adhibuit; otalgiam in puero sublatam Frank vidit, ubi acarum equinum sub equi per strigilim mundatione ante 15 dies illapsum extraxisset.

Insecta, quibus otalgia frequentius induci solet, sunt pediculus, pulex: julus terrestris sub somno in gramine capto irrepens: muscae carnariae larvae, quae per aurium abscessum vel maxime invitatur ad ova sua illuc deponenda. Quare auris exulcerata linteo raro (*dunntuch*), praetenso est munienda.

Otalgiae ab hac causa maxime subjacent, qui frumentis agitandis in granariis occupantur, in quorum atmosphaera multa insectorum ova volitant secundum Haenium, *praelectionum pathologicarum* Tom. III, pag. 464. Equos, aliaque animalia auribus erectis instructa muscae persequuntur, ut illis ova sua immittant, quare illis propinquantibus aures valide agitant, intrare ne audeant.

d) Ab intrusis peregrinis, globulis, fabis nata, quae intumescentia difficulter saepe extrahuntur, et praeter dolorem alia interdum mala sat gravia inducunt.

Paralysin lateris sinistri 7 annos in puella

durantem, extracto ex aure sinistra corpore peregrino sanatam vidit HYLDANUS. A faba in nares intrusa, nec extrahenda, convulsiones lethales in puero FRANK vidit.

FRANK otalgia dividitur in eam,

1. quae ex locali vel ad aurem, vel ad partem remotam haerente vitio pendet.

2. Quae in totius systematis affectione fundatur aut sthenica, aut asthenica.

Quare secundum hanc divisionem

Causae sunt:

1. locales, haerentes

a) ad ipsam aurem; huc pertinent peregrina varia in aure haerentia.

Exostosis in meatu auditorio externo per luem excitata, quae membranas aliunde tensas magis tendens facile dolorem, ac secretionem morbosam inducit. Ejusmodi exostosin pro corpore peregrino ne habeas, cave; qualem incautus chirurgus extrahere adlaborans cum nimis irritasset, convulsiones lethales secutas FRANK novit.

Ulcera venerea ex faucibus ad tubam Eustachii proserpentia, quae si concreverit corrosa, surditas, monente BOERHAAVIO, nascetur.

Affectio catarrhalis, rheumatica ab aëre per rimam flante contracta, auremque externam occupans, aut ex faucibus affectis ad aurem internam per tubam Eustachii propagata.

b) Ad partem aliam sive vicinam, sive remotam.

Rheuma partes vicinas afficiens, quibuscum auris per nervos communicet, v. g. musculum temporalem, qui juxta GOETZ *abhandlung, gekrante, vom schalle, Berlin* 1764 (GOETZ dissertationem de maxillarium fragore, Berolini 1764), in auditum influit. Adhaeret enim processui maxillari, unde sub masticatione aurium tinnitus saepe nascitur, cum tenso musculo temporali tympani quoque membranae, aliaeque auris partes tendantur. Quare presso in surdis hoc musculo circa insertionem auris dolor saepe nascitur; quare hoc musculo inflammato auditus tanto magis turbabitur.

Post diuturnos capitis dolores aurium dolorem natum habet CELSUS, lib. VI, cap. 7.

Ex dentium affectione, per nervorum commercium, aures non raro afficiuntur.

Transpirabile retentum, excretiones aliae suppressae. Puellam 13 annorum, quae stante sanitate multas excernere urinas solebat: iisque subito imminutis, materiae tenuis libras duas per aures quotidie reddidit, habet PLATER, lib. III, observat. 783.

Si pueris scrophulosis, crusta lactea, achoribus, tinea laborantibus aurium fluxus materiam tenuem, puriformem evehens, qui cum glandularum circa aurem positarum tumore

saepe contingit, atque tantam sub impuritate erosionem interdum inducit, auris externa ne cadat ut metuendum sit, si jam hic aurium fluxus venti frigidi afflatu, adhibitis stimulantibus cito siccatur, aurium dolor, morsque sequi potest ob cerebri vicini affectionem.

Puerum 12 annorum, cui per verem, atque autumnum auris glandulae adeo tumuerunt, ut meatus auditorii cavum abolitum nil admitteret, habet Duverney, *de organo auditus.*

Pueri verminosi transitorios aurium dolores symptomaticos saepius experiuntur.

Pruritum ad crus majorem quoties Frank percipit, ad oppositi lateris aurem toties motum tremulum percipit.

2. Totius systematis labes aut sthenica, aut asthenica cum majori auris affectione incedens.

Spastica nervorum affectio in hystericis, hypochondriacis, pueris, sive ad ipsam aurem, sive ad partem remotam cum aure consentientem, contigerit, unde otalgia aut idiopathica, aut symptomatica.

Ex aurium nervis sive in organo, sive in cerebro ad originem affectis *tinnitus*, sonus acutus continuus, *ohrenklingen* (aurium tinnitus), qui magni momenti est, cum de apoplexia instante saepe solus moneat: *bombus*, sonus continuus gravis: *echo*, sonus repercussione

duplicatus: *susurrus*, *ohrensausen* (aurium susurrus) sonus velut aquae ad cataractas praeterlabentis. Quae singula a varia partium auris internarum aut tensione, aut relaxatione pendent.

Solus aër, digito in aurem immisso, conclusus tales sonos excitat. Scilicet dum auris fricatur, pili illius eriguntur, cerumine conglutinantur, unde liber aëris transitus impeditur, dictique soni nascuntur, qui cessant, dum ore, nasoque clausis aërem in tympani cavum per tubam Eustachii pellimus, qui, membrana tympani extrorsum pulsa, aërem exire cogit, pilos subsidere facit. Foeminam, quae post motum corporis pulsationem in aure percipiebat, adstantibus item aure admota percipiendam, Duvernay novit. An auris aneurysma subfuit?

Ut canes sub concentu musico, sonis quibusdam per cornu potissimum excitatis offensi, saepius ejulant, ita homines nonnulli quibusdam sonis offenduntur. Puellam Swieten novit, cui morbo acuto non laboranti campanarum sonus intollerabilis fuit. Frank taenia novit affectum, qui perceptis organi tonis gravioribus convulsus est. Dum ad mensas culter super orbem gliscens sonum acutum excitat, plurimum lamentantur hystericae.

Sub febribus asthenicis, atque post illas frequens est aurium affectio; nam tam ex meta-

stasi ad aures facta, quam ex primarum viarum saburris, aut cerebri affectione.

Sub encephalitide tanta saepe aurium sensibilitas, ut a strepitu leviori convulsionum in periculum conjiciantur aegrotantes.

Periodica item habetur otalgia, cortice sananda.

AURIUM AFFECTIONES ALIAE.

Circa auris fabricam, auditusque vitia legi merentur:

Duvernay, *de aure*, Leydae 1731. -- Valsalva, *de aure humana liber*, Ultrajecti 1707. -- Causebon, *de aure tractatus*, Halae 1730. -- Scarpa, *de structura fenestrae rotundae, et de tympano secundario*, Mutinae 1772. -- Ejusdem *disquisitiones de auditu, et olfactu*, Ticini 1789. -- Comparetti, *observationes de aure interna comparata*, Patavii 1789. -- Cotunni, *de aquaeductu*. -- Lentin *Beyträge, Band II* (Lentini Additiones, Tom. II). -- Meckel, *de labyrintho*, Argentorati 1777. -- Lechovin, *morborum auris theoria*. -- Wildberg, *Abhandlung über die Geörhwerkzeuge des Menschen, Jena* 1793 (Wildberg, de hominis auditus organis dissertatio, Jenae 1793). -- Hofmeister, *de organo auditus, ejusque vitiis*, Leydae 1741. -- Haase, *dissertatio sistens auditus vitia surditatem, et difficilem*

auditum producentia, Lipsiae 1782. - TRNKA, *historia kophoseos*, Viennae 1778. -- QUELMALZ, *de obstructione meatus auditorii*, Lipsiae 1752. -- BOEHMER, *de morbis membranae tympani*, Lipsiae 1780. -- PLOUQUETI *initia bibliothecae practicae*, sub articulo: *Surditas*.

Saepius quam alii sensus laeditur auditus, plures certi surdi nascuntur, quam caeci, aut alio sensu plexi, cujus ratio nos latet secundum MORGAGNIUM, epistola XIV, n.° 10. Jure quidem haereditario in posteros surditas saepe transit. Exempla habentur in *novis actis naturae curiosorum*, vol. VIII, obs. 33; apud MORGAGNIUM epistola XLVIII, n.° 48; apud TRNKA *in kophoseos historia*; ex patre, matreque surdis 5 proles surdas prognatas FRANK novit.

Multorum auditus vitiorum ratio in ipsius organi natura consistere videtur, quod satis compositum est ex partibus tam multis, tam minutis, atque reconditis, ut ejus vitiis difficillime detegendis mederi vix possimus.

Auris cavitas antrorsum porrecta membranis vestitur teneris, admodum tensis, per quas vasa quidem parva, sed multa decurrunt, glandulis gaudet tum lymphaticis, tum ceruminosis, pilisque ad insecta, ut videtur, a meatu externo arcenda; nervos habet notabiles cum quinti paris ramo tertio communicantes; per tubam

Eustachii in oris cavum patet. Quare haec pars admodum sensilis facile nimis irritari, inflammari, faciei, ac faucium vitiis adfici potest, ossicula adsunt suis musculis regenda.

Auditus est soni, seu motus aëris elastici, per corpus sonorum producti, tremuli perceptio.

Auditus triplici modo laeditur; estque

a) justo gravior, ubi soni perfecte non distinguuntur, *auditus difficilis*, δησυκοια, aut melius *surditas*, κοφωσις.

b) Justo acutior, *peracussis*, si major est soni perceptio, quam ejusdem in objectis ratio; si quis sono quodam laeditur, quem commode ferunt alii.

Status hic in otitide, encephalitide saepius obtinet; interdum in morientibus locum habet, qui plurimum per acclamationes sacerdotum cruciantur, ut conquesti sunt nonnulli ex agone redeuntes.

c) Perversus, *synipus* Sauvagesii, de quo videnda Vogel *dissertatio observationes medico-chirurgicas sistens*, Goettingae 1768.

Hoc qui laborat, sonos aliter percipit, quam percipiunt ceteri homines, aut sine causa externa sonos percipit, ut in tinnitu contingit. Dantur tum delirantes, tum non delirantes, qui concentus musices harmonicos audiunt, unde Germanorum dictio: *die Engel singen hören* (audire cantare Angelos).

In auditu perverso, qui ceterum bonus est, musicum sonorum judicium non est concessum. Musices magister Frank consuluit, quod sonos dimidio tono graviores plerumque audiret. Huc omnes pertinent, qui musices tonos, quos male imitantur, recte imitari sibi videntur.

Plurima in hominibus auditus est diversitas, fragorem sub somno quidam percipiunt, quem non percipiunt auditu longe meliore praediti. Ceterum auditus acutus, distinctus, *feines Gehör* (*udito fino*), qualis musices magistris est, quo tum a feris, tum ab hominibus sylvestribus vincimur, exercitio multo comparatur.

Auditus vitia cum, et sine dolore, cum, et sine febre incedere possunt.

Cullenio dysecoea vel est organica, vel atonica.

Juxta Frank auditus vitia pendent:

1. Ex vitio locali, vel ad ipsam aurem, vel ad partem remotam haerente.

2. Ex totius systematis affectione, sive sthenica, sive asthenica, ut in febribus nervosis.

Morbi auditus, quorum sedes ad ipsam aurem habetur, subdividi possunt

A. In morbos meatus auditorii externi.
B. membranae tympani.
C. cavi tympani.
D. partium ibidem contentarum.
E. tubae Eustachii.

De quibus sanare vix possumus, nisi illos meatus auditorii externi, et tubae Eustachianae; reliqui ne satis quidem noti sunt, cum hactenus non sint inventi, qui morbis auditus eam diligentiam dicarent, quam oculorum morbis permulti consecrarunt.

In genere singula auris vitia in id collimant,

A. Ut aëri ad aurem accessum negent.

Duplex vero via ad aurem patet

1. Per meatum auditorium externum.

Hujus jam vitia aëris accessionem impedientia sunt:

Vitiata cartilaginum per mitras compressarum conformatio, quae capiti appressae complanantur, dum musculi sui actione privantur. Auriculis in poenam abscissis, auditus multum est imminutus.

Auris *atresia*, *imperforatio*, si scilicet meatus auditorius externus per membranam praetensam clauditur.

Haec atresia potest esse *a*) congenita, si membrana alba, ex liquore amnii probabiliter nata, quae in foetu, meatu externo et breviore, et rectiore instructo, membranam tympani obtegens, non secedit, ut fas est, sed remanet. De quo vitio loquuntur Boehmer, *in osteologia*, Bell, atque Heister, qui hoc vitium saepe non prius cognosci monet, quam quo tempore

loqui infantes deberent, nec tamen loquuntur. Quare hoc in casu in meatum auditorium externum inquirendum. Puerum 8 annorum, cui auris sinistra a nativitate clausa fuit, BARTHOLIN habet, *observationum* centuria VI; casum similem LACHMUND habet.

b) Serius inducta atresia per inflammationem, sub qua secretio morbosa, aut exulceratio fieri potest concretionem inducens. Talis concretio fieri potest in scrophulosis, in iis, qui tinea capitis quondam laborarunt, qui erysipelate, variolis ad aures corripiuntur, si puritatis negligitur ratio; nam ut nares, aures, genitalia, ita et aures per pseudo-membranas obturatae post variolas habentur.

Ulcera, indeque natae concretiones polyposae, excrescentiae fungosae, quas FRANK item visas, habent LECKOVIN, QUELMALZ, et BELL *Lehrbegriff der Wundarzney*, *Band III* (Chirurgiae systema, Tom. III), qui meatus auditorii per polypos obturationem cum urethrae angustatione comparat per inductos cereolos amplianda; auris steatoma, glandularum illius sive lymphaticarum, sive ceruminosarum turgor, infarctus, ut videre est apud SCULTETUM.

Exostosis meatus auditorii externi, peregrina ibidem haerentia, de quibus DE-LA-METRIE loquitur.

Cerumen accumulatum, frigore condensatum, illapsis pulveribus in calculos quasi cylindricos induratum. Exemplum habetur in *ephemeridibus naturae curiosorum*, decade II anni 6, observatione 162.

Anno 1791 Frank in rústico surdo, qui dolorem auris ad tempora, et orbitam extensum a tribus mensibus passus est, vesicante ad nucham posito, et purgantibus non superandum, corpus durum, albescens, velut osseum detexit, de quo tamen lamellas per specillum separare valuit. Hinc ad lympham coagulatam, aut cerumen induratum concludens tepidam injici curavit, qua materia illa liquefacta fuit, atque educta cum auditu restituto.

2. Per tubam Eustachii;

Cujus vitia aëris accessionem impedientia sunt:

Inflammatio, quam habet Swieten, *commentariorum* § 805: obturatio secundum Tulpium, secundum Halleri *elementa physiologica*: exulcerata concretio juxta Boerhaavium § 852: occlusio per tumorem faucium, tonsillarum: compressio per polypos narium, per foramina posteriora descendentes: angustatio per exostosin.

Tuba Eustachii in auditum profecto influit, licet in *actis Parisinis* 1779 Perol negaverit; nam dum auribus obturatis, ore, naribusque

simul clausis nulla fit sonorum perceptio, est certe aliqua, dum auribus obturatis os, et nares habentur aperti, dein auditus obtusus fit, acutior muco per screatum ex tuba educto.

Simons tubae Eustachianae auxilio fieri putat, ut vocem suam homo percipiat, quemadmodum per meatum auditorium externum vocem aliorum percipit, ad quam non sub inspiratione, ut Haller putat, sed sub exspiratione aër transit; surdos enim Simons habet restitutos, dum ore, naribusque clausis valide exspirarent, quo factum est, ut mucus tenax in tuba haerens separaretur.

Signa, surditatis causam in tubae obliteratione haerere docentia, sunt juxta Simons, *actorum Londinensium*, Vol. I., *a*) causae praegressae; *b*) si sub valida exspiratione pressionis sensus ad tempus, vel aurem alterutram non percipitur; *c*) si aurium susurrus est, 1.° ex rarefacto aëre concluso natus; 2.° si melior auditus est sub strepitu externo; 3.° si major surditas est respectu vocis propriae, quam alienae; 4.° si voce obtusiore homo loquitur, quam sani solent.

B. Ut aëris admissi actionem, et perceptionem impediant.

Si aëri per meatum auditorium externum, ac tubam Eustachii conceditur aditus, difficilis

tamen habetur auditus, in aure interna vitium si latet, et quidem

a) ad membranam tympani.

Huc illius inflammatio, incrassatio, per pseudo-membranam obductio, suppuratio, perforatio facta per erosionem, per specillum ad aurem purgandam rudius adhibitum, per pseudo-membranae tympano vicinae sectionem, per rudiorem peregrinorum extractionem, per lapsum, per aëris sub tormentorum explosione compressi violentam impulsionem.

Tympano perforato cum ad aurem internam aëri via pateat, fumus tabaci ore attractus, ore, naribusque clausis, per aures expelli juxta HALLERUM potest.

Insensibilitas in senibus ex rigiditate, ossificatione nata juxta LECHOVIN, et PECHLINUM, *observationum*, lib. II, observ. 45.

Paralysis, a qua derivanda videtur surditas morientium, atque illa, quam sub febrium intermittentium frigore observatam camphora in oleo soluta per gossypium auribus immissa sustulit, HUERMANN, *in beobachtungen*, *Band I* (HUERMANN, in observationibus, Tom. I).

Relaxatio non paralytica, quam accusant BONETUS, et PLATER, *praxeos medicae*, Tom. I. Haec locum habere videtur, licet dubitet TODE, *arzneykund*, *Annalen*, *stück* 12, *seite* 39 (TODE,

scientiae medicae Annales, pars XII, pag. 39). Relaxari potest per colluviem serosam, per concussionem repetitam campanarum pulsatione, tormentorum fragore concitatam. Exempla sunt apud STALPARTUM, *van der* WIEL, *in actis naturae curiosorum*, decade I, anni 6, observ. 12. Huc PLATERI puella, quae imminuto urinarum fluxu liquorem tenuem auribus excrevit.

Quidam eorum, qui campanarum pulsatione, tormentorum fragore in vicinia saepe perceptis surdi sunt facti, sub campanarum pulsatione, tympanorum strepitu, vocem non ita magnam sat bene percipiunt, dum sine ejusmodi strepitu vocem multo majorem vix percipiunt.

Ex dictis intelligitur, cur quidam sub aëre sicco, aquilonio, alii sub humido melius audiant, prout membranae tympani aut relaxatione, aut rigiditate laborant.

b) In tympani cavo quae contingunt, ob subtilitatem partium saepe non intelliguntur, saepe non deteguntur.

Huc pertinet inflammatio: seri, muci collectio. Surditatem ex catarrhali aurium affectione, atque secretione morbosa natam habet MORGAGNIUS, *epist.* VII, n.° 6.

Filamenta plurima sese decussantia in tympani cavo apud surdum conspecta habet idem *epist.* VI, n.° 2.

Suppuratio. Ut cerebri suppuratio in aurem sibi viam interdum parat, ita auris internae abscessus, osse petroso corroso, ad cerebrum penetrant, illud comprimunt, corrodunt. Talem casum consignavit MORGAGNIUS, vidit FRANK tum in viro, tum in foemina, quae delirans, soporosa, febri gravi cum pulsu debili detenta 1790 in clinicum Ticinense est delata, postquam ante 4 fere septimanas erysipelas faciei, quae desquamationem ostendebat, cum gravi otalgia esset perpessa. Die sequenti sanies foetens ore fluit per tubam, ut videbatur, delata, cum symptomatum per aliquot horas remissione, post haec convulsiones sub vesperam lethales. Erosionem ossis petrosi sectio demonstravit.

Osse petroso sic eroso, haemorrhagiae ex aure fieri possunt lethales, quae minus periculosae sunt post capitis concussionem per lapsum ex alto factam, juxta QUELMALZ, *dissertationem de haemorrhagia auris internae*, Lipsiae 1750; juxta Alexandrum TRALLIANUM, lib. I, cap. 1; juxta FORESTUM, *observationum* lib. XII, observatione 60.

Ossiculorum corruptio, anchylosis, quam SELLIUS vidit, nexu soluto. Casum mirum, ubi scilicet singulis auditus ossiculis, praeter stapedis basim, destructis non surditas, sed auditus

gravitas adfuit, ex VALSALVA, MORGAGNIUS habet *epist.* XIV, n.° 12.

A rupta membrana tympani surditatem non illico nasci, jam antea monuit WILLISIUS, *de anima brutorum.*

Basi vero stapedis ablata, ita ut foramen ovale pateat, auditum nullum esse posse MORGAGNIUS putat, cum aëris accessu auris interna sit excitanda.

Exemplum auditus perstantis idem habet, ubi fistula fuit ad processum mastoideum cum aure ita communicans, ut in fistulam injecta per meatum auditorium externum effluerent.

Rigiditas musculorum ossicula dirigentium juxta MORGAGNIUM.

Ossificatio membranae fenestrae tum rotundae, tum ovalis juxta VALSALVA, et LOESEKE, *in observationibus chirurgico-medicis.*

Nervorum acusticorum vitia. Corpus durum, a nervo auditorio non separandum habet SANDIFORT, *in observationibus anatomico-pathologicis.* Nervi auditorii arefactionem ARAND adfert.

Vitiata in labyrintho, in canalibus semi-circularibus, in cochlea secretio, unde debita in nervos impressio impeditur.

Ipsum cerebrum auditus difficilis causam interdum continere videtur ad originem nervi acustici affectum. Huc pertinet repletio capitis

sive sthenica, sive asthenica post suppressam narium haemorrhagiam nata, post capitis concussionem orta, per spasmos abdominales in hystericis, hypochondriacis, per partus labores in gravidis inducta.

Capitis concussionem passi, ad apoplexiam dispositi subito saepe malo imminente aurium tinnitum, auditum gravem experiuntur.

Auditus vitia post lapsum nata ex sola saepe nervorum laesione pendent, ut nullum interdum detegatur vitium.

Quae difficulter saepius pepererunt, auditu gravi fere laborant, ob congestionem sanguinis sub nixu valido ad caput factam. Congestionem vero fieri docent facies rubra, turgida, oculi prominentes. Si vero haemorrhagia uterina sub partu contigerit, abortu, aurium tinnitus malum sistit signum, cui oscitatio, visus obnubilatio, ipsaque mors cito succedunt.

Ut aurium dolor, ita tinnitus, sussurrus ex ventriculi debilitate, flatulentia, spasmis abdominalibus per consensum oriri possunt, in hystericis, hypochondriacis. Huc Frank casus pertinet, qui percepto ad crus pruritu motum tremulum ad aurem oppositam experitur.

Mirum est, quod surdi aut surdos se ne putent, aut celare saltem surditatem intendant. An ob metum, ne illa confessa de se loquantur

praesentes? Foeminam surdam Frank novit, quae post longum intervallum spectaculi musici *oper* (dramatici) audiendi gratia theatrum adivit, cumque nec instrumentorum sonos, nec cantantium voces perciperet, in maritum invehebatur praesentem, quod sese ludibrio haberet conductis hominibus, qui nec fidibus canerent, nec cantilenas recitarent.

Auditus nimis acuitur

a) Sensibilitate totius systematis aucta; huc pertinet constitutio chlorotica, hysterica, hypochondriaca, convalescentia febris. In febribus asthenicis, in otitide, ex totius systematis labe nata, soni vel mitioris non raro intolerantia.

b) Aucta ipsius auris sensibilitate, aucto ipsius nervi acustici sensu per vaginae inflammationem; convulsione musculorum auris internae; spasmo membranae tympani, qui vel in otalgia non febrili contingere potest.

c) Per consensum sub dentitione, phrenitide, vermibus, spasmo ventriculi juxta Goetz, et Tomson.

Auditus perversi naturam vix hariolando quidem assequi valemus. Cur unica fidium chorda tacta duo simul audiuntur toni? Cur dimidio tono graviores soni singuli percipiuntur ab alio, quod utrumque Frank novit factum? An sub auditu perverso quaedam tantum nervi acustici

fibrillae laborant, ut quaedam nervi optici fibrae sub amaurosi laborare videntur, ubi dum perforata comparent objecta, fibrae centrales insensibiles sunt censendae, alio in casu ad peripheriam positae?

Prognosis. Otalgia malum sistit non spernendum; nam gravior convulsiones in debilioribus facile concitat; dein otitidi sat vicina est, in quam saepe transit protractior, unde multiplicia venire mala possunt.

Summus aurium dolor sicut cerebrum in consensum facile trahit, ita hujus suppurationem saepe aut prodit, aut inducit.

Tinnitus, susurrus, quibus suppressa est narium haemorrhagia, quibus in apoplexiam proclivitas, iis hunc morbum facile praedicunt.

Tinnitus haemorrhagiae uterinae in parturientibus accedens mortem minatur. Ceterum differt, unde sit tinnitus; nam in febribus asthenicis haud majoris momenti est, quam ipsa febris fuerit.

Dysecoeae surditatis curabilitas a causis, a mali sede, ac duratione pendet.

Auditus gravitas ab insectis, cynanche tonsillari, affectione catarrhali nata fere sanatur.

Ab otitide vero residua spei parum concedit; seri enim effusio, ossiculorum anchylosis, aliudve contigisse potest vitium organicum, per quod functio impediatur necesse est.

Quae post apoplexiam nata cum hemiplegia incedit, spei parum admittit, cum et in aure facta paralysis videatur difficulter superanda, praesertim inveterata.

Minor curae difficultas, si in meatu auditorio externo causa fuerit, aut in tuba Eustachii, exceptis tamen illius atresia non vincenda, hujus vero concretione.

Quae a cavi tympani vitiis, aut ab ossiculorum labe pendet, haec vix, illa raro curatur, nec diagnosin fere admittit, nisi fors saniei foetentis effluxus, aut ipse ossiculorum lapsus cariem adesse loquatur.

Quo magis inveterata, eo difficilioris sanationis est.

Surditas nativa vix sanatur, excepta illa', quae pendet ab atresia meatus auditorii externi vincenda.

Haereditaria vix curatur, quod organisationis vitium fere subsit.

Ex cerumine indurato nata facile sanatur.

Per intervalla crescens, ac decrescens, periodica, symptomatica, saepe curatur.

Surditatem in febribus asthenicis Frank nec optat ut bonum, nec metuit tamquam malum; nam et mortuos, et sanatos cum surditate vidit. In soporosis a surditate ad aures abscessus fieri saepe bonum est juxta Hippocratem, si extus rumpantur.

Surditatem saepe solvit haemorrhagia narium, aut alvi fluxus juxta eumdem, si ex illius suppressione, aut a vitio saburrali pendet.

Ad surditatis causas detegendas, an non potissimum illorum aures perscrutandae forent, qui surdi sunt nati?

Cura tum otalgiae, tum surditatis secundum causas est dirigenda.

A. A vitio locali, organicove si fuerit malum, sua medendi methodus cuilibet est opponenda.

Insectorum larvae, peregrina intrusa ex meatu auditorio externo sunt removenda.

Ad hoc varia laudantur auri aut injecta, aut immissa, infusa amara, oleum, ledi palustris succus, aut decoctum, mercurius vivus, fumus tabaci, quibus insecta aut eluantur, aut eruantur.

Pulex, vel aliud insectum parvum saepe extrahitur per gossypium nudum, aut therebintina irroratum. Hac ratione si extractio non successerit, gossypium immissum specillo in omnem partem verti Celsus jubet, aut injectionem fieri. Oleo et lacte injectis parva semina ex aure Morgagnius vidit eluta.

Insecta majora, corpora intrusa saepe volsellam, aut manum chirurgicam sibi exposcunt.

At tum sub injectione, tum sub extractione cavendum, ne vi majori adhibita auris laedatur.

Cerumen induratum emolliri, atque per cochleare auricularium extrahi oportet.

Detharding pro emollitione laudat

R. Sap. albi ras. unc. j.
Therebintinae unc. ss.
Aquae destill. unc. viij, misce et adde
Tincturae benzoinae dr. ij.

Sed aqua tepida sive simplex, sive saponata fere sufficit. Cui non ad emolliendum, sed ad exitum facilitandum olei instillationem praemittit Haygarth, *actorum Londinensium* vol. IV.

Tuba Eustachii post affectiones catarrhales obstructa, surditatis si videatur causa, gargarismata acria ex pyretro, synapi facta sunt tentanda, ad solvendum, movendum mucum fors praesentem.

Tubae quoque injectionem per nares factam laudant Wuthen Anglus, Bleuland, *in philosophicis transactionibus*, Londini 1741. -- Buson, *in quaestione medico-chirurgica: An absque membranae tympani apertura injici in aurem possit?* Parisiis 1748; habetur in Halleri *disputationum chirurgicarum* Tomo II. -- Petit *ad* Palfynium, Tom. II. Puyot, Parisiis, 1780. Sed tubae injectionem in vivente vix non impossibilem declarant Bell, Loeske, *in Sammlung praktischer Abhandlungen für Aerzte, Band IV, Seite* 276 (Loeske, in practicarum pro Medicis dissertationum colle-

ctione, Tom. IV, pag. 276. PORTAL, ac RICHTER. At difficultas hujus operationis, certe non inutilis, exercitio multo superari posse videtur.

Suppuratio in aure externa si fuerit, haec emollientibus, lacte tepido crocato, in meatum auditorium instillatis est promovenda, puri facto exitus conciliandus, locusque injectionibus mundandus, causae suppurationis ratione simul habita.

Quo pejor suppuratio, quo acrior materia effluens, v. g. in scrophulosis, eo plures faciendae sunt injectiones, aestivo praesertim tempore, quo citior corruptela esse solet.

Abscessum meatus auditorii externi ex simplici inflammatione natum pro malo locali BELL habet, et injectiones leniter adstringentes ex alumine, saccharo saturni laudat. At in hunc finem praeter alumen habemus vitriolum album, flores zinci; infusum rosarum CELSUS laudat. FRANK praesertim apud infantes plumbata eo minus probat, cum metuendum sit, ne auris paralysis sequatur.

In genere vero aurium abscessus, praesertim post tineam suppressam natos, adstringentibus temere non esse claudendos, ne pus retentum ad cerebrum penetret, monet MORGAGNIUS, epistola XIV, n.° 6. Hoc consilium in pueris vel maxime sequendum, qui aurium fluxum commode utplurimum ferunt.

Auribus fluentibus ad insecta arcenda, linteum rarum perbene praetenditur, quia materies per illud retinetur. Excipiendus tamen ille casus est, si sub frigore hiemali exeundum fuerit, ubi aure non munita fluxus supprimi per frigus potest.

Caro fungosa si super ulcera excreverit, haec per injectiones acriores quidem, at non acerrimas impugnanda, ne inflammatio nascatur. Aeruginem, galbanum, myrrham, fel taurinum, cum vino, melle CELSUS laudat.

In cavo tympani haerens abscessus, stante partium integritate, nonnisi per tubam evacuari potest, quare per illam injectiones faciendae.

Si abscessus, erosio, metastasis in cavo tympani clauso nata per tubam evacuari nequeat, processus mastoideus, extus interdum comparente tumore, cariosus reddi potest. Quo in casu illius terebrationem quidam commendarunt, et injectiones per ipsum faciendas, quae per tubam exibunt. Eam proponit RIOLAN, *in opusculis novis anatomicis*, Londini 1649 editis.

Casus hujus operationis ex VALSALVA, *de aure*, pag. 114, desumptus habetur apud HALLERUM, *elementorum physiologiae*, Tom. V, pag. 235. Casus alius habetur in *abhandlungen der Schwedischen Akademie* 1789 (in Scandinaviensis Academiae tractatibus 1789), vide *sammlung*

praktischer abhandlungen für Aerzte, Band XIV, stück I (practicarum pro Medicis dissertationum collectionem, Tom. XIV, part. I). Iteratas in foemina, absque dolore factas injectiones Lentin vidit. Jasser, *in* Schmuckers, *vermischten schriften, Band III* (Jasser, in Schmuckeri scriptis miscellaneis, Tom. III), eximium ab hac operatione vidit successum.

Post ulcera foeda in viro clausa natus est auris utriusque dolor cum surditate insecuta, vix non perfecta. Comparentem ad processum mastoideum dextrum tumorem fluctuantem Auctor aperuit, factisque injectionibus dolorem mitigavit. Pus sensim evanuit, atque auditus rediit. Perforavit nunc processum mastoideum sinistrum, licet nec illius tumor, nec auris dolor amplius adesset, injectaque myrrhae solutione post 4 dies auditum in hoc quoque latere vidit restitutum.

Hanc operationem in duabus foeminis feliciter institutam habet Fielitz *in* Richters *chirurgischen bibliothek* (Fielitz in Richteri bibliotheca chirurgica). Huic operationi favet Tode, *in arzneykundig Annalen, stück XII, seite* 15, 72 (Tode, in scientiae medicae Annalibus, part. XII, pag. 15, 72), recensens opusculum: *wiederherstellung des gehors durch eine leichte chirurgische operation*

Altenburg 1786, *und* 1788, *zweyte auflage* (ex facili operatione chirurgica auditus restitutio, Aldenburgi 1786, et 1788, editio secunda). At huic operationi non favet MORGAGNIUS, *epist.* V, n.° 25. Ex quo tempore Medicus Suecus BERGEN, Vir plusquam septuagenarius, post injectiones hac via factas convulsus obiit, fides hujus operationis concidit. Nec tamen omnino proscribenda videtur, cum contra hunc casum infelicem unicum tot illi felices loquantur. Nec si auditus parvam saltem spem faciat fore, ut ulterior per illam corruptio coërceatur.

Si debilitas membranae tympani surditatis causa videatur, et quidem

a) Rigiditas difficulter cognoscenda, aër tepidus, ac humidus, instillationes oleosae proderunt.

b) Laxitas, quae peccare scitur, si auditus sub aëre sicco melior habeatur. Auditus ab hac causa vitiatus interdum restituitur commoratione in aëre locorum elatorum sicciore, atque calidiore.

Ceterum vapores aromatici infusi herbarum cephalicarum, majoranae, salviae, in aurem immitti possunt.

Medici Londinenses salis ammoniaci, et salis tartari aa. unc. j. vasi magno immittunt aqua calida pleno, quod claudunt operculo rostrato,

atque ter, quater de die vapores ammoniacales extricatos ad aurem ducunt, quam calidos aeger ferre valet. Modo simpliciori obtineri hi vapores possunt, si ejusmodi vasi aqua repleto aliquot alcali volatilis drachmae immittantur.

Uvarum immaturarum succum cum rosarum infuso auri immittendum Celsus proposuit.

Auditus difficultatem a tympani laxitate pendentem, immissis in aurem gossypio repletam aquis granensibus ex alto labentibus, sublatam habet Haenius, *praelectionum pathologicarum*, Vol. III pag. 480.

Surditatem triennem idem habet superatam per aquas ex alto labentes, quibus mars, et sal ammoniacus fuit solutus. Surditatem a tympani paralysi natam per embrochen sanatam refert Jasser *in* Schmukers *vermischten schriften* (Jesser in Schmukeri scriptis miscellaneis). Juvare potest vesicans ad processum mastoideum positum.

Electricitas tentari meretur, quam laudat Hunczovsky *in* Richters *chirurgischen Bibliotek*, *Band VII* (in Richteri Bibliotheca chirurgica, Tom. VII), qua Selle virum ex tormentorum fragore a 18 annis ad aurem alteram surdum intra 12 dies vidit restitutum, postquam operationem electricam octies adhibuisset; qua surditatem emendatam habet Gal-

lus quidam *in actis Parisinis*, Tom. XXX, qui tamen aliis in casibus fructum se nullum obtinuisse fatetur.

Galvanismus item tentari potest, per quem Professor quidam Stuttgardiensis ultra 30 surditates a se refert sublatas. De qua relatione eo magis videtur dubitandum, cum experimenta alibi captas non satis consentiant, quae in eo fere conveniunt: ab initio levamen saepe percipi, sed in progressu difficilius reddi malum. Qui effectus et in instituto surdorum Viennensi fuit. Ex casibus bene multis unicum VOLTA vidit, felicem, nec tamen constantem. FRANK quoque neminem vidit restitutum. In foemina, quae a prima infantia aurium fluxum cum auditu difficili passa, galvanismum contra FRANK consilium adhibuit, atrocem capitis dolorem per aliquot horas durantem una cum vomitu est experta, quae symptomata sub quavis operatione comparuerunt. Post aliquot dies auditu satis emendato haemoptysis oborta, quare ex FRANK consilio ab ulteriori usu est cessatum. Unde id saltem sequitur, ab initio nonnisi moderate esse adhibendum, atque cum circumspectione augendum, casusque exacte definiendos, in quibus adhiberi possit, qui, excepta debilitate, vix esse possunt.

FRANK contra auditus difficultatem a debili-

tate pendentem volatilia gossypio excepta auri cum fructu interdum immisit.

℞. Olei amygdal. dulcium recentis dr. j, ad ij.
Camphorae, vel
Spiritus cornu cervi, vel
Aquae reginae Hungariae.
Tincturae anodynae aa. gutt. iij, ad v.

Haec eadem, cum fotu calido, in otalgia spasmodica adhibenda.

Auris paralysin ab opio quidam metuunt, quae vero metuenda non est, abusus illius nisi fiat.

Multorum vitiorum localium quemadmodum signum diagnosticum non habemus, ita iisdem mederi non valemus. Huc aquulae in canalibus semi-circularibus contentae inspissatio pertinet.

B. Ex totius systematis

a) Hypersthenia si fuerit malum, debilitantibus est impugnandum.

b) Ex asthenia si pependerit, excitantibus aggrediendum. Sic tinnitus, surditas in typho contingens excitantibus intus potissimum adhibitis, interdum et auri admotis erit persananda.

Otalgiae, aut surditati periodicae ex febrium intermittentium familia natae cortex est opponendus.

Insanabilis quae visa fuerit surditas, ei auxi-

lium quaerendum in tubis acusticis, coniformibus, aërem magis colligentibus, quae videri possunt apud Bell, vol. III, tab. XIV, fig. 174, 175. Sub perfecta vero auris internae paralysi nec ab his ipsis fructus habebitur.

Genus IV.

CARDIALGIA.

Cardialgia, quae vox *cardiae dolorem* dicit, pro notabili ventriculi dolore, ac capitis syncopen minante habetur.

Sauvagesius inter cardialgiam, et gastrodyniam distinguit. Haec ipsi est molesta ad stomachum sensatio, quae syncopen infert; illa vero dolor atrox stomachi, absque virium collapsu.

Malum hoc utrumque ad dyspepsiam Cullen revocat, quae ipsi est anorexia cum nausea, vomitu, ruminatione, cardialgia, gastrodynia, et plerumque cum alvo adstricta incedens.

At tum gastrodyniae, tum cardialgiae vocabulum denominationem sistit genericam; nam et dolor abdominis, et dolor ventriculi multiplex esse potest, malum plerumque sistens symptomaticum.

Symptomata cardialgiae sunt: sensus ut ardoris, ita extensionis, aut contractionis, sub malo graviori instantis lipothymiae sensus; in-

terdum summa spirandi difficultas: jactatio: corporis ad anteriora incurvatio: pulsus vix non evanescens: urina aquosa, interdum suppressa: non raro palpitatio cordis: spasmus oesophagi: vomitus: pallor oris: extremorum frigus; interdum ventriculus velut retractus est, ut fovea ad epigastrium compareat: alias tumor durus tangitur, quem ventriculo velut inverso pylorus offert.

Foemina, quae ab anno partum praematurum passa sanguinem ex utero continuo reddens cardialgiae hinc inde subjecta vixit, singulare Frank fassa est phaenomenon, scilicet antequam cardialgia corriperetur, sensationem ad ventriculum percepit tam gratam, quam percipere sub venere ad genitalia solebat. A cortice pejus cum hucusque habuisset foemina, acidum Halleri Frank ordinavit, uterique explorationem imperavit. Non rediit amplius.

Recte secundum allata Rudolph Vogel dixisse videtur: ventriculi dolor cum sensu ardoris, distractionis, contractionis cardialgiam efficiunt, quae modo eructationes etiam habet socias, modo in inflammationem versa cum sudore frigido, syncope etc. cito lethalis fit.

Cardialgia Frank dividitur in eam,

A. quae a vitio locali tum mechanico, tum organico, aut ad ipsum ventriculum, aut alibi

haerente pendet; unde etiam intelligitur aliorum divisio

a) In *primariam*, seu *idiopathicam*, cujus causa in ipso ventriculo haeret.

Huc pertinet nata ab ingluvie, a verme ad ventriculum ex intestinis transgresso, ab ingestis venenis, a vitro ab agyrtis commorso, atque deglutito, ab ossis sterni ventriculum lacescentis impressione, a percussione regionis epigastricae, ab hernia ventriculi incarcerata etc. Huc mulier pertinet ab Helm observata, quae herniam ventriculi incarceratam passa in ventriculi inflammationem, et suppurationem incidit, unde ventriculo cum peritonaeo concreto, erosio ad exteriora est facta, ita ut lac haustum per hoc foramen illico efflueret, et quidem coagulatum. Unde lac a sanis quoque assumptum semper coagulari colligere licet.

Perpesso ad ventriculi regionem ictu paullo validiore velut mortuus homo cadit, et interdum revera mortuus est, quin vitium in cadavere detegatur, ex quo quidem ventriculi sensibilitas satis patet. An mors in hoc casu contingit ex diaphragmatis spasmo, aliarumque partium internarum convulsione?

b) In *secundariam*, *symptomaticam*, ubi mali sedes ad aliam habetur partem.

Huc cardialgia pertinet sub primis graviditatis

mensibus cum vomitu contingens: contingens cum calculo renali, vesiculae felleae, periodisque irregularibus incedens, quam icterus interdum sequitur. Huc item cardialgia *decipiens* Sauvagesii, *spuria* aliorum, si dolor per musculos abdominis rectos, aut peritonaeum inflammatum excitatus pro cardialgico imponit.

B. Quae pendet ab universi systematis culpa, sive sthenica, seu asthenica. Frequentior est asthenica in chloroticis, hystericis, hypochondriacis, literatis passim obvia.

Huc et periodica pertinet ad febrium intermittentium familiam spectans, diebus alternis etc. invadens; sed et alia periodica datur, periodis longioribus, minus regularibus redire solita, ad intermittentes non pertinens, qualis saepius est ex calculo felleo nata.

Circa cardialgiam legi merentur

Trnka, *historia cardialgiae*, Viennae 1785. -- Hoffmanni, *dissertatio de dolore cardialgico.* -- Goelike, *dissertatio de cardialgia symptomatica.* - Glass, *dissertatio sistens cardialgiae historiam, et medelam*, Halae 1790. -- Cartheuser, *dissertatio de cardialgia spuria*, Francofurti 1745. -- Camerarii, *dissertatio historiam cardialgiae sistens*, Tubingae 1783. -- Bartholin, *de cardialgia periodica.* -- Alberti, *dissertatio de colica ventriculi*, Halae 1735.

Causae sunt:

A. Locales, et quidem

a) Ad ipsum ventriculum sitae; huc venena bene multa pertinent, sed et acria caustica, velut arsenicum, mercurius sublimatus corrosivus, aerugo, a quibus assumptis cardialgia, aliaque ventriculi male affecti symptomata comparent, dum a venenis aliis ventriculus vix afficitur.

Emetica, purgantia drastica, illa priusquam vomitum concitent, cardialgiam, oppressionem ventriculi etc. inducunt.

Stimuli fortiores quicumque, praesertim fixi, debilibus ingesti; a floribus arnicae non raro cardialgia. Etiam hystericae, chloroticae per corticem, ferrum maturius exhibita, cardialgia, ventriculi oppressione, vomituritione etc. non raro afficiuntur. Huc et nitri, salis ammoniaci largiores doses.

Ingluvies, saburra quaecumque acida, rancida, ex ingestis viscidis, pinguibus, fermentantibus nata, bilis ad ventriculum regurgitans, vermes ventriculum ingressi etc. Ab acidis ingestis, indeque nata saburra acida frequens in pueris, hypochondriacis cardialgia cum pyrosi, *sodbrennen* (acrimonia stomachi urens), scilicet cum ardore velut per carbonem ardentem excitato, atque effluxu humoris gastrici sine vomitu re-

gurgitantis, quem *herzwasser* (cardialgia) vulgus dicit. Quod utrumque symptoma post improbos mentis labores in se Frank expertus est.

In ventriculo debili sub diaeta licet animali acidum generari potest, quemadmodum carnium juscula aestivo tempore, instante vel maxime tonitru, acescere solent. Quod quidem facilius contingere videtur, si carnes ejusmodi animalis fuerint adhibitae, quod cito post pastum est mactatum, ubi chylus in sanguine haeret non satis subactus, atque in acidum vergens, quem innatare sanguini videmus, qui post paucas a pastu horas ex incisa vena est missus.

Frank vero sub ventriculi debilitate per studia nimia contracta, licet saepe fructus acescentes coctos comedisset, non eructabat acidum, sed putridum; aucta enim per hosce fructus ventriculi debilitate carnes non digestae corruptionem putridam sequebantur. Acido primarum viarum laborantes absorbentibus levantur quidem, sed non sanantur, cum debilitas, cujus effectum sistit acidum, per absorbentia non tollatur.

Vitia ventriculi organica, scirrhus ad pylorum vel maxime situs, ubi aliquot a pastu horis ventriculi exoriuntur incommoda non cessatura, donec ingesta vomitu fuerint rejecta. A calculo ad pylorum haerente vomitum continuum etc., sensim lethalem Frank Ticini vidit.

Ulcera, aphthae, excrescentiae, aneurysma, varix. Aneurysma ventriculi rarum videtur malum; at varicositas sat frequenter occurrit post haemorrhoidum, mensium aut suppressionem, aut ex aetatis ratione emansionem. Quo in casu, si ob ardorem ventriculi, oppressionem etc., ad debilitatem illius concluseris, vel ad saburrarum praesentiam, atque aut carminantia, aut emetica ab aegrotante saepe flagitata exhibueris, nocere plurimum poteris. Aucta enim congestione nisus in lipothymiam accedet, facileque *morbus niger* Hippocratis sequitur, sanguinis scilicet coagulati, picei, nigri, qui vel in venis ventriculi, vel in vasis brevibus dilatatis haesit, per vomitum rejectio.

Quare Tissot de morbo nigro Hippocratis agens, monet, in cardialgia chronica, ubi fluxus quidam consuetus est suppressus, colorem terreum aeger exhibet, lienque turgidus obstructionis suspicionem movet, acria ne exhibeamus, quia varicositas ad ventriculum subesse potest.

Morbum nigrum Hippocratis Frank vidit in Franciscanorum praefecto Rastadiensi, qui habitum cachecticum praeseferens, literarum studiis, potuique coffeano multum deditus, atque cardialgia non parum vexatus tantam sanguinis congrumati copiam ore rejecit, ut in animi deliquium laberetur. Sanguine congru-

mato ex ore extracto, frictionibus etc. adhibitis in plures annos est restitutus.

Vidit in puella chlorotica, quae de cardialgia per annum conquesta exhibito per chirurgum purgante, pulvere cornachini, cremore tartari, radice jalapae, et scamoneo conflato, cardialgiam auctam, vomitumque cruentum largissimum experta ad sanitatem tamen rediit. Vidit ter Viennae in quodam hebraeo cachectico, atque cardialgia vix non continua vexato, qui tertia vice occubuit.

Varicositas venarum ventriculi subesse videtur in illa foemina, quae ex pemphygo, et mensium suppressione laborans in clinico decumbit, et, praegressa per diem unum, alterumve cardialgia, vomitum cruentum hinc inde patitur. An circa tempus, quo fluere menses quondam solebant?

Cartilago ensiformis impressa, hernia ventriculi, omenti concreta. Huc marchio ultimus Baden Durlachensis pertinet, qui assumpto prandio nonnisi antrorsum, ac dextrorsum inclinatus incedere potuit. Deprehensum est omentum ad annulum abdominalem cum testiculo dextro elevato concretum, ad quem equo dejectus inflammationem quondam erat passus. Per hanc igitur omenti prolapsi concretionem ventriculus repletus sine tensione molesta ita inverti non potuit, ut major illius curvatura versus anteriora adscenderet.

Extensio ventriculi per flatus facta, quae in helluonibus vel maxime locum habet. Nam per ingluviem repetitam fibrae ventriculi distractae debilitantur, ut aëri evoluto resistere nequeant, a quo cardialgia flatulenta, non cessatura, donec aër secesserit.

Ingestio potus vel frigidissimi glacialis, vel calidissimi, unde non solum cardialgia etc., sed mors subita sequi potest. Huc puer nobilis Spirensis, qui deglutito pyro bulliente mortuus illico concidit, vesiculamque in ventriculo exhibuit.

Vacuitas ventriculi, qua praesente per laterum affrictum excitari cardialgia videtur, quae in jejunis obvia non sistitur, nisi cibis assumptis.

Idiosyncrasia, certa ventriculi constitutio non explicanda, qua fraga, cancros, rubum idaeum comedere quidem nequeunt, quin cardialgiam experiantur.

b) Ad partem remotam locatae, atque cardialgiam per consensum excitantes.

Huc calculi renum, vesiculae felleae, uterus gravidus.

B. Totius systematis affectio, cum majori ventriculi affectione incedens

a) aut sthenica, aut saepius

b) asthenica in chloroticis, hystericis, hypochondriacis, literatis, sedentariis.

Huc febris intermittens cardialgica Tortii, quae paroxysmum suum gravi cardialgia absolvit, sub qua multa jactatio, animi deliquium, convulsio post aliquot paroxysmos lethalis.

Sub febrium intermittentium etiam non malignarum frigore hinc inde cardialgia, vomituritio etc. Haec eadem saepe contingunt, antequam febris continua inchoët, aut tum exacerbata redit. Unde ad evacuantia porrigenda nonnumquam seducuntur incauti.

Contagia pleraque ut in omne systema, ita in ventriculum praecipue agunt. A contagio varioloso fere ventriculi oppressio, cardialgia, vomitus, donec eruptio contigerit. Eadem interdum a contagio morbilloso, scarlatinoso, pestilentiali, quin saburra subsit.

Evacuationis menstruae, haemorrhoidalis suppressio. Nam licet fors vitium locale ad ventriculum successerit, plerumque tamen universi systematis asthenia subest.

Huc arthritis, podagra, sede priori relicta, ventriculum occupans. Unde dira saepe cardialgia, vomitus, etc. intra 24 horas interdum lethalis, nisi vino, opio, vesicantibus in tempore occurratur.

Prognosis cardialgiae pro ratione causarum est diversissima. Saepe tantae molis non est, interdum vero periculosissima.

Quae a contagio varioloso nata, ex variolis erumpentibus fere cessat.

Quae per flores arnicae inducta, ea dissipatur addito principio volatili, vel iisdem omnino sepositis. Nata post acescentium abusum, absorbentibus, diaeta animali facile tollitur.

Quae ab hernia ventriculi, omenti pendet, ea cessabit hernia reposita, firmata.

Quae a varicositate venarum ventriculi nata chronice vexat, periculi plena est ob metuendam haemorrhagiam, quae, dum animi deliquium comparet, fere instat; ingestis vero irritantibus, emeticis, purgantibus drasticis acceleratur.

Cui ulcus ventriculi subest, ea sanationem vix admittit. Novit tamen Frank ulcera ventriculi interdum sanata sub summa quiete, diaeta blandissima, parcissima, v. g. lacte cum aquis Selteranis, orizae etc. mucilagine. Balsamica certe nocent, inflammationem novam accendunt, gangraenam invitant.

Cura sequitur indolem causarum.

A. A vitio locali dum pendet morbus, illud ipsum sua quovis methodo auferendum, auferri siquidem possit.

Ab ingluvie nata petit emetica, et aquam tepidam ad vomitum facilitandum.

Ab acido pendens tollitur absorbentibus, alcalinis, amaricantibus, v. g. aqua menthae cum liquore cornu cervi, tinctura anodyna.

Ab hernia ventriculi, omenti si fuerit, haec ipsa reponenda, firmanda, ut in situ suo retineatur.

A contagio varioloso nata sibi fere relinquenda. In debilitante apud helluones ventriculi dilatatione stomachica, amara sunt optima.

In cardialgia ejusmodi chronica Haen secundum Boerhaavium laudat:

R. Emplastri de laudano, vel
diabotoni, vel etiam
diachyli cum gummi unc. j, ad j ss.
Camphorae
Opii crudi aa. gr. x, ad xx.
Balsami peruv. s. q.

ut fiat emplastrum regioni epigastricae imponendum, atque renovandum quoties labitur. Si cutis ardor successerit, aut pustulae effloruerint ad locum emplastro contectum, lacte saponato locus est lavandus, atque emplastrum seponendum, donec ad sanitatem cutis redierit.

R. Lapid. cancror. unc. ss.
Olei destill. menthae cum
Sacchari dr. iij subacti guttas x.
Spiritus menthae unc. j.
Laud. liquid. dr. ss.
Aquae menthae unc. viij. Capiantur omni bihorio cochlearia ij.

A formula hac sat potenti, sat composita, fors et affectata, fructum interdum Frank habuit in cardialgia spasmodica apud hystericas, hypochondriacos, ubi acidum subfuit; quod in hisce subjectis adesse saepius solet.

Lactis, ciborum fastidio laborantibus secundum eundem Haenius laudat.

R. Corticis peruv. unc. iij.
Camphorae
Myrrhae aa. dr. ss.
Syrupi diacodii
menthae aa. unc. iij ss. m.

capiantur sexies de die ad nucis moschatae magnitudinem. At electuarium hoc debiliores vix assument, quin ventriculi oppressionem, vomitum experiantur.

B. Ex totius systematis affectione ut symptoma si cardialgia pependerit, pro affectionis indole est tractanda.

a) Sthenica si fuerit in juvene robusto, bene nutrito, vino dedito, cum gastritidis metu incedens, methodo debilitante est tractanda. Hinc vena secanda, etc. hirudines ad nares ponendae, si forte post epistaxin suppressam nata; mucilaginosa ingerenda.

b) Asthenica si fuerit febri continuae juncta, debilitas excitantibus est emendanda, quae ta-

men mitiora sint oportet, cum ad locum adfectum immediate applicentur. Huc volatilia pertinent, aqua menthae cum aethere vitrioli, laudano liquido.

Aphtae si subfuerint, quae in febre lenta nervosa hinc inde subsunt, atque post 3, 4 dierum cardialgiam, singultum, sensumque vermis in oesophago reptantis, ad fauces interdum comparent, auxilium in mucilaginosis fere quaerendum, nec fere aliud quid exhibendum; nam crustis labentibus, partium, quae vix non nudae haerent, tanta est sensibilitas, ut a stimulo vel leviori hypercatharsis etc. facile succedat.

Periodicam si habuerit indolem, cortice est impugnanda, sed per anum potissimum injecto. Ore tentari volatilia possunt, amara, corticis decoctum cum principio volatili unita; interdum et pulvis chinae fertur vino generoso, cyprino, malacensi, tocayensi maceratus, aut aqua menthae cum tinctura anodyna etiam simul ingesta.

Ab arthritide si fuerit ventriculum lacessente, opium, vinum generosum est ingerendum, vesicans ventriculo imponendum. Praefectum Frank vidit militarem, qui, silente, qua laborabat, arthritide vaga, in tantam ventriculi dolentis etc. sensibilitatem incidit, ut vel aquam removeret. Vesicante ad ventriculi regionem posito, dolor brevi cessavit, aegerque tum aquam, tum cibos retinuit.

Genus V.

COLICA.

Male videntur egisse, qui stomachum, ac oesophagum ab intestinis sejunxerunt; nec ipsorum intestinorum in tenuia, ac crassa divisio magni momenti videtur, cum haec singula canalem continuum efficiant, structura satis conveniant, et excepta amplitudinis, ac sensibilitatis ratione parum differant.

Diversa sane in diversis hujus canalis partibus est sensibilitas, quam summam ventriculus habet, paullo inferiorem intestina tenuia, minimam, sed notabilem, crassa. Magna certe intestinorum sensibilitas, quae cordis sensibilitati secundum Hallerum proxima; nam diutius, quam partes aliae, ad stimulos post mortem respondent. Quod vix mirandum, cum nervos licet exiguos, sat tamen numerosos habeant.

Cum vero intestina magna sensibilitate gaudeant: cum venae intestinales valvulis carentes sanguinem venae portarum velut arteriosae tradant; circulatio vero multis rationibus in abdomine turbari possit: cum denique nociva ingesta frequentius in intestina agere possint: foeces in anfractibus diu morentur, male affici non raro possunt. Circulatione in abdomine turbata vasa intestinorum nimis repleri possunt,

varicosa reddi, praesertim ad intestinum rectum, cum illius sanguinem ad majorem altitudinem evehi oporteat.

Colica, vi nominis, est morbus intestini coli, seu crassi; juxta Galenum est dolor illius acerbus, et qui ab intestinorum tenuium affectione distinguitur. Hippocrati vero colica passio, et iliaca passio significat idem.

Quidam distingui posse putarunt intestinorum tenuium dolores quod atrociores sint, ac circa umbilicum siti; cum crassis affectis dolor mitior sit, et ad peripheriam abdominis haereat. At cum intestina sibi tum continua sint, tum contigua, indeque dolor ad partem vicinam facile transeat, cum pro repletione, vacuitate, viscerum aliorum mole, situque mutatis, situm mutare ipsa possint, et in helluonibus ad pubem usque extensus interdum situm perpendicularem assumpsisse ventriculus est visus, sedes mali difficulter assignatur. Certe post mortem alibi saepe causa est reperta, quam ubi dolor fuit accusatus. Interdum in ileo visae sunt stricturae, ubi dolor fuit ad duodenum; intestinis crassis per foeces occlusis dolor est ad tenuia, quae per flatus ad crassa transire non valentes extenduntur.

Quare cum non habeamus signa, quibus intestinorum tenuium, et crassorum affectionem,

dignoscamus, Frank cum Recentioribus quemvis intestinorum dolorem citra inflammationem vexantem *colicam* dicit.

Circa colicam legi meretur:

Simmerling Caroli Christiani *dissertatio de colica, ejusque speciebus*, Goettingae 1778.

Sauvagesius 22 colicae species habet.

Cullenius eam a sede causarum dividit in *idiopathicam*, et *symptomaticam*, illiusque septem constituit species: *spasmodicam*, *pictonum*, *stercoraceam*, *accidentalem*, *moeconialem*, *callosam*, *calculosam*.

A decursu in *acutam*, et *chronicam* dividi potest.

Frank colicam dividit in eam,

A. quae pendet ex vitio locali, mechanico, organico, sive ad ipsa intestina, sive in parte remota haerente.

Huc colica saburralis, stercoralis post ingluviem etc. a moeconio relicto, a vermibus, a venenis, aerugine, plumbo ec., a calculo intestinali, renali, a varicositate venarum intestinalium, ab angustatione, induratione partis cujusdam intestinalis post enteritidem, lymphae coagulabilis transudatione terminatam, unde pars superior ampliatur per foeces, flatus transire non valentes, donec putredine solutae transire possint, ab intestinorum in nodum convolutione,

ab illorum invaginatione, volvulo, a tumore viscerum abdominalium, hepatis, pancreatis, glandularum mesenterii in scrophulosis intestina comprimente, foecibusque transitum negante.

Calculis intestinalibus, loci, in quo haerent, figuram referentibus, equi saepe laborant, cum sicci illorum cibi per tubum intestinalem facile uniantur, praesertim si pulverulenti fuerint.

Ab intestinorum invaginatione, quae et sursum, et deorsum fieri potest, non semper morbus fit, qui saepius post mortem Frank est visus, quin morbus abdominis praecessisset, facileque separabantur intestina suscepta.

Sub ipsa interdum sanitate involvi, et evolvi per motum peristalticum intestina videntur, ut in canibus vivis incisis observare licet. Ut morbus ex volvulo nascatur, notabilis aliquot pollicum intestini portio una cum mesenterio in vicinam ampliatam suscipiatur oportet.

B. Quae pendet ex totius systematis affectione.

a) *Sthenica*; quae in juvenibus robustis, bene nutritis locum habere potest.

b) *Asthenica*, huc colica periodica ad febrium intermittentium typum pertinens: huc colica in hypochondriacis, dum intestina spasmis vexantur: huc saepissime colica catamenialis, haemorrhoidalis cum sanguinis congestione ad intestina facta.

c) Quae ex utroque hoc vitio sumit originem.

Symptomata sunt: dolores circa umbilicum siti, ad hypochondria extensi, nunc continui, nunc intervalla concedentes, nunc vagi, nec admodum cruciantes, *tormina* dicti, nunc vero fixi, atque atroces, qui *colicam propriam* constituunt, *enteralgiam* fors melius dicendam, cum mali sedes non semper ad intestinum colon sit: abdominis tensi aut prominentia, aut retractio: murmuratio: interdum attactus impatientia: inquietudo, jactatio: spirandi difficultas: praecordiorum anxietas: nausea: vomituritio: ructus, flatusque emittendi conamen inane: pulsus parvus, contractus, *spasticus* dictus, interdum durus: facies pallida: extrema frigida, sudore viscido tecta: urinae difficultas: alvus fere adstricta, praesertim in saturnina, interdum et anus retracta; sub malo graviori inflammatio, singultus, ileus, vomitus stercoraceus, cujus vero causa non est in solo ileo, ut nomen innuit, sed in quovis intestino esse potest, ut sub hernia incarcerata videre est.

Alvus quidem plerumque, at non semper suppressa, ut Sennertus monuit, et Frank conspexit; nam saepe sub diarrhoea abdominis dolor.

Quaevis vero intestinorum pars correpta sua habet symptomata, non satis tamen certa, cum ex rationibus mox afferendis fallaciae occurrere possint.

Intestino colo affecto, dolor hujus intestini decursum sequitur juxta Hallerum; adeoque ad abdominis peripheriam, sub hepate, ad lienem, ad renem sinistrum percipitur versus anum extensus.

Intestino coeco affecto juxta Celsum, vehemens fit inflatio, vehementes dolores dextra magis parte; intestinum verti videtur, quod prope spiritum elidit. In plerisque post frigora, cruditatesque oritur, quiescit deinde, et per aetatem saepe repetens sic cruciat, ut vitae spatio nil demat. At sub inflammatione etiam contrarium fieri potest. A processu vermiformi per foeces dilatato ileus lethalis apud Ruysch habetur; casus similes habentur in *novis actis naturae curiosorum*, Tom. I, observ. 71.

Intestinis tenuibus correptis dolor magis circa umbilicum vagus, fixus interdum, atrocissimus velut per terebram excitatus, ad desperationem, necemque sibimet ipsis inferendam miseros adigens, retractio abdominis, murmura, tormina, tremor, virium prostratio, jactatio, summa anxietas, spiritus angustia, tenesmus, alvi suppressio, spasmus vesicae, urinae retentio, delirium, convulsio epileptica.

Dolores colicos ab aliis abdominis affectionibus oportet distinguere, et quidem

A cardialgia, quam produnt dolor in regione

epigastrica perceptus, ad spinam dorsi, scapulasque pertingens, leniendus ructu, et vomitu, per quos dolor colicus vix lenitur secundum Sennertum; major mali atrocia ex majori ventriculi sensibilitate oriunda, majorque ad vomitum propensio mox a principio praesens, vomitusque mox post ingesta contingens. Frank non semper facilem utriusque morbi putat diagnosim, nec nimis dolori fidendum, cum consensus, qui inter ventriculum, et intestina intercedit vicina, cum ventriculus magis dilatatus, profundiusque descendens fucum facere possit.

A peritonitide, quam manifestant dolor magis superficialis, magis fixus, major attactus intollerantia, calor ad locum dolentem auctus, corporis decumbentis erectio, et ad anteriora incurvatio multum dolorifica, sub qua dolor colicus mitigatur, defectus symptomatum intestinorum affectorum, nauseae scilicet, vomitus, flatuum, alvi obstructionis.

Interdum et fluctuatio in peritonitide percipitur aut a secretione morbosa, aut a pure oriunda, ubi apertura in tempore est facienda, ne aut fistulae nascantur, aut eroso peritonaeo ascites purulentus succedat. Foeminae cujusdam ex peritonitide mortuae abdomine inciso 7 puris libras Frank vidit evacuatas, quae ipso abdominis e cavo evacuatae quibusdam videbantur,

intestinorum qui mirabantur defectum, quae vero inciso peritonaeo admodum incrassato satis compressa detegebantur.

A colica idiopathica difficulter saepe dignoscitur symptomatica, quam circa rem sese errasse Galenus fatetur; sic a calculo renali vomitus, alvi obstructio, abdominis tensio, anxietas, jactatio, pulsus parvus, contractus etiam causari potest, ut dignoscere veram mali originem vix possis, nisi dolores aut praecesserint, aut simul adsint, aut calculi cum levamine per urinas secesserint.

Describentur jam quaedam colicae species, tum a vitio locali, tum a totius systematis culpa ut causa pendentes.

Colica *saburralis,* de qua Sthollius egit *praelectionum* vol. II, pag. 187. Huc colica *biliosa*, *pituitosa*, *moeconialis*, *lactantium*, *stercoracea*, *verminosa*, *calculosa* etiam Sauvagesii.

Cibis nimiis, aut tenacibus, v. g. fungis licet non venenatis, glutinosis, pultibus male subactis, pinguibus, etiam a puero, aliove debiliore ingestis non raro cardialgia, flatus, borborygmi, tormina per diem unam, alteramve continuata, donec diarrhoea nata hae turbae componantur.

Non vero foeces stercoraceae cumulatae, induratae colicae causa sunt, quae intestina di-

stendunt, comprimunt, occludunt, flatuum, chyli, foecumque succedentium descensum impediunt, putrescunt, foeces regurgitare faciunt, vomitum viridem, etiam foetentem, denique stercoraceum producunt.

Foecum induratarum collectio saepius in intestino recto apud illos contingit, quibus alvus per plures dies silet; quo in casu ne clyster quidem, aut olei pauxillum pro lubricatione, emollitione injici potest, ut adeo per cochlear parvum etiam foeces sint eximendae.

Sed et alibi ejusmodi foecum collectio fieri potest; vix non omnem intestinorum tractum stercore, vermibusque repletum Frank vidit in homine, qui cum risu sardonico, sopore etiam ex febre asthenica obiit. Diaphragmatis inflammatio, quam sub risu sardonico Veteres accusabant, non adfuit.

Interdum intestinum stercore infarctum farcimen quasi offert tangendum. In ejusmodi intestinorum infarctu per ingesta oleosa, mucilaginosa succurrendum; cataraticis nihil efficitur, imo noxa inferri potest. Illis iisdem una impositis cataplasmatibus emollientibus utendum, si in sacco hernioso incarcerato foeces fuerint collectae.

Dolores abdominis validi, perforatorii excreto humore pituitoso velut vitreo interdum finiun-

tur, ut Galenus habet, *de locis affectis* libro IV, cap. 3, quos in semetipso expertus a calculo renali Auctor repetiit, donec secedente per alvum pituita vitrea componerentur.

Humor vitreus secretione quidem morbosa parari, adeoque morbi alterius effectum sistere censendus est; attamen cum ipse pondere suo etiam intestina irritare, morbumque producere valeat, illius evacuatio requiri poterit.

Mucus tenax copiosus sub vermium praesentia non raro adest, qui vero non videtur vermium causam, sed potius effectum sistere; nam intestina per vermes vellicata mucum hunc secretione morbosa parare sunt censenda, qui tamen aliorum malorum causa fieri potest.

Vermes licet nidulari in corpore possint, quin ullum compareat incommodum, licet secedere possint, quin morbus, sub quo forte secedunt, ab iis sit productus, valent omnino sanitatem laedere, vel quod nutrimentum corpori subripiant, vel quod hominum sensibiliorum intestina nimis vellicent.

Dolor colicus per vermes excitatus, qui excitari rodendo videtur, rodens est, pungens, serpens, fugax, junctus cum subsilitionis in abdomine sensu, cardialgia, nausea, singulari oris foetore, febricula, pulsu intermittente, facie modo pallida, modo rubicunda, alvi excre-

tione in pueris grisea; nam alvus in colica verminosa vix obstructa, nisi vermes in glomerem fors convoluti transitum contentorum impediant.

Dolores a vermibus excitati saepe atroces sunt, a quibus infantum non raro convulsio, de qua eo minus mirandum, cum intestini per vermes perforati habeantur exempla, visique sint vermes pro parte in intestino, pro parte in abdominis cavo haerentes; qui intestina post mortem perforasse dici vix possunt, cum frigore cito obrigescant, ut in illis videre est, qui in frigidam vivi immittuntur.

Signa, quae vermium praesentiam probabilem reddunt, sunt bulimus, abdominis tensio, tormina, subsilitionis in illo sensus, circulus lividus circa oculos, halitus foetens, salivae fluxus, dolores artuum fugaces, pruritus narium.

Vermes quibusdam regionibus, agro v. g. Goettingensi, sunt endemici; quibusdam vero annis quasi epidemici. Res utique mira, sed non unica in rerum natura; quibusdam enim annis horum, vel illorum major proventus est insectorum; sic anno 1802 brassica insectis fuit consitissima, quid quod in genere item humano major quibusdam annis foecunditas observetur. Vermes videntur congeniti; nam Brendel Goettingensis taeniam in embryone detexit. An pro motu peristaltico sustinendo vermibus indigemus omnes, ut asserere quibusdam placuit?

Colica neonatorum ex moeconio relicto nata purgantibus est tollenda, quemadmodum illa, quae ex morboso lactis coagulo pendet.

Doloris colici a calculis in ipsis intestinis haerentibus nati exempla 6 habet Bonetus, *de medicina septentrionali;* habent Sennertus, et Koempf.

De calculis quidem in intestinis haerentibus cogitandum in colica saepius praeter rationem cognitam redeunte; ast signum de illorum praesentia certum non habemus, quamdiu per anum non secesserint.

Ad calculos referri possunt corpora dura, nuclei cerasorum, prunorum, monetae, ossicula etiam deglutita. A nucleis cerasorum post colicam excitatam gravem intestinum rectum ita nonnumquam obturatur, ut digito etiam sint eximendi. Militem Frank vidit Ticinensem, qui osse aliquot pollices longo cum brassica condita deglutito mox dolores cardialgicos cum vomituritione passus est, quibus febris serius accessit. Ab ingestis oleosis, injectis clysmatibus, impositis fomentis emollientibus, instituta ad praepediendam inflammationem venae sectione nullum levamen. Cum ossa per acidum nitri dilutum in flexibilitatem ceream emolliri, idemque quodam modo per acetum obtineri Frank meminisset, hoc ipsum ad 2, 3 libras

per diem ingeri jussit. Intra 24 horas dolor imminuitur, post 3 dies omnino silet. De osse soluto Frank sibi gratulatur. Post annum fere in dolores colicos atroces, rebelles incidit, larga ciborum ingestione mitigandos. Serius dolores validi ad intestinum rectum comparent, et a Chirurgo os extrahitur immutatum cum sanitate subsequente.

Non raro colica ab intestino in cavo suo per obstacula varia impedito. Huc colica Sauvagesii *mesenterica*, a glandulis meseraicis apud scrophulosos infarctis nata; huc *enterocelica*, per uterum gravidum retroversum, per volvulum intestinorum, callositatem, scirrhum, carcinoma, per hepatis, lienis, pancreatis tumorem inducta.

A volvulo sequi quidem potest colica, vomitus stercoraceus; attamen ex hac sola causa nequaquam sequitur. Volvuli vero signa nimis incerta sunt, quam ut pro illo solvendo abdominis incisio fieri possit. Intestinum colon, ac duodenum a pancreate scirrhoso compressa Lagusius vidit in homine post dolores colicos defuncto. In foemina nobilissima Parmensi sterili, quae appetitu laudabili instructa alvum per 14 dies obstructam habere solebat, cum abdominis inflatione, anxietate maxima, spirandi summa difficultate, donec ab oborta diarrhoea foeces plurimas foetentissimas inter animi deliquia po-

neret. Lienem FRANK accusavit maximum ad os ilei dextrum extensum, vixque loci Medicis, cum lienes magni Parmae rarissimi sint, persuadere de hac mali causa potuit. Sanitatem mulier recuperavit.

Colica ab acri quocumque venenoso, plumbo vel maxime nata, unde *colica saturnina* SAUVAGESII (*huttenkatze*); *damoniensis* HUXHAMI; *pictonum* CITESII; *figula* aliorum; *rachialgia* ASTRUCII; quod dolor ad spinam dorsi perciperetur. Colica haec per Auctores vetustissimos Paulum AEGINETAM, AVICENNAM etiam, est descripta. Accuratius est depicta per CITESIUM, *in diatribe de novo, et populari dolore apud pictones colico bilioso* 1616. Serius per RIVERIUM, WILLISIUM, SCHEVCHZERUM, Fridericum HOFFMANNUM, HUXHAMUM, CAMBALOUSIER, *de colica pictonum*, Parisiis 1701. Longe vero melius nostris temporibus innotuit per HAENIUM, STRACKIUM, STHOLLIUM, TRONCHINUM, GRASHUYSIUM, *in tentamine de colica pictonum*, per TOURRACH *dissertationem de colica pictonum*, Herbipoli 1777.

Colica saturnina illis familiaris est, qui plumbo tractando occupantur, qui mineras illius effodiunt, terunt, fundunt, in litargyrium plumbum convertunt, qui pigmenta, emplastra in pharmacopaeis plumbata parant, qui vasa terrea,

ut igni resistant, crusta velut vitrea plumbum continente obducunt, qui supellectilia varia deaurant etc. Quare in urbibus populosis, Viennae vel maxime, ubi largius plumbum tractatur, longe frequentior haec colicae species esse consuevit. Sed in culinis etiam toxicatio per plumbum fieri potest, si aut vasa stannea adhibeantur majorem plumbi partem continentia, aut si vasa figulina crusta minus laudabili, plumbo ditiori fuerint obducta, praesertim si pinguia, acida in iisdem conserventur. Quare tum figulorum, tum illorum gratia, qui vasis figulinis utuntur, optandum foret, ut pro illorum obductione plumbo carere tandem possemus. Sed per aquas etiam, quae per canales plumbeos ducuntur, aut in vasis plumbeis asservantur, toxicatio fieri potest, cum quaevis aqua salem quemdam contineat plumbo solvendo idoneum. In Anglia, in Galliae provincia *Poitou* dicta, toxicatio plumbata fieri potest per pomaceam, pyraceam siceram, cum sub prelo paretur, cujus tabulae lamina plumbea sunt obductae. Sed vina quoque, praesertim nimis acida, partim per damni ignorantiam, partim per hominum cupidorum fraudem plumbo adulterantur, ut mitiora reddita majori pretio vendant. Circa toxicationem plumbatam vide FRANK *politiae medicae* tom. III.

Strak *in observationibus medicinalibus* multas colicas saturninae similes adfert in hominibus observatas, qui plumbum nullo modo tractarunt, quorum vasa culinaria optime erant constituta, ideoque colicae a plumbo originem negat, atque arthritidem vagam in abdomen saevientem statuit esse causam. At haec Strakii opinio nemini fere Medicorum fuit probata; nam licet ab arthritide dirae colicae venire possint, colicam a plumbo apud illos non venire, qui plumbum tractarunt, nequaquam sequitur. Et in ipsis casibus a Strak allatis toxicatio fieri potuit per vinum plumbo adulteratum, cujus rei tristia hinc inde occurrunt exempla.

Symptomata optime descripta habentur apud Sthollium *rationis medendi* T. II, pag. 240. Pauca quibus Frank habet addenda. Nodi duri, sensim immobiles futuri, qui ut in arthritide, ita in colica saturnina ad musculorum manuum tendines interdum occurrunt, ex infarctis capsulis mucosis nascuntur. Sensus in parte post colicam saturninam paralytica facta non solum fere persistit, sed plurimum etiam auctus interdum observatur.

In paralysi manuum post colicam saturninam contingente saepe singularis illarum versus ulnam incurvatio, ita ut illam vix non attingant. Artus inferiores solos Frank aliquoties vidit

paralyticos; vidit 1787 Ticini, vidit jam prius in figulo Rastadiensi 32 annorum robusto, qui 300 plumbi libris in calcem conversis colicam saturninam prima quidem vice, sed tantam est passus, ut in artuum inferiorum paralysin cito laberetur, quam eorumdem gangraena, et post plures septimanas mors ex convulsione est secuta.

Colica ex totius systematis vitio nata, quae quibusdam dividitur in *sanguineam*, seu *inflammatoriam*, in *flatulentam*, et in *spasmodicam*, seu *nervosam*, FRANK dividitur in *hypersthenicam*, et *asthenicam*.

Cum intestina magna sensibilitate donata multis arteriis gaudeant, cum illorum venae valvulis destitutae sanguinem ad venam portarum, altitudine sat magna habeant evehendum, cum intestini recti vasa cum vasis vesicae urinalis, in foeminis cum vasis uterinis quoque communicent, colligi sanguis potest in vasis intestinalibus fors latioribus, ut per foecum collectionem etc., ita post haemorrhoidum, mensium, lochiorum suppressionem, nascique plethora spasmos inductura. Si jam huic vasorum intestinalium infarctui stimulus accesserit, colica habebitur, quae quidem *sanguinea*, *haemorrhoidalis* etiam dici, quae vero sthenica esse potest, aut asthenica, aut innuit Veterum ple-

thorae in veram, et ad vasa divisionem, in qua ultima venae sectio non convenit.

Symptomata colicae sthenicae, atque asthenicae nec inter se, nec ab aliis colicae speciebus differunt; nam ex dolore ubique fere eadem signa diagnostica capi nequeunt; sed desumenda sunt ex dispositione, causis praegressis. Quare in homine robusto, exercitato, diaeta lautiore, vinosiore utente colicam ex toto systemate pendentem exspectabis sthenicam, licet pulsus durus fuerit, parvus etc.; nam sthenia sine pulsu magno, pleno, forti consistere potest. In homine vero debiliori, cachectico dicto, in viro literato, sedentario, hypochondriaco, in foemina hysterica colicam exspectabis asthenicam, stimulis mitioribus tractandam, licet sanguinea sit, ex haemorrhoidum, et menstruorum suppressione nata.

Colica flatulenta, circa quam videndus est tractatus *de emphysemate*, nascitur per varias aëris species in intestinis evolutas, eaque distendentes. Haec in iis fere locum habet, quibus per intestinorum debilitatem digestio languet. Si jam spasmus accedat, quamdam intestini partem stringens, aër in parte vicina conclusus hanc ipsam dilatabit in saccum, qui saccus post iteratam hanc colicam persistit (ut interdum cadavera docent), colicaeque eidem repetendae

ansam praebet. Quo in casu colica flatulenta ex vitio locali pendet, sed cum universi systematis debilitate juncto.

In ventriculo quoque aëris collectio fieri potest, per quam, impedito diaphragmatis descensu, summa spirandi difficultas, ingens anxietas etiam inducitur.

Causae. Colicae pictonum variam varii statuerunt causam. Muci intestinalis secessum, indeque natam excoriationem Grashuys accusat. In nervorum intestinalium irritatione, ac crispatione causam proximam Tronchin quaerit. Materiam arthriticam Strak supponit. Frequentem hanc colicam, ubi multa podagra est, Wepfer quoque refert. Venena, vina, scorbutum Tissot arguit. Selle, qui colicam damoniensem a saturnina distinguit, illam a pomaceo, hanc a rheumate derivat.

Plumbum damnant Cambalousier, Boerhaave, Haen, Stholl, Paker, *de colicae Devonscheyerensis indole.* Colicam saepe ex plumbo nasci satis probabile est, sed colicas diras, iisdem symptomatibus stipatas ex alio quovis stimulo valido nasci posse, nil repugnat; nam colica ex plumbo nata signum habet nullum, quod in colica quavis alia comparere non possit, nec pertinax alvi obstructio, nec umbilici, anive retractio, nec etiam paralysis colicae saturni-

nae essentialis est, nulla hinc inter colicam saturninam, et aliunde natam differentia, nisi quod ut per venena pleraque, ita per plumbum debilitas indirecta fere inducatur, unde opii etiam usus patet. Vide Pruckner, *de paresi in graviori colica avertenda*, Duisburg 1763. -- John, *de paresi ex colica*, Halae 1761.

Ceterum colicarum variae sunt causae, et quidem quaecumque enteritidem inducere valent, drasticorum abusus, vehemens abdominis compressio, contusio, constitutio haemorrhoidalis, mensium, lochiorum suppressio, partus difficilis, laboriosus, arthritis intestina vexans; longe frequentius vero hernia incarcerata umbilicalis, inguinalis, aut in foeminis potissimum femoralis, quae vel non cognita, vel a foeminis intempestive verecundis celata, inflammationem, atque gangraenam non raro subiit.

Sub quovis dolore colico de hernia cogitandum apud rusticos vel maxime, aliosque, onera qui gestant, tum etiam apud foeminas pudibundas. At hernia difficulter interdum cognoscitur, si parva intestini portio fuerit elapsa. In nosocomio Ticinensi Frank rusticum vidit, qui sub coitu impetuosius celebrato dolorem dirum experitur ad testiculum per 5 dies durantem, antequam cum abdomine tenso, inflato, cumque singultu esset allatus. Pro testi-

culi inflammatione habetur malum a tribus chirurgis expertissimis, pro hernia scrotali a FRANK declaratur. Fit operatio, ileum detegitur ad 9 pollices egressum, undique inflammatum, pro parte gangraenosum, testiculus sanus. Mors proximo die fuit secuta.

Colicam saburralem faciunt ingluvies, cibi glutinosi, duri, tenaces, caseus, carnes fumo induratae etc., potus fermentans, fructus horaei aut immaturi, aut majori copia asssumpti, vermes etc.

Colicae spasmodicae causam sistunt morbosa tubi intestinalis sensibilitas, constitutio hypochondriaca, hysterica, calculi fellei.

Prognosis sua cuique speciei est, causarumque rationem sequitur. Vitium locale non tollendum colicam inductam reddit lethalem.

Colica saburralis felicius fere, quam aliae species sanatur per evacuantia; quae ex totius systematis affectione pendet, diversam habet prognosin; facilius sanatur hypersthenica, quam asthenica, cum facilius sit demere, quam addere.

Quae ex intestinorum pendet inflammatione sive sthenica, sive asthenica, ilei, et gangraenae metum facit; quae in partibus membranaceis facillime contingit, interdum in hydropem abdominis acutum terminatur.

Ileus, passio iliaca, vomitus stercoraceus sum-

me quidem periculosus, nec tamen semper lethalis; quosdam ex illo Frank vidit sanatos. Ut vomitus stercoraceus sequi possit, valvula Bauhini cedat oportet, quae cum intestinorum distensione distracta est visa interdum, et lacerata. Cum Haenius canes, quibus aquas multas violenter per anum injectas ore redditas vidit, incidisset, intestina plurimum distenta, valvulamque distractam conspexit. In hominibus item ileo affectis, quibus clyster ter injectus per vomitum secessisse est visus, intestina post mortem dilatata sunt reperta cum valvula distracta.

Passio iliaca cito fere decurrit, prima die nocuisse videtur apud Morgagnium, *epist.* XXXV, n.° 2, et apud Swietenium, *commentariorum*, Tom. III, § 961. Sed ad 7, 9 diem decurrisse item est visa. Heidelbergae fuit, qui meteorismo, vomituque continuo foetente cruciatus per 10 dies alvum non reddidit. Huic juvenis Medicus, Aller sanationem promisit, eamque cucurbitulis siccis omni late abdomini impositis praestitit. An spasmodica haec fuit affectio?

Ex dolore in colica subito cessante, ex alvo in ileo fors respondente cave, ne sanitatem mox spondeas; ille enim cessare, haec respondere potest ex intestinorum paralysi, gangraena, ut monet Baglivius, *operum suorum*, lib. I, cap.

23. Monente vero SWIETENIO, si cum pulsu parvo, contracto, singultu, frigore extremorum dolor subito remittit, mors instat.

Iliaci, qui animo linquuntur, singultiunt, convelluntur, certo certius moriuntur. Ileus a scirrho, steatomate, callositate intestini natus, insanabilis, et lethalis.

Colica ex hernia incarcerata nata, ea restituta, nisi major inflammatio, aut gangraena subsit, spem sanationis admittit.

Colica flatulenta in tympaniam hinc inde transit.

Colica haemorrhoidalis, menstrualis saepe tollitur per evacuationem consuetam redeuntem, licet debilitas subfuerit.

A podagra retrogressa nata summe periculosa est. Infantibus est periculosissima, lethali convulsione facile terminanda.

In colica, quae lethalis est futura, dolores sunt fixi, acerbissimi, perpetui, alvus pertinaciter clausa, singultus, vomitus, vigiliae, extremorum frigus, sudores viscidi, frigidi, syncope.

Cura causis est accommodanda; hinc alia esse debet in colica

I. Ex vitio totius systematis pendente, et quidem aut hypersthenico, aut asthenico.

a) Colicae hypersthenicae curatio ab enteritidis sthenicae tractatione, in quam illa facile

transit, parum differt, nisi quod paullo moderatior esse debeat. Quare venae sectiones non tantae faciendae, nec tamen ideo negligendae, quod forte pulsus plenus, ac durus non adsit; etenim hic ex dolorum atrocia saepe parvus, contractus habetur, nec raro post venae sectionem insurgit, et quidem ejusdem repetendae necessitatem manifestat.

Si ex haemorrhoidum, mensium suppressione nata sit colica sthenica, hirudines ad anum, circa genitalia applicasse juvabit. Ceterum in hac colica a quovis sale, ipso adeo nitro abstinendum, nec nisi demulcentissima parca quantitate sunt ingerenda, cum loco affecto immediate applicentur, v. g. emulsio amygdalina cum mucilagine gummi arabici, et syrupo altheae etc. Unguentum altheae solum abdomini inungendum, fomentationes emollientes, nec tamen justo calidiores, sunt imponendae; clysteres emollientes mucilaginosi, oleosi ex decocto altheae etc. parati parca quantitate sunt injiciendi, ut alvus reseretur. Nam ut in quavis colica, ita in hac quoque alvi cura est habenda, ne foeces collectae, flatus extricati distensionem, ac pressionem augeant, malumve exasperent.

b) In asthenica methodus excitans, sed prudenter est adhibenda, ne intestina mox afficienda

nimis irritentur; quare praeter clysteres emollientes, ex infuso florum chamomillae paratos, ad alvum serandam injectos, quibus sensim aut assae foetidae vitello ovi subactae moderata quantitas, aut tincturae anodynae guttae x, ad xx addi possunt, praeter fomentationes aromaticas, aut siccas, aut humidas vinosas, praeter unguentum altheae, volatile nervinum cum camphora etc. abdomini affrictum, cui rubefaciens imposuisse juvat interdum, indolis praesertim arthriticae si fuerit malum, praeter balnea tepida, semicupia adhibita, interne volatilia sunt assumenda, v. g. aqua menthae, foeniculi, infusum florum chamomillae, cum liquore anodyno, vel aethere vitriolico, laudani liquidi guttis x, ad xx, et syrupo altheae, vel diacodii.

Et si venae sectioni locus non sit, potest tamen esse hirudinibus, si ex mensium etc. suppressione vasa haemorrhoidalia turgeant, ut depletione locali facta dolores etc. componantur. Certe topicae evacuationes in malo asthenico non semper damnandae, nec metuendum est damnum inde oriturum, si ex intermissa depletione damnum gravius impendeat. Sic si haemorrhoidario debili cum vasorum haemorrhoidalium turgore urinae adsit suppressio propter vesicae vasa simul turgida, huic certe facienda topica evacuatio, sine qua intra paucas

dies, peribit, cum debilitas, quae quidem subest, nonnisi post septimanas tolli possit.

II. Ex vitio locali si fuerit malum, hoc ipsum, si fieri possit, sua quavis methodo auferendum.

Hernia si subsit, de repositione cogitandum, hacque non succedente, de operatione, secus lethale erit malum. Ab aegro colica laborante ne recedas, nisi de herniae praesentia, aut absentia per explorationem fueris convictus, cui in foeminis vel maxime insistendum, quae licet interrogatae eam non raro negant.

Foeces durae si colicam effecerint, hae ipsae movendae, eliminandae. Agendum vero vel maxime per clysteres emollientes ex decocto furfurum, altheae cum oleo paratos, per cataplasmata emollientia, per potum demulcentem ex althea etc. ingestum, ut foeces emolliantur, viae lubricentur. Cui oleum non displicet, is olei olivarum, amygdalarum dulcium, ricini americani cochlear quavis hora assumere potest. Purgantia vero exhibere, quamdiu alvus habetur obstructa, tutum non est; nam obstaculum cum vix superare valeant, addito novo stimulo facile nocebunt. De his cogitandum, ubi alvus respondet, nec inflammationis metus est, ubi decoctum altheae cum manna, aut pulpa tamarindorum, et sale mirabili Glauberi

etc. exhiberi potest. Quidam tincturae rhei aquosae cum sale medio confidunt, quae vero parum purgat, et irritare valet.

Vermes si subfuerint, iisdem opposita sunt exhibenda cum leniter evacuantibus. Quare iterum oleosa, eccoprotica cum sale amaro, et semine santonici epicratice sunt porrigenda. Interdum clyster lacteus multum conducit ad colicam verminosam sedandam, per quem pacari vermes videntur.

Circa colicam epidemicam saturninae similem sanandam sic habet Paulus Aegineta, lib. III, cap. 43: multis fuit lethalis, donec quidam exhibuisset lactucas crudas, et uvas, et poma, et pisces, et ostracodermata; vinum iis raro admittebat, aut nonnisi frigida dilutum, calida quaevis vitabat. Damnat haec nihilominus Aegineta, utpote frigida contra malum frigidum ipsi habitum administrata. Tantum contra experientiam praejudicata valet opinio.

Ad colicam in iis, qui plumbum tractare coguntur, praevertendam optimum est juxta Fridericum Hoffmannum, atque Swietenium jusculum pingue, laridum, butyrum cum pane pro jentaculo sumptum; nam obducta per oleosa intestina non tam facile per plumbum afficiuntur.

Ad curam vero curatoriam colicae saturninae faciendam ex idea de natura mali varia con-

cepta nostris temporibus, varia sunt proposita, ita ut multa habeatur contradictio. Quidam per emeto-catarctica rem aggrediendam putarunt, irritans ut evacuarent. At exitum fatalem causare queunt; nam si alvus ab iisdem soluta non fuerit, inflammatio, ac gangraena sequi potest.

Strak alios ex hac colica per sudores sanatos vidit foetentes, acidum spirantes, cum cutis pruritu junctos, interdum miliaria cum levamine comparere. Quare potum aromaticum, antimonium crudum, balnea tepida proposuit.

Permulti clysteres emollientes, oleosos cum, vel sine manna, atque oleum ore sumptum laudant. Usum nonnumquam Frank habuit. Olei ricini americani cochleare dimidia quavis hora Odier exhibuit, donec illius tres uncias ingessisset, a quibus alvus fere fuit aperta, et auxilium pluribus praestitum. Quidam mere emollientibus oleosis cum opio junctis tum interne, tum externe agendum censuerunt. Ab his quoque fructum Frank habuit.

Alumen cum mucilaginosis Tronchin laudat, quod licet Frank parum profuit, in nosocomio Viennensi plurimum saepe praestitit.

R. Alum. rupei dr. j, vel ij, solve in
Aquae distillatae unc. vj, adde
Mucil. gummi arabici.
Syr. diacodii aa. unc. j; capiantur omni hora, bihorio cochlearia ij.

Ad opium cum Haenio, Sthollius confugit, qui sat magnas opii doses, at longioribus intervallis exhibere solebat; sic enim *rationis medendi*, Tom. II, pag. 256 praescripsit.

R. Aquae florum chamom unc. vj.
Extracti . . . . . . dr. j ss.
Syrupi . . . . . . unc. j ss.
Opii puri, et
Camphorae aa. gr. x.

Capiat aeger quarta quavis hora sextam partem.

Ob pulsum plenum, durum, venam non secuit, qua secta pulsum duriorem vidit redditum, aut deliria quoque enata, quae ipsa per opium exhibitum componebantur. Cum vero vomentes, aut alvo reddentes facilius sanari observasset, quam eos quibus neutra respondebat evacuatio, licet minus dolerent, et narcoticis evacuantia in iis interpolavit, quibus evacuatio spontanea non fiebat. Convalescentibus opii 6, 8 grana cum amaricantibus per plures dies exhibuit.

Frank in colica pictonum sananda sic incedit: ubi emesi, quod ante longius tempus facta sit toxicatio, locus non conceditur amplius, emulsionem amygdalinam cum mucilagine arabica, aut mixturam oleosam, quae opii gr. j, ad iv continet, ad cochlearia ij omni dimidia, vel et integra hora porrigit. Ab opio ob alvi sup-

pressionem hic sane non est metuendum, cum a debilitate indirecta pendeat, per stimulum diffusibilem paullo majorem, qualis in opio habetur, superanda. Praeterea ventrem oleosis, nervinis fricari curat, fomentationes emollientes, aromaticas abdomini applicat, balnea tepida ordinat, clysteres oleosos addito quoque laudani liquidi scrupulo etc. injicit. QUARIN quidem ab opio per clysterem injecto paralysin metuit. At immerito opium accusare videtur, cum et sine opio injecto colicae graviori paralysis interdum succedat. Colica fugata, minorem, quam sub morbo opii dosin per 3, 4 dies exhibet. Contra paralysin ex colica saturnina residuam quaenam sint agenda, in tractatu *de paralysi* videre est.

Electricitas laudatur a PERCIVAL, ab HAENIO *rationis medendi* Tom. X, cap. I, a VAN-DER-FLUE *in Sammlung praktischer Abhandlungen für Aerzte, Band VIII, Seite* 634 (VAN-DER-FLUE in practicarum pro Medicis dissertationum collectione, Tom. VIII, pag. 634). At STHOLL, *rationis medendi* Tom. II, pag. 364, eam in quinque casibus nocuisse vidit. FRANK detrimentum nullum quidem, sed nec emolumentum observavit. In Principe Polonica, quae colores plumbatos inter pingendum lingens colicam atque paralysin contraxerat, per 6 septimanas sine fructu vidit adhibitam.

Unguentum nervinum ad omnem dorsi spinam infrictum laudat HILLARY *über die epidemischen Krankheiten auf Barbados* (HILLARY, de morbis epidemicis in Barbados).

A mercurio FRANK usum saepius habuit, exemplo esse possunt eadem illa Princeps Polonica, atque foemina, quae ante 5 annos in clinico Viennensi decumbens, intra 6 septimanes magna parte fuit restituta.

In colica ex acido primarum viarum apud pueros nata, praeter fomentationes abdomini impositas danda sunt absorbentia, alcalina, acidoque subacto talia, quae corrobare ventriculum valeant. Huc pertinet magnesia cum eleosaccharo macis, lapides cancrorum cum rheo, tinctura illius, aut syrupus cichorei cum rheo, cum liquoris cornu cervi 6, ad 7 guttis, aqua menthae cum sale amaro etc., lene corticis decoctum.

Colica ex intestinorum coarctatione nata, ut difficilem habet diagnosin, ita curam nonnisi palliativam admittit per oleum impetrandam, nisi fors ab hernia sit, aut causa quadam alia, quae auferri possit.

Contra ileum, praeter illa, quae adhiberi contra colicam solent, pauca fieri possunt. Cum ileus interdum observaretur ab invaginatione intestinorum, *volvulo* dicta, factum est, ut

volvuli vocabulum pro ilei denominatione adhiberetur, quod male quidem factum, cum volvulus in quovis ileo non inveniatur, et si inveniatur, effectu adesse possit. Plures sane praeter volvulum ilei causae sunt, scilicet inflammatio, foeces multae induratae, calculus, spasmus, atque convulsio, interceptio herniosa, tumor vicinus intestinum comprimens. Ex quo satis patet, variam in ileo requiri posse medendi methodum, nunc enteritidi oppositam, nunc antispasticam, aut herniae operationem etc. Ex idea volvuli incisio abdominis est proposita ad invaginationem solvendam. Sed operationem hanc, fors nunquam susceptam, cum nec invaginationis, nec loci, ad quem facta sit, certa habeantur signa, suadere prudens nemo potest.

Mercurius item crudus ad invaginationem per pondus solvendam, foecesque promovendas fuit tentatus. Ingerebatur aegro deambulanti, ut melior esset ponderis actio quovis horae quadrante ad dr. j unciam j, donec jusculo carnium singulis dosibus superpoto integra libra esset assumpta.

At data volvuli ut ilei causae praesentia, absenteque inflammatione, qnae abesse debet, mercurius prodesse nequit, nisi ubi pars intestini inferior a superiori fuit suscepta; nam contra si fuerit, invaginatio augeatur necesse est.

Modum vero susceptionis quis assignabit? Certe remedium hoc, quod saepius profuisse dicitur, periculi plenum est, atque malos inducere valet effectus. Diutius in corpore remanens morbos nervosos, tremores etiam excitare valet juxta Swietenium, *commentariorum* Tom. III, § 694. Quare illius usum, quem contra globulos aureos, plumbeos longe periculosiorem putat, in casu nonnisi desperato concedit, quod melius sit anceps tentare remedium, quam nullum. In ditionis Mediolanensis quodam nosocomio, *insanabilibus* dicato, foeminam Frank vidit epilepticam, quae ileo correpta, frustraque tractata mercurii vivi 16 uncias ingessit, sensimque ex ileo convaluit. Sed nonnisi 3 mercurii unciae per anum secesserunt. Post 6 septimanas ab absumpto mercurio salivationem diuturnam foemina est passa, quare mercurii relicti portio per mucum intestinalem subacta videtur in mercurii gummosi Plenkiani formam. Per tres vero jam menses, quo tempore Frank illam conspexit, conquesta est de frigoris in regione intestini coeci, ponderisque labentis sensu, quoties in latus sinistrum converteretur.

Hippocrates, *de morbis*, lib. III, cap. 13, in ileo inflammatorio venam secuit, abdomen oleo perfricuit, fotus admovit, suppositoriis,

clysmatibus alvum sollicitavit, hisque non juvantibus ad intestinum coarctatum dilatandum, vel ad interceptum distrahendum, aërem follis ope in anum inflare jubet, dein clysterem injici, atque balneum adiri. Aëris haec inflatio secundum Alexandrum TRALLIANUM, lib. X, cap. 1, juvare poterit, si non adsit inflammatio: ea vero praesente, nocebit. At nocere pluribus in casibus potest, in coarctatione non vincenda, in obstaculo quovis non movendo.

VIEDEMAR, *in diarii medici italici* Tom. II, pag. 245, ex ileo desperato homines quinque refert a se salvatos, quibus per machinam a se inventam multam tepidam cum impetu quodam intra 8 horas ita injecit, ut ab injectione desisteret, ubi dolor accusabatur, eamque dolore cessante repeteret. De remedio hoc videri quoque potest HAENIUS, *rationis medendi* Tom. VIII, cap. 5, et Tom. IX, pag. 214, qui cum illud in canibus esset expertus, intestinum in quodam vidit ruptum. Ex quo patet sat anceps FRANK nunquam tentatum esse remedium, quod in Anglia resuscitatum denuo laudatur una cum machinae emendatae descriptione *in Abhandlungen der Londnergesellschast, Band II* (in Societati Londinensis dissertationibus, Tom. II).

Cum ex pedum refrigerio, referente jam Friderico HOFFMANNO, diarrhoea saepe nasca-

tur, ad alvi obstructionem, quae lethalis fieri potest, superandam quidam aegrotantem pedibus nudis per pavimentum frigidum incedere jubent, aut pedes illius frigida perfundi, aut glacialem ingeri. Anceps hoc remedium Frank non adhibuit, sed foeminam 44 annorum, quarto mense gravidam, ex ileo desperato a Steidele accepit restitutam, cui in balneo tepido degenti glaciem ingessit. Colicam pictonum desperatam per 4 dies durantem, calidisque exasperatam epota frigida, glacieque ingesta sanatam habet item Vallisneri, *ephemeridum naturae curiosorum* centuria V, VI, observatione 10, 11. Vide quoque Falconer, *über die Wirkungsart der Kälte, den untern Gliedern bey Verstopfung des Stuhlganges angebract, in Abhandlungen der Londnergesellschaft, Band II, seite* 73 (Falconer, de efficientia frigoris in alvi obstructione ad inferiora membra admoti, in Societatis Londinensis dissertationibus, Tom. II, pag. 73).

Ceterum in pertinaci alvi obstructione, ileoque ex hernia incarcerata etc. nato, inflammatio cum abest, tabaci aut fumus, aut infusum ano immissum profuisse sunt visa; at ne dosin justo majorem adhibeas cave, ne aut status ebriosus, aut cholera periculosa fors futura nascatur, qualem Frank vidit, cum infusum ex dr. ij. paratum quondam injecisset.

Praeterea proficuum Frank vidit clysterem ex butyro, et infuso florum chamomillae paratum; nam butyrum sub eodem caloris gradu minus fluidum est, quam oleum, hinc tenacius intestinis adhaeret, potentiusque agit. Ejusmodi autem clyster sic paratur. Butyri unciis iij, ad vj in taleolas sectis infusum florum chamomillae fervidum affunditur, atque per spatulam agitatur, eidem ut butyrum misceatur.

Interdum colica characterem chronicum assumit, saepissime rediens, quae si ex sola intestinorum debilitate absque vitio locali pendeat, saepius alumen prodest ad doses majores exhibitum. Percival in Murray apparatu ad gr. xx. cum gummi arabici, et sacchari aequali quantitate exhibuit. Grashuys, *in der Schwedischen Sammlung von Beobachtungen, Band I* (Grashuys, in Scandinaviense observationum collectione, Tom. I), sequenti modo laudat.

R. Aquae purae unc. viij.
Vini rhenani unc. iv.
Gummi tragac., terrae catechu aa. dr. ss.
Aluminis crudi dr. j.

Proficuus aluminis usus colligi ex eo potest, quod adstringentia, monente Cullenio, dosi majori data purgantium vice fungantur.

GENUS VI.

ARTHRITIS.

Arthritis genuina morbus est antiquissimus, omni tempore observatus, frequentior in urbibus, praesertim inter laute viventes, otiosos, gravibus curis obnoxios, aulicos, mercatores, inter spem, metumque opipare viventes: plagas amat boreales prae australibus: tempus vernum, et autumnale prae alio, loca depressa, humida, frigida saepius invisit: nulli quidem aetati parcit, inimicior tamen aetati adultae, atque senili observatur: sexum utrumque plectit, virilem tamen prae foemineo, cum causis ille magis obnoxius vivat. Occurrit saepe sporadica, nec raro tamen epidemica.

Arthritidis vocabulum, quod ex terminatione articulorum inflammationem dicit, ad quemcumque illorum dolorem designandum adhibetur.

Arthritidem, atque rheumatismum velut *defluxionem*, quod vocabulum Veteribus usitatum non deprehendimus, pro eodem morbo FRANK habet, cum differentiae a quibusdam assignatae, quas videre est in SZOOTS *dissertatione*, Viennae 1784 edita, ipsi non satisfaciant. Nam nec per febrim, nec per sedem doloris rem satis discerni putat, cum illa et abesse, et adesse pos-

sit; hic vero locum mutare valeat, ita ut qui hodie ad articulos dolet, cras forte ad musculos articulis intermedios, aut et alibi doleat, quin ideo mali indoles sit mutata.

An ex eo differentia certa desumi potest, quod rheumatismus a perfrigerio vel in sanis subito caput tollat; arthritis vero ex vita lauta, deside, curis mordacibus lente evoluta post bulimum praegressum tandem corripiat, aut jure haereditario propagetur?

Dividitur arthritis

A. Ratione originis in *haereditariam*, et *acquisitam*.

B. Ratione partis affectae in *chiragram*, *pechiagram*, *omagram*, *gonagram*, *ischiagram*, *lumbaginem*, *podagram* etc.

C. Ratione typi in *regularem*, et *anomalam* incerto tempore, ac ordine redeuntem.

D. Ratione habitus in *fixam*, *vagam*, *retropressam*, in *manifestam*, et *larvatam*, quae sub schemate alterius morbi delitescit, in *genuinam*, et *spuriam*, *scorbuticam* puta, *syphiliticam*, *scrophulosam*.

E. Ratione decursus in *chronicam*, et *acutam* sive *febrilem*: febris vero conjuncta aut *continua* esse potest, aut *intermittens*. Interdum sane febris intermittens arthritidis sub specie incedit, ut data die, ac hora dolor artuum

corripiat, dispareat sub apyrexia, cujus rei exempla apud Torti, Werlhof, Casimirum Medicus habentur. Nec tamen quaevis arthritis periodica febrim sistit intermittentem, ut docet arthritis sic dicta *venerea*.

F. Ratione causae, quae divisio est longe optima, in *hypersthenicam*, et *asthenicam*.

Symptomata arthritidis, podagrae, vel maxime regularis, prodroma sunt: cardialgia, appetitus vigor, imo voracitas, apud alios insolitus frigoris in ventriculo sensus, velut aqua frigida innataret; apud alios sapor austerus, glutinosum spontaneum, flatulentia, sensus gravitatis, ac plenitudinis per omne corpus, somnus minus reficiens, irritabilitas, magna animi mobilitas, in exercitia consueta major proclivitas, hinc literati perspicaciores, veneri dediti salaciores hoc tempore observantur.

Quae quidem symptomata depositionem materiae arthriticae ad aliquam partem futuram esse indicant. Porro paucis ante paroxysmum diebus partis afficiendae torpor, temporarius stupor, aurae quasi transeuntis sensus, crampus, spasmus. Denique pridie ante paroxysmum cessantibus, vel multum imminutis symptomatibus appetitus major, insolita hilaritas, et agilitas sine nota causa.

Constitutiva sunt: dolor partis affectae saepe

atrox, ut moveri pars affecta nequeat, ut vix non ad desperationem rapiatur aegrotus, saepe tensio, tumor, et inflammatio partis velut erisypelacea, interdum oedematosa, saepe febris cum symptomatibus pro indole illius variis varia. In artu arthritide vexato pulsus fere fortior, magisque vibrans, quam in socio, sed sano. Quare, et in hoc pulsus explorandus, ne falsum de viribus judicium feratur. Cave ne pulsus explorandi etc. gratia brachium arthritide vexatum rudius prehendas, aut flectas, cum hac ratione aeger ad minimum torqueatur.

Dolor artuum sub febre asthenica comparens non illico de arthritide testatur; potest enim ut capitis dolor, ipsius febris symptoma esse; nam artuum dolor in febribus intermittentibus cum paroxysmo, et apyrexia, itque, reditque, atque cum febre per corticem fugata ipse fugit.

Causa proxima difficulter assignatur; etenim acre si statueris, provocaverisque ad pustulas in parte correpta interdum comparentes, dubitari potest, num causam acrimonia sistat, num effectum per dolorum atrociam morbose secreta. An sola sine praegressa inflammatione contingere morbosa secretio potest?

Debilitatem si accusaveris, rectius fortasse fecisse videberis, cum dolores a debilitate venire posse extra dubium sit positum. Docent

hoc, qui iter longius non adsueti suscipiunt, aut alia quadam ratione validius agitantur; hi enim die sequenti vix membrum prae dolore movere possunt; docet dolor dorsi etc., sub frigore febrili crucians, succedente calore disparens; docet dolor capitis ex ventriculo debili, onerato, jejuno oriundus; docet dolor artuum in venereis, scorbuticis occurrens. Attamen si consideraveris, remediis excitantibus quamdiu saepe dolores arthritici resistant, omnem in debilitatem culpam conjicere vix audebis.

Causae remotae, disponentes sunt: origo ex parentibus arthriticis, et certa quaedam articulorum conformatio. Qui enim arthritide aliquando laboraturi sunt, illis articuli saepe majores existunt; podagra aliquando vexandi tuberositatem ad pollicem pedis sitam longe magis prominentem ostendunt.

Aetas media, vel senilis; sexus virilis prae foemineo; temperamentum atrabilarium.

Causae excitantes sunt: victus opiparus, pinguis animalium saginatorum, dyspeptus, viribus, et exercitiis non commensuratus, abusus potus spirituosi, vita sedentaria, curae graves, venus praematura, studia immodice culta, in noctem protracta, mox a pastu celebrata.

Suppressio excretionum consuetarum, praesertim vero perspirationis cutaneae per frigus,

rimam penetrans aestuanti corpori admissum. Dolores artuum ex perfrigerio nasci videntur; nam frigus admissum in artus facilius agit, quemadmodum qui post ingluviem repetitam aegrotant, facile ad intestina debilitata potissimum laborant; lotrices ut metritidi, ita crurum incommodis, atque morbis rheumaticis ex refrigerio saepius subjacent.

Habitatio in locis depressis, humidis, frigidis. Rustici, qui saepius perfrigerantur, qui in regionibus praesertim borealibus spiritu vini satis abutuntur, cur saepe quidem morbis arthriticis, vix vero podagra laborant? Cur fere laborant, qui vitam lautam, simulque otiosam, vel improbis mentis laboribus, ingratis animi pathematibus turbatam ducunt?

An debilitatis indirectae sobolem podagra sistere erit dicenda? Frank quidem ex parentibus non arthriticis natus podagram 46 aetatis anno contraxit, quo tempore a vita, qualis sub praxi medica esse solet, exercitata ad cathedralem transiit, studiis plurimum temporis dicare coepit, atque injuriis multis vexatus iter longinquum fervidissima sub aestate instituit. In debilitate tamen indirecta neque tunc temporis sese constitutum fuisse putat, neque quoties posthac podagra corriperetur, eadem se laborasse censet, et hoc quidem minus, quod

circa paroxysmi tempora nonnisi dimidiam vini consueti quantitatem perferrat; nam si portionem sub sanitate solitam, certe non magnam, assumpserit, plurimum incalescit, atque insomnis per lectum volvitur. Singulare et hoc habet, quod ingruente paroxysmo vinum longe magis acidum plerumque percipiat.

Prognosis. Arthritis haereditaria difficilioris fere sanationis est, quam acquisita.

Arthritis vaga periculosior, quam fixa, cum illa ad partem nobilem, ad caput, pulmones etc., non sine magno discrimine decumbere possit. Arthritide vaga quondam laborantem in clinico vidi, qui ad pulmonem vel maxime fuit affectus; paullo ante mortuum vidi, qui post arthritidem vagam ex capite potissimum laboravit; nam post tremores, convulsiones, priapismum, pupillae dilatationem etc. defunctus, sectusque duas circiter seri uncias in ventriculis cerebri exhibuit. Arthritide vaga laborantes monendi sunt, ne confidant fore, ut dolore, ac tumore in parte affecta disparentibus res pro certo sit absoluta, cum alibi saepe dolor compareat, licet fere mitior sit, ac in parte prius affecta fuerat; quod non moniti aegrotantes saepe Medico indignantur.

Arthritis quaecumque sub tempestate frigida difficilioris sanationis est, quod tenendum, ut

prudenter cunctari sciamus, nec remediis rem cogi posse confidamus.

In gravibus, pertinacibus spinae dorsi, ossis sacri doloribus cauta sit prognosis; etenim ab inflammatione esse possunt in interna columnae vertebralis facie exorta, unde suppuratio, caries contingere valet. Quale exemplum nuper Frank vidit in podagrico, cui post artuum dolores dolor ad os sacrum est exortus cum febre, anxietate, accedente sensim crurum debilitate, atque vesicae paralysi lethali.

Saepe rigiditas, immobilitas, tabes partis affectae ex arthritide remanet.

Febris arthritidi chronicae superveniens saepe eam solvit.

Sudores licet universales mox ab initio morbi contingentes de gravitate mali potius testari, quam critici esse Veteribus videbantur.

Tempus intercalare in arthritide habituali male transactum paroxysmos anticipantes, exleges reddit.

Quemadmodum parte quacumque undecumque affecta facile et socia afficitur ob conformationis, ut videtur, similitudinem, id quod non solum de partibus sibi vicinis, oculis, auribus, sed etiam de partibus remotis valet, ita pede altero podagrico podagricus et alter facile redditur.

Qui in juventute arthritide vaga, aut dolore ad plantas pedum urente saepius vexantur, ii aetate provecta podagram facile experiuntur, ut post matrem in semetipso Frank expertus est, ut filius illius probabiliter experietur, qui ab aliquo jam tempore dolores ad pollicem pedum hinc inde experitur.

Podagram jam experti, aut illam aliquando experturi *anxietatem crurum* Sauvagesii, rectius fors *inquietudinem* dicendam, non raro patiuntur, quae sensationem sistit ingratissimam, licet non dolorificam, quaeque situm in lecto commodum non concedit, atque surgere interdum hominem cogit. Incommodum hoc antequam podagra corriperetur, diu Frank expertus est, pejus habens post studia improba, aut spirituosa vel paullo ultra modum suum ingesta; levamen accipiens, dum abdomini incumbens musculos abdominales, et crurales extendit.

Dolores artuum remediis si diu resistunt, si versus diluculum vel maxime urgent, ossa magis, quam articulatioues occupant, praesertim si gonorrhaea, aut penis ulcera praecesserint, de lue cogitare suadent.

Cura remotis causis excitantibus secundum mali indolem potissimum est dirigenda.

Hypersthenicae si fuerit indolis, methodo debilitante malum erit oppugnandum.

Si vero, quod longe saepius contingit, indolis asthenicae fuerit, methodo excitante, gradui debilitatis accommodata, erit tractandum. In arthritide asthenica, praesertim chronica, melius fere conduxisse sunt visa, quae in superficiem corporis agunt. Ab hac virtute plerisque laudantur praeparata antimonialia, quae quidem secundum Frank secretiones vi stimulante augere valent, vim tamen sudoriferam non possident specificam, cum sudores vix moveant, nisi lecti stragula, aut potus theatus accesserint. Huc sulphur auratum antimonii pertinet, cujus virtus secundum dispensatorium Viennense saltem parati, multo constantior, ac certior est, quam kermetis mineralis.

R. Sulph. aurati antimonii gr. j.
Sacchari albi gr. x. m., fiat pulvis, et sumatur talis omni trihorio.

Tartari emetici refractis dosibus, diutius continuatis in arthritide chronica Frank vix utitur, cum vix non singulis nausea excitata hae molestae sint, quibusdam vomitum moveant, diarrhoeam non paucis inducant. Sub antimonialium usu ad id ubique respiciendum, ne diarrhoea succedat, quae sub majori virium debilitate facile succedit.

Vinum antimonii Huxhami, a quo cum tinctura anodyna juncto fructum in arthritide chronica saepe FRANK habuit.

R. Vini antimonii Huxhami dr. ij.
Tincturae anodynae dr. ss.

Capiantur omni trihorio guttae x, ad xx. Vinum hoc certiori, aut tutiori modo FRANK sic parat, ut tartari emetici gr. j in vini uncia ss. solvat.

Opium in arthritide secundum TRALLES exhiberi potest in malo aut mere locali, ab aëre afflante nato, aut in asthenico, ubi nimia non peccat irritabilitas. Certe rigiditas articulorum per opium induci potest, non solum, ubi sub sthenica arthritidis indole exhibetur, sed etiam dum malo asthenico opponitur, quandiu irritabilitas excedit. Quare saepe ab initio mali propinari nequit, licet somni defectus, ac debilitas inde aucta illud petere videantur.

Contra dolores rebelles sive arthriticos, sive alios, sed a vitio locali non pendentes, FRANK formulam sequentem utilem est expertus.

R. Aetheris vitriolici,
Vini antim. Huxhami,
Laud. liquidi Sydenhami aa dr. j.
Capiantur omni bihorio gut. xij, ad xv.

Lignorum decocta, quibus antimonium crudum in petia ligatum incoquitur, in arthritide chronica multis laudantur. Quidam vero haec decocta vel lignorum virtute, vel solo calore juvisse putant, quod antimonium a coctione residuum siccatum pondus pristinum exacte referat. Sed an ideo decocto nil tribuisse potest? An non potest aliud quoddam principium decocto tradidisse, aliudque recepisse? Certe si vinum infunditur vasi ex antimonio crudo parato, vim emeticam illud exserit, licet vas post infusionem repetitam ponderis jacturam non ostendat. Idem hoc illis responderi potest, qui aquae, cui mercurius vivus incoctus fuerat, vim vermifugam ex eodem fundamento denegandam arbitrantur. Ast vero, licet fors antimonium crudum aqua non solvatur, solubile in humoribus animalibus certe videtur, cum equis oblatum habitum pinguem, nitidumque conciliet. Probabilitas huic opinioni accedit, quod sulphur nullo fere menstruo solvendum, humoribus nostris solvi videatur, cum alvum moveat, annulis digitorum aureis colorem nigrum inducat etc.

Aconiti extractum, quod a gr. j sensim ad viij, casuque rariori ad scr. j omni trihorio exhiberi cum saccharo potest, non raro Frank sese commendavit. Extracti aconiti in arthritide inveterata virtutem Frank potissimum cognovit

in foemina, quam per 16 annos affectam, nulla arte levandam, atque artuum rigidorum curvatura, ac tumore deturpatam, per extractum hoc a gr. j, ad x, ter de die exhibitum intra menses non ita multos restituit. Gummi guajacum in arthritide chronica, morbisque aliis a debilitate oriundis saepe et hoc commodum praestat, ut alvum servet apertam. Ideo vero ab eo abstinendum, ubicumque in diarrhoeam non proficuam dispositio fuerit.

Tegularum confectorem ex doloribus arthriticis decumbentem levatum sat cito vidi:

R. Inf. flor. samb. unc. vij.
Extracti aconiti gr. iv.
Rhoob sambuci unc. j.
Capiatur quovis bihorio vasculum ss.

Singulare in hoc homine fuit, quod dolores ultra carpos, pedumque taleolos non ascenderent, calore mitigarentur, illico exasperandi, dum atmosphaerae frigidiori exponerentur partes affectae. Unde patet, quantum per frigus admissum partes debilitentur; nam tegularum confectores pedibus denudatis per argillam incedunt madefactam, manibusque tractant.

A stipitum dulcamarae infuso, aut extracto

ut alibi, itam etiam in arthritide parum emolumenti FRANK observavit.

Ex hactenus dictis variae formulae concinnari possunt:

R. Sulph. aurati antimonii.
Extr. aconiti aa. gr. vj.
Sacchari albi dr. j m. f. pulvis dividendus in 6 partes aequales, quarum una quovis bihorio sumatur.

R. Extr. stipit. dulcamarae dr. ij.
--- aconiti dr. ss.
Aethyopis antimonialis scr. j, et fiant lege artis pilulae gr. iij etc.

Gummi ferulacea, gummi resina guajaci laudem quoque retulerunt.

Amarorum, decocti corticis diuturno sub usu arthritis ad singula rebellis interdum cessisse est visa.

R. Extr. gentianae.
stipit. dulcamarae aa. dr. ss.
Gummi ammoniaci dr. j.
Sulph. aurati antim. scr. j.

Misce exacte, fiantque cum syrup. s. q. pil. gr. iij, capiantur ter de die num. 5, ad 7 etc.

R. Extract. amaricantis dr. ij.
aconiti
Gummi resinae guajaci aa. dr. j.
Aethiopis antimon. scr. j, ad dr. ss. misce.
Fiant lege artis pilulae gr. iij, cum infuso trifolii fibrini sumendae.

Amarorum tamen usus paullo largior, aut justo protractior, monente CULLENIO, sat suspectus est; nam cum ante 40 circiter annos in Anglia podagrici per amara tractarentur, ex 23 per illa restitutis post triennium nonnisi 4 superfuerunt. Hominem Savonensem ex febre quartana rebelli laborantem, sat robustum, cum ex agyrtae consilio, praedicto quidem animi deliquio, hypocastani uncias iij in electuarium cum melle redactas assumsisset, sopore perpetuo correptum PRATOLUNGO novit.

Remedia externa. Secundum dicta, quum in arthritide fere melius conducant, quae in superficiem agunt, cataplasmata, fomentationes, balneaque tepida erunt adhibenda, nisi major partis, aut totius corporis sensibilitas obstiterit, quae sub vigore mali, aut ubi artus affectus tumet, fere obsistit. Raro in utroque hoc casu conferunt. An ob irritationem justo majorem inducendam? An ob majus perfrigerii facile contrahendi damnum?

Cataplasma ad artum arthritide diuturna vexatum, ubi tamen de suppuratione nondum facta constat, Frank laudat.

R. Gummi ammoniaci dr. iij.
Solve in aceti squillitici s. q.

Linimenta, unguenta articulis ex arthritide tumentibus Frank applicare non amat, fere fomenta sicca, scilicet sacculos aromaticos ipsis praefert.

Anchyloses aliquot, vix non desperatas (An et originis arthriticae?) Frank vidit sanatas unguento Goulardi ad anchyloses dicto, quod Auctor sic parandum praescribit:

R. Aquae communis mensuras ij.
Extracti plumbi unc. ij.
Sap. veneti in taleola secti unc. xviij.
Camphorae dr. j.
Incalescant ad ignem, donec sapo fuerit solutus.

Adhibendi vero modus sequens est. Artus affectus mane, ac vesperi aqua Goulardi lavatur, siccatus linteo calido tegitur, post horam hoc unguentum, ut mercuriale, leniter infricatur, imponitur charta mollior ad defendenda linteamina, superponitur linteum calidum. Quan-

titas illa praescripta nimis magna videtur; sed facile est dosi minori, habita proportionis ratione, remedium praescribere. Sed camphorae quantitas nimis parva videtur.

Saepe mitigatur dolor arthriticus imposito cerato sericeo, quo fit, ut velut balneo vaporis pars affecta foveatur, sensimque roboretur.

Interdum indusium, vel caligae ex *flanell* (panno laneo, italice *flanella*) paratae prosunt fricando, quam fovent partem. In regionibus calidissimis indusia ex gossypio confecta gestantur, quae transpirabile cutaneum imbibunt, hinc illius super cute exsiccandi, ac refrigerii experiundi, adeoque et arthritidis contrahendae periculum imminuunt. At cum haec indusia facile conspurcentur (An forte minus diligenter si mundantur, aut balneorum usus negligitur?) morbis cutaneis favent ibidem sat frequentibus.

Vapores item admissi, aut aquae ex alto labentes cum pulveribus *alterantibus* dictis in rigiditate articulorum saepe juvant.

R. Mercurii dulcis,
Sulph. aurati antim. aa. gr. iij.
Sacchari albi dr. j. m.; fiat pulvis dividendus in 6 partes aequales, capiatur talis bis in die.

Pulveribus his camphora quoque addi potest. Ex utriusque priorum dr. j cum extracto stipitum dulcamarae, resina guajaci et pilulae fieri possunt *alterantes* dictae.

Americani sylvatici contra arthritidem emphysema artificiale excitare dicuntur in parte affecta, dein cursu corpus exercere, donec sudor largus erumpat, hocque cum fructu facere narratur a Bozier. An juvat exercitium validius, et sudor per illud provocatus? An subita cellularis per aërem inflatum distensio? An mutatio quaedam inducitur per aëris inflati decompositionem?

Contra rebelles artuum dolores, dum methodus mitior nil efficit, remedia violentiora, moxa, ferrum candens etc., ac suppuratio per aliquod tempus protracta auxilium saepe ferunt. A dolore brachii pertinaci se ipsum per moxam liberavit Swietenius. Anchyloses certe dantur, et alia articulorum vitia ex praegressa inflammatione arthritica etc. nata vix sananda, nisi excitato in vicinia fonticulo, quemadmodum Foot monuit.

Vesicantium item usus huc pertinet. At eumdem locum, ut in aliis morbis, ita in hoc quoque vesicante repetito, irritari noli; nam furunculi interdum nascuntur anthraci vicini, dolentissimi, vix suppurandi, sed in gangraenam

abeuntes, atque tardissimam sanationem suscipientes. Casum hunc Viennae Frank bis conspexit, prima vice in consiliario Hungariae aulico plus quam sexagenario, qui arthritidi vagae subjectus, cum capitis dolore, vertigine diutius laborasset, vesicans proprio marte nuchae suae ter applicari curavit, eo cum effectu, ut anthrax oriretur infantili capite vix inferior. Cataplasmatibus irritantibus, atque theriaca impositis, opioque et intus assumpto tumor sensim separatus ossa nuda monstravit. Sanitas tarde fuit restituta. Casum similem non ita post in nobili Russo vidit, qui balneis Badensibus utens locum quemdam suo item marte repetito vesicante vexavit, atque eadem fere methodo, sed aegrius priori fuit restitutus.

Ceterum hanc arthritidi medendi methodum, non minus quam alias hactenus cognitas a perfectione quamplurimum distare Frank luget. Nam quomodocumque hunc inimicum aggressus fueris, pertinaciter utplurimum resistit, tardeque subigitur, ut statuere vix audeas, num remediis devictus palmas dederit, num per semet sponte attritus in auras tandem avolaverit.

Arthritis periodica larvata, febrium intermittentium nota soboles, methodo ipsi febri accommodata est impugnanda. Arthritis scorbuti, luis venerae symptoma constituens ex idea morbi

principis est tractanda, interposito in casu posteriori hinc inde opio, ad inducias dolorum obtinendas, somnumque conciliandum.

Observatiunculam huc transcribere quamdam juvat. Dolores osteocopi nocturni, graves, diuturni, sub quibus nec per extracti hyosciami gr. xxiv, nec per opii dr. ss. somnus in medicinae candidato conciliari potuit, lenimen susceperunt, quoties cochlearia duo sumerentur mixturae, in qua moschi, et opii aa. gr. vj erant soluta.

Epilogus Editoris Vindobonensis.

Vesanias, quas in Neurosium classe quartum ordinem constituit Ill. FRANKIUS, in suis praelectionibus publicis licet inchoatas, numquam ad finem perduxit; ideoque eas communicandi impossibilitas ne editori hujus continuatae epitomes vitio vertatur, omnimodo deprecatur.

INDEX

SECTIONIS SECUNDAE, LIBRI SEPTIMI.

V. Sacchetti P. et R.

Imprimatur:

Bessone pro Magna Cancellaria.